

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

Η έννοια του “κοινωνικού” στη θεωρία της συναρμολόγησης του Manuel
DeLanda.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σεμπάστιαν Αλέξανδρος Κιζίτο

Αθήνα, 2019

Τριμελής επιτροπή

Γεωργοπούλου Παναγιώτα, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Ξανθόπουλος Χρήστος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Τσίρος Νικόλαος, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright ©Κιζίτο Σεμπάστιαν Αλέξανδρος, 2018

All rights reserved, Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τη συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Στη Νινέττα

Περιεχόμενα

Περίληψη-Abstract.....	5
Εισαγωγή.....	6

Κεφάλαιο πρώτο

Νεο-υλισμοί.....	8
1.1: Μονισμός vs Δυϊσμός.....	8
1.2: Δυναμική υλικότητα vs Παθητική ύλη.....	19
1.3: Ετερογένεια vs Ομοιογένεια.....	25
1.4: Τι είναι το συναρμολόγημα;	31

Κεφάλαιο δεύτερο

Επίπεδη vs Ιεραρχημένη οντολογία.....	34
2.1: Χαρτογράφηση.....	39
2.2: Ταξινομητική ουσιοκρατία.....	41

Κεφάλαιο τρίτο

Μη γραμμική θεωρία vs Αναγωγιστική λογική.....	49
3.1: Πληθυσμιακός τρόπος σκέψης: Η γεωλογική διαμόρφωση του συναρμολογήματος.....	55
3.2: Εντατικός τρόπος σκέψης: Μη γραμμικότητα vs Γραμμικότητα.....	62
3.3 Τοπολογικός τρόπος σκέψης: Χαρτογράφηση του δυνητικού χώρου.....	71
Επίλογος.....	80
Βιβλιογραφία.....	82

Περίληψη

Η συγκεκριμένη εργασία αποτελεί μια προσπάθεια να αναδειχθούν ορισμένα καινοφανή στοιχεία της σκέψης του Manuel DeLanda σε σχέση με τη συμβατική κοινωνιολογία. Ο στοχαστής τοποθετεί στη θέση της “κοινωνίας” το συναρμολόγημα, κι έτσι προκύπτει μια σειρά ερωτημάτων γύρω από την οντολογική του προσέγγιση. Κάποια από τα βασικά ερωτήματα είναι τα εξής: η θεωρία της συναρμολόγησης καταφέρνει να υπερβεί την παραδοσιακή κοινωνιολογία και, αν ναι, υπό ποιους όρους; Ποιες παραδοχές κατευθύνουν τη θεωρία του DeLanda και με ποιον τρόπο επαναπροσδιορίζουν την κοινωνιολογία; Για ποιον λόγο ο στοχαστής αυτοπροσδιορίζεται ως νεο-υλιστής; Τι είναι το συναρμολόγημα και γιατί συνιστά μια κριτική προσέγγιση της πραγματικότητας;

Λέξεις-Κλειδιά: Νεο-υλισμοί, Ντελάντα, Επίπεδη οντολογία, Συναρμολόγημα, Ντελέζ, Πολυπλοκότητα

Abstract

This thesis is an attempt to present the novel aspects of Manuel DeLanda's social theory which is at odds with the conventional sociological theory. The philosopher replaces the concept of “society” with the assemblage, which in turn evokes a series of questions in regards to his ontological approach. Is assemblage theory capable of overcoming the obstacles of traditional social theory and, if yes, under which circumstances? Here, we examine how DeLanda's assumptions emerge from a certain theoretical framework and why he pronounces himself to be a new-materialist. What is assemblage theory and how does it consist a critical approach towards reality?

Keywords: New materialisms, DeLanda, Flat ontology, Assemblage, Deleuze, Complexity

Εισαγωγή

Ο Manuel DeLanda γεννήθηκε το 1952 στο Μεξικό, ωστόσο έχει και αμερικανική καταγωγή καθώς έχει ζήσει μέρος της ζωής του στην πόλη της Νέας Υόρκης. Η Νέα Υόρκη, ένα από τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα του κόσμου, παρείχε την ευκαιρία στον DeLanda να ξεδιπλώσει τόσο τα καλλιτεχνικά, όσο και τα επιστημονικά του ενδιαφέροντα. Ο DeLanda έχει εργαστεί για αρκετά χρόνια ως προγραμματιστής και γραφίστας. Επίσης, έχει υπάρξει μέλος μίας κινηματογραφικής πειραματικής σκηνης της Νέας Υόρκης, η οποία ονομαζόταν: «*No wave*» ή αλλιώς «*Transgressive cinema*». Το 1980 ο στοχαστής έρχεται σε επαφή με το φιλοσοφικό στοχασμό του Gilles Deleuze.

Η ενασχόληση του DeLanda με τον στοχασμό του Deleuze, είχε ως συνέπεια την σταδιακή απομάκρυνση τόσο από τις μετα-φροϋδικές προσεγγίσεις, όσο και από τις προσεγγίσεις της κριτικής σχολής της Φρανκφούρτης. Οι βασικές θεματικές των διαλέξεων και των συγγραφικών του έργων, εκτείνονται από τις μη γραμμικές δυναμικές θεωρίες και την τεχνητή νοημοσύνη, μέχρι και τις θεωρίες αυτο-οργάνωσης. Ορισμένα από τα πιο γνωστά του φιλοσοφικά συγγράμματα, είναι τα εξής: *War in the Age of Intelligent Machines* (1991), *Intensive Science and Virtual Philosophy* (2002), το *A New Philosophy of Society: Assemblage Theory and Social Complexity* (2006) και το *Χίλια χρόνια μη γραμμικής ιστορίας* (2002). Το βασικό γνώρισμα της οντολογικής προσέγγισης του DeLanda, είναι το γεγονός ότι σε μεγάλο βαθμό ανασκευάζει πτυχές της φιλοσοφικής σκέψης του Deleuze και του Felix Guattari. Ο ίδιος, μάλιστα, αναγνωρίζοντας την επιρροή που έχει δεχθεί από τη σκέψη του Deleuze, έχει δηλώσει πως θα μπορούσε κανείς να ονομάσει τη θεωρία του «*assemblage theory 2.0*» (2006α: 4).

Ο στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας, είναι η κατανόηση του τρόπου, με τον οποίο ο Manuel DeLanda επαναπροσδιορίζει την έννοια του «κοινωνικού» μέσα από τα καινοφανή στοιχεία που εισάγει η θεωρία της συναρμολόγησης [*Assemblage theory*]. Ο στοχαστής επιχειρεί να διαμορφώσει ένα νέο οντολογικό παράδειγμα, το οποίο αποσκοπεί στην υπέρβαση των συμβατικών κοινωνιολογικών προσεγγίσεων. Οι βασικές διαφορές σε σχέση με την παραδοσιακή κοινωνιολογική σκέψη, δηλαδή τη σκέψη των Karl Marx, Max Weber και Emile Durkheim, είναι ο αντιουσιοκρατικός και αντιαναγωγικός χαρακτήρας, καθώς και η ετερογένεια της οντολογικής του

προσέγγισης. Η δομή της εργασίας θα ακολουθήσει τρεις βασικούς άξονες: αρχικά, θα εξετάσουμε τα οντολογικά ζητήματα που προσδιορίζουν τη θεωρία της συναρμολόγησης. Με ποιον τρόπο δημιουργείται αυτό το νέο οντολογικό παράδειγμα; Ποιες ουσιοκρατικές παραδοχές της συμβατικής κοινωνιολογίας προσπαθεί να υπερβεί η θεωρία της συναρμολόγησης; Ποιοι είναι οι περιορισμοί που εντοπίζει ο DeLanda στον ιδεαλισμό, τον θετικισμό και τον ιστορικό υλισμό; Για ποιον λόγο ο Μεξικανός φιλόσοφος θεωρεί ότι η παραδοσιακή κοινωνική σκέψη θεμελιώνεται με βάση το κριτήριο της ομοιογένειας και με ποιον τρόπο το συναρμολόγημα αυξάνει τον βαθμό ετερογένειας του κοινωνικού;

Ο δεύτερος άξονας αφορά την αναπαράσταση της «κοινωνίας» ως ολότητα και τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των συνθετικών της μερών. Ποιες είναι οι διαφορές που εισάγει η επίπεδη οντολογική προσέγγιση σε σχέση με τις αναλύσεις που δίνουν προτεραιότητα είτε στο άτομο είτε στην δομή; Ποιες είναι οι διαφορές ανάμεσα στις ανοιχτές σχέσεις και στις κλειστές σχέσεις; Γιατί η θεωρία της συναρμολόγησης, προτείνει την χαρτογράφηση αντί της ταξινόμησης και με ποιους τρόπους πραγματοποιείται η κοινωνική διαστρωμάτωση;

Τέλος, ο τρίτος άξονας εστιάζει στις διαδικασίες σύνθεσης του κοινωνικού. Με ποιους τρόπους διαμορφώνεται η κοινωνική πραγματικότητα; Ποιοι παράγοντες συμβάλλουν στη σταθεροποίηση ή στην αποσταθεροποίηση μιας κοινωνίας; Ποια είναι τα καινοφανή στοιχεία που εισάγει η θεωρία της συναρμολόγησης σε σχέση με τη συμβατική αντίληψη της αιτιότητας;

Κεφάλαιο πρώτο

Νεο-υλισμοί

1.1: Μονισμός vs Δυϊσμός

Σε αυτήν την ενότητα, θα εξετάσουμε τα καινοφανή στοιχεία που εισάγουν οι νεο-υλισμοί, μέσα από την υιοθέτηση μιας μονιστικής προσέγγισης που εκτυλίσσεται με υλικούς όρους. Ο μονισμός αποτελεί βασικό άξονα διαφοροποίησης των νεο-υλιστικών προσεγγίσεων από τις συμβατικές κοινωνιολογικές προσεγγίσεις, στον βαθμό που υιοθετούν μια δυϊστική προσέγγιση. Θα παρακολουθήσουμε λοιπόν, με ποιον τρόπο οι νεο-υλισμοί αναγνωρίζουν ως μοναδική διάσταση του πραγματικού την υλικότητα η οποία βρίσκεται υπό όρους συνεχούς αλλαγής. Έπειτα, θα εξετάσουμε πως οι δυϊστικές προσεγγίσεις θεμελιώνονται πάνω σε διακρίσεις ορισμένων σταθερών χαρακτηριστικών, που συνθέτουν την «ουσία» της εκάστοτε οντότητας. Ποιες είναι οι βασικές διαφορές των παραπάνω οντολογικών προσεγγίσεων και τι είδους συνέπειες έχουν ως προς την κοινωνιολογική ανάλυση;

Ας ξεκινήσουμε αποσαφηνίζοντας ότι «με τον όρο οντολογία παραπέμπουμε σε ερωτήματα που αφορούν τις μορφές των οντοτήτων που υπάρχουν εντός της κοινωνικής πραγματικότητας» (DeLanda 2006α: 1). Αυτό σημαίνει ότι σε κάθε κοινωνική προσέγγιση εντοπίζονται ορισμένες προϋποθέσεις που χρειάζεται να πληρούνται προκειμένου μία οντότητα να ενταχθεί στον χώρο του πραγματικού. Ο λόγος που είναι σημαντικές οι οντολογικές παραδοχές συνίσταται στο γεγονός ότι ενώ διατρέχουν όλο το εύρος της επιστημονικής ανάλυσης, δεν είναι εφικτό να διαψευστούν και ως εκ τούτου λειτουργούν κατά κάποιον τρόπο ως αυταπόδεικτες αλήθειες. Ποιες είναι λοιπόν οι σιωπηρές παραδοχές της συμβατικής κοινωνικής σκέψης και ποιες είναι αυτές που υιοθετούν οι νεο-υλιστικές προσεγγίσεις;

Η θεωρία της συναρμολόγησης συγκαταλέγεται στο ρεύμα των νεο-υλισμών. Πρόκειται για ένα ετερογενές φιλοσοφικό και επιστημονικό ρεύμα, το οποίο διαμορφώθηκε κοντά στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και τις αρχές του 1990. Τα γνωρίσματα του συγκεκριμένου επιστημονικού ρεύματος προέρχονται από τη φιλοσοφική σκέψη του Deleuze και του Guattari, οι οποίοι αποκαλύπτουν μία νέα διάσταση της υλικότητας. Η υλικότητα στα πλαίσια των νεο-υλισμών προσδιορίζεται

ως μία «δυναμική μορφογενετική ιστορική διαδικασία που παράγει τον υλικό κόσμο» (Dolphijn & Tuin 2012: 15). Αρκετοί στοχαστές επηρεασμένοι από τον στοχασμό του Deleuze και του Guattari, όπως είναι ο Manuel DeLanda, η Rosi Braidotti, ο John Protevi, ενσωματώνουν την νέα αντίληψη της υλικότητας στις κοινωνικές τους προσεγγίσεις. Ο σκοπός των νεο-υλιστικών προσεγγίσεων είναι να αποδεσμευτεί η ανάλυση της πραγματικότητας από τις θεμελιακές αρχές της συμβατικής κοινωνιολογικής σκέψης, οι οποίες είχαν συσκοτίσει την πολλαπλότητα και την πολυπλοκότητα που υπάρχει στον υλικό και τον κοινωνικό κόσμο. Για ποιον, όμως, λόγο οι νεο-υλιστικές προσεγγίσεις ορίζουν τη μονιστική προσέγγιση ως κοινή αφετηρία (Cudworth & Hobden 2015: 136); Ποια καινοφανή στοιχεία εισάγονται μέσα από αυτήν την παράμετρο;

Ο μονισμός στα πλαίσια των νεο-υλιστικών προσεγγίσεων, δηλώνεται μέσα από ποικίλους τρόπους ως «εμμένεια» (DeLanda, Protevi & Thanem 2005: 66) ή ως μορφογενετική διαδικασία. Με τον όρο μορφογένεση, αναφερόμαστε στη «γενετική έννοια για να δηλώσουμε κάθε δημιουργική ή καταστροφική διαδικασία μορφών» (Thom 1985: 22). Η διαδικαστική οντολογία έχει ταυτοχρόνως παραγωγικό αλλά και καταστροφικό χαρακτήρα, καθότι το υλικό «γίγνεσθαι» βρίσκεται σε συνεχή αλλαγή μορφών. Τα όντα εντάσσονται στην υλική πραγματικότητα, αφού πρώτα καταφέρουν να αποσπάσουν μια ποσότητα ύλης, την οποία μπορούν να διατηρήσουν υπό μία συγκεκριμένη μορφή. Κατ' επέκταση, οι μορφές δεν είναι τίποτε άλλο, πέραν από παροδικές καταστάσεις της ύλης. Βασική προϋπόθεση αποτελεί η παραδοχή ότι οι μετασχηματισμοί της υλικότητας διαδραματίζονται στον χώρο του πραγματικού, δίχως να γίνονται υπερβατολογικές ερμηνείες. Επομένως, η κοινωνιολογική ανάλυση χρειάζεται να ξεκινάει από την ανίχνευση των διαδικασιών υλο-ποίησης της κοινωνικής πραγματικότητας.

Η μορφογενετική διαδικασία μπορεί να γίνει αντιληπτή ως μετάβαση από την οντολογία του «είναι» σε μια οντολογία του «γίγνεσθαι». Πιο συγκεκριμένα, οι νεο-υλιστικές προσεγγίσεις αμφισβητούν την ύπαρξη ενός σταθερού σημείου που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως θεμέλιο για την κατανόηση του πραγματικού και υποστηρίζουν ότι η πραγματικότητα βρίσκεται υπό συνεχή διαμόρφωση. Οι οντότητες δεν προσδιορίζονται από κάποια συγκεκριμένη «ουσία», αλλά από τους υλικούς συσχετισμούς και τις αλληλεπιδράσεις που αναπτύσσουν μεταξύ τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η μελέτη μίας οντότητας μετατοπίζεται από την αναζήτηση ενός βαθύτερου

«είναι», σε μια επιστημονική ανάλυση που εστιάζει στον ρυθμό, με τον οποίο μεταβάλλονται οι ροές του υλικού «γίνεσθαι». Με άλλα λόγια, πραγματοποιείται μία αντικατάσταση του ουσιοκρατικού τρόπου σκέψης με έναν σχεσιακό τρόπο σκέψης και, έτσι, «αναπτύσσεται μια θεώρηση του κόσμου όπου οι ιδιότητες, οι ουσίες, οι σημασίες και οι μορφές δεν εμπεριέχονται σε αυτά καθαυτά τα πράγματα, αλλά στον τρόπο που αλληλεπιδρούν το ένα με το άλλο, δηλαδή στις μεταξύ τους σχέσεις» (Γεωργοπούλου 2010: 116).

Εφόσον η υλικότητα συνιστά την ελάχιστη οντολογική προϋπόθεση, οτιδήποτε συμμετέχει με όρους κίνησης στο υλικό «γίνεσθαι» εντάσσεται στον χώρο του πραγματικού. Αυτό σημαίνει ότι τα πάντα μπορούν να συσχετιστούν μεταξύ τους, καθώς δεν υπάρχει κάποιος *a priori* κανόνας που κατευθύνει τη διαδικαστική οντολογία. Οι μορφογενετικές διαδικασίες είναι δυναμικές και, έτσι, οι μορφές που αναδύονται αποτελούν παροδικές οντότητες μέσα στον χώρο του πραγματικού (Sobert 2018: 359). Από την άλλη πλευρά, η διατήρηση μιας μορφής εξαρτάται από τις ενδεχομενικές συνθήκες που την ανέδειξαν και όχι από ιδεαλιστικές κατηγορίες, οι οποίες είναι άχρονες και διατηρούν την ουσία των οντοτήτων ως κτήμα εσαεί. «Ενώ υπό το κράτος της ουσιοκρατίας, οι δυϊσμοί έμοιαζαν ασυμφιλίωτοι, γιατί προσέκρουαν στο ζήτημα της ουσίας, η συνδυαστική προβληματική ρίχνει τις γέφυρες ανάμεσά τους, εμφανίζοντας τα πάντα ως πρόβλημα συνδυασμού» (Γεωργοπούλου 2010: 117).

Στα πλαίσια των νεο-υλιστικών προσεγγίσεων «η πραγματικότητα είναι μια μοναδική ύλη-ενέργεια που υφίσταται μεταβολές φάσεων. Κάθε νέο στρώμα συσσωρευμένου υλικού εμπλουτίζει τη δεξαμενή των μη γραμμικών δυναμικών και των μη γραμμικών συνδυαστικών αναλύσεων που είναι διαθέσιμες για τη δημιουργία νέων δομών και διαδικασιών» (DeLanda 2002: 23). Με βάση τα παραπάνω, στόχο της νεο-υλιστικής μονιστικής προσέγγισης αποτελεί η διαμόρφωση ενός σχήματος σκέψης που θα περιγράφει την αντικειμενική διαδικασία σύνθεσης της κοινωνικής πραγματικότητας. Αυτό σημαίνει ότι «θα δίνεται έμφαση στον τρόπο με τον οποίο η ιστορική διαδικασία παράγει και διατηρεί σταθερές τις ταυτότητες» (DeLanda 2010: 31).

Κοινό τόπο για τις νεο-υλιστικές προσεγγίσεις αποτελεί η αποδοχή της πραγματικότητας αυτής καθαυτής, δηλαδή η παραδοχή ότι η πραγματικότητα

διαμορφώνεται ανεξαρτήτως εάν υπάρχει ένας εξωτερικός παρατηρητής ή όχι. Η μορφογενετική διαδικασία δεν εξαρτάται από την αντίληψη του ανθρώπου και ως εκ τούτου οι υλικοί συσχετισμοί δεν κατασκευάζονται στον νου μιας έλλογης οντότητας. Αντιθέτως, ο άνθρωπος αποτελεί μια μορφή που δημιουργήθηκε μέσα από τις ροές του υλικού «γίγνεσθαι» και, όπως επισημαίνει ο DeLanda (2002: 149) «όταν γεννιόμαστε δεσμεύουμε στα σώματά μας ένα ορισμένο μέρος της ροής και ύστερα όταν πεθαίνουμε το απελευθερώνουμε και οι μικροοργανισμοί μας μετατρέπουν σε μια καινούργια ομάδα πρώτων υλών». Μέσα λοιπόν από αυτόν τον ιδιότυπο μονισμό αποφεύγεται η ταύτιση του ορθολογικού με το πραγματικό και κατ' επέκταση γίνεται μια προσπάθεια υπέρβασης του δυϊσμού υποκειμένου-αντικειμένου.

Η αποδοχή της περιορισμένης πρόσβασης που έχουμε στην πραγματικότητα, μάς οδηγεί στην υιοθέτηση μιας πολύπλοκης προσέγγισης, η οποία αναγνωρίζει το χάσμα που υπάρχει ανάμεσα στην αντίληψη της πραγματικότητας και στην πραγματικότητα καθαυτή. Επίσης, χρειάζεται να αναφέρουμε ότι σε καμία περίπτωση η αποδοχή της πολυπλοκότητας δεν ταυτίζεται με μια παραίτηση από την επιστημονική γνώση, αλλά αντιθέτως προσανατολίζει την επιστημονική δραστηριότητα προς την αποδοχή και τη διεκδίκηση της μερικότητας σε σχέση με το πραγματικό. Μέσα από αυτήν την παράμετρο, αναδεικνύεται μια προσέγγιση που δίνει έμφαση στην πολλαπλότητα που διακρίνει το υλικό «γίγνεσθαι» με αποτέλεσμα η πραγματικότητα να υπερβαίνει την ανθρώπινη αντίληψη. Στον αντίποδα, οι προσεγγίσεις που επιχειρούν είτε να εκμηδενίσουν είτε να αποσιωπήσουν τη διαφορά ανάμεσα στο ορθολογικό και το πραγματικό, έχουν την τάση να παγιδεύονται σε έναν φαύλο κύκλο μη ρεαλιστικής και αναπαραστατικής σκέψης.

Μέσα από αυτό το πλαίσιο, ο μονισμός καλλιεργεί γόνιμες συνθήκες για μια φιλοσοφική προσέγγιση που υιοθετεί μια κριτική στάση απέναντι στην πραγματικότητα. Πρόκειται δηλαδή για μια ανάλυση η οποία αποσκοπεί τόσο στην ερμηνεία του πραγματικού κόσμου με ρεαλιστικούς όρους, όσο και στον τρόπο με τον οποίο αποκτά πρόσβαση ο άνθρωπος στο πραγματικό [verificationism]. Αυτή η παράμετρος σύμφωνα με τον Harman (2010: 784), αποτελεί βασικό γνώρισμα των νεο-υλισμών και, έτσι «η αντικειμενική ύπαρξη του μορφογενετικού γίγνεσθαι, παραπέμπει στον οντολογικό ρεαλισμό που δεν είναι παρά μια παραλλαγμένη ονομασία της έννοιας του υλισμού» (Γεωργοπούλου 2010: 168, DeLanda, Protevi & Thanem 2005: 66). Το πρόταγμα της οικουμενικής ερμηνείας του πραγματικού εξασθενεί μπροστά στις

δυναμικές διαδικασίες που εισάγει η αυτόνομη μορφογενετική διαδικασία. Για ποιον λόγο υποστηρίζει ο DeLanda (2006α: 26) ότι οι ουσιοκρατικές παραδοχές οδηγούν τους κοινωνικούς επιστήμονες στην υιοθέτηση μη ρεαλιστικών ερμηνειών της πραγματικότητας;

Οι νεο-υλιστές θεωρούν πως οι επιστημονικές προσεγγίσεις που δεν επιχειρούν να κρατήσουν μια κριτική στάση απέναντι στην πραγματικότητα, τείνουν να ολισθαίνουν σε αναπαραστάσεις της πραγματικότητας. Σύμφωνα με τον Deleuze: «Η αναπαράσταση δεν έχει τη δυνατότητα της κατάφασης ενός κόσμου της διαφοράς. Η αναπαράσταση έχει ένα μοναδικό κέντρο, περιφέρεται γύρω από μια μοναδική οπτική και κατά συνέπεια, διέπεται από ένα ψευδές βάθος. Διαμεσολαβεί και κινητοποιεί τα πάντα δίχως όμως να προκαλεί κάποια πραγματική κίνηση. Η κίνηση συνίσταται σε μια πολλαπλότητα κέντρων, δημιουργεί μια υπέρθεση οπτικών, ένα πλέγμα σημείων, μια συνύπαρξη κινήσεων που αποθεμελιώνουν την αναπαράσταση» (Deleuze 1994: 55–56). Γι' αυτόν τον λόγο χρειάζεται να γίνει σωστή διαχείριση των δυϊσμών προκειμένου να εφαρμοστεί σωστά η νεο-υλιστική μονιστική προσέγγιση. Μόνο έτσι «φτάνουμε στην μαγική διατύπωση που ψάχνουμε όλοι: ΠΛΟΥΡΑΛΙΣΜΟΣ = ΜΟΝΙΣΜΟΣ, περνώντας από όλους τους δυϊσμούς που είναι ο εχθρός, αλλά ένας εχθρός εντελώς απαραίτητος, το έπιπλο που μετατοπίζουμε ασταμάτητα μέσα στο δωμάτιο» (Deleuze & Guattari 2017: 37). Με ποιον τρόπο όμως οι δυϊσμοί δημιουργούν τις αναπαραστάσεις της κοινωνικής πραγματικότητας;

Η απάντηση έγκειται στις παραδοχές μέσα από τις οποίες απορρέουν οι διχοτομήσεις της κοινωνικής πραγματικότητας. Πιο συγκεκριμένα, ο παραδοσιακός τρόπος με τον οποίο προσδιορίζεται η σταθερότητα μιας οντότητας είναι μέσα από τις ουσιοκρατικές αντιλήψεις (DeLanda 2010: 81), σύμφωνα με τις οποίες η «ουσία» τοποθετείται ως θεμέλιο στο κέντρο της ανάλυσης, ενώ στη συνέχεια πραγματοποιείται η κατανομή των οντοτήτων με βάση το κατά πόσο ένα στοιχείο «είναι» μέρος αυτής της «ουσίας». Η συνέπεια είναι ότι εδραιώνεται μια προσέγγιση που αναπαράγει την διαίρεση της πραγματικότητας σε δύο πόλους. Ο ένας πόλος καταλαμβάνει το κέντρο της κοινωνιολογικής ανάλυσης, ενώ ο άλλος λαμβάνει έναν περιφερειακό ρόλο. «Η δυαδική λογική της διχοτομίας έχει απλώς αντικατασταθεί από τις αμφιμονοσήμαντες σχέσεις μεταξύ διαδοχικών κύκλων. Η κύρια ρίζα δεν είναι περισσότερο πολλαπλή από την διχοτομική. Η μια δρα στο αντικείμενο, η άλλη στο υποκείμενο» (Deleuze & Guattari 2017: 18).

Οι δυϊσμοί λοιπόν θέτουν ως σημείο αναφοράς τη διχοτόμηση της πραγματικότητας και έτσι όπως επισημαίνουν οι Fox και Alldred (2017: 3) οι αναλύσεις περιορίζονται σε διλήμματα που κινούνται στα πλαίσια της δράσης-δομής, φύσης-πολιτισμού, έμψυχου-άψυχου, αναλύσεις μικρής κλίμακας-αναλύσεις μεγάλης κλίμακας, νόησης-συναίσθηματος, επιφάνειας-βάθους, σκέψης-πνεύματος. Κάθε νέο πόρισμα της ανάλυσης ακολουθείται από μια νέα διχοτόμηση και έτσι επαναλαμβάνεται «ο νόμος της αντανάκλασης, το Ένα που γίνεται δύο» (Deleuze & Guattari 2017: 17). Ας επικεντρωθούμε όμως στο πρόβλημα που εντοπίζεται ως προς τον διαχωρισμό του υποκειμένου και του αντικειμένου και κατά πόσο οι δυϊσμοί αποδίδουν προτεραιότητα στη νόηση εις βάρος της ύλης (Dolphijn & Tuin 2012: 119).

Ο διαχωρισμός ανάμεσα στο υποκείμενο και το αντικείμενο αποτελεί ένα βασικό πεδίο διαφωνίας ανάμεσα στους νεο-υλισμούς και τη συμβατική κοινωνιολογία. Ο λόγος έγκειται στο γεγονός ότι η βαρύτητα αποδίδεται στις ερμηνείες που αρθρώνει το υποκείμενο και έτσι υπονομεύεται η αυτονομία των αντικειμένων. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των ιδεαλιστικών προσεγγίσεων οι οποίες χρησιμοποιούν ως ερμηνευτικά εργαλεία τις ιδέες και τις κατηγορίες του λόγου. Με ποιους τρόπους προκύπτει η αναπαραστατική λογική στις συμβατικές κοινωνικές προσεγγίσεις; Ποια είναι τα σημεία που υπονομεύουν την κριτική στάση απέναντι στην πραγματικότητα;

Η απάντηση έγκειται στην κριτική που ασκεί ο Deleuze στις θέσεις του Kant, ως προς την αυτονομία των αντικειμένων. Πιο αναλυτικά, ο Kant, υποστηρίζει την ύπαρξη μιας αρμονικής σχέσης μεταξύ του αντικειμένου και του υποκειμένου, η οποία προϋποθέτει την υιοθέτηση μιας ορθολογικής και προ εμπειρικής [a priori] προσέγγισης. Σύμφωνα λοιπόν με την καντιανή σκέψη, ο λόγος που διακρίνει το υποκείμενο είναι ανεξάρτητος από τα εμπειρικά δεδομένα και κατ' επέκταση προηγείται της εμπειρίας. Ο άνθρωπος εποπτεύοντας τα αντικείμενα αποκαλύπτει τα χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες τους και έτσι οι ιδέες συνιστούν την πεμπουσία των διαδικασιών ταξινόμησης και ιεράρχησης των αντικειμένων. Ο βασικός γνώμονας με τον οποίο πραγματοποιείται η παρατήρηση και η κατάταξη είναι η αναγκαιότητα και η καθολικότητα (Ντελέζ 2000: 25). Οι ιδέες λοιπόν καθίστανται το μέτρο του πραγματικού και έτσι η ίδια η άρθρωση της πραγματικότητας εκπληρώνεται μέσα από τους όρους που θέτει ο λόγος. Γιατί όμως η ιδεαλιστική προσέγγιση προϋποθέτει μια

«αναγκαία υπαγωγή του αντικειμένου στο ίδιο το υποκείμενο» σύμφωνα με τον Deleuze (2000: 42);

Σύμφωνα με τον Deleuze, η ορθολογική και η προ-εμπειρική προσέγγιση συνιστούν το ίδιο πράγμα διότι και στις δύο περιπτώσεις η ερμηνεία καταλήγει να είναι μια αυτοαναφορική διαδικασία (Ντελέζ, 2000: 15). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το υποκείμενο αντί να αποκαλύπτει μια πραγματικότητα που βρίσκεται εντός των αντικειμένων, προβάλλει τα δικά του εσωτερικά στοιχεία, όπως είναι η λογική συνοχή, η συνεκτικότητα και η αναγκαιότητα. Το αποτέλεσμα είναι πως η εσωτερική λογική των φαινομένων αναγνωρίζεται στον βαθμό που τα ίδια τα φαινόμενα ανταποκρίνονται στα προαπαιτούμενα αξιώματα της λογικής. Με άλλα λόγια, τα αντικείμενα αποκτούν οντολογική βαρύτητα μόνο εφόσον αντανακλούν τον λόγο. Στη συνέχεια, η δεύτερη παράμετρος που οδηγεί την επιστημονική ανάλυση στην «υπαγωγή των αντικειμένων στο λόγο», προκύπτει από την ταύτιση της διανοητικής μας ικανότητας με όλο το ενδεχόμενο φάσμα της κοινωνικής πραγματικότητας. Μέσα από αυτήν την οπτική, μόνο η εποπτεία του υποκειμένου είναι ικανή να φέρει στο φως την ύπαρξη των αντικειμένων και ως εκ τούτου η υπόστασή τους είναι εξαρτημένη από τη δράση του παρατηρητή. Με βάση τα παραπάνω στοιχεία ο άνθρωπος παρουσιάζεται ως νομοθέτης της φύσης και τα αντικείμενα συμπεριφέρονται με βάση τις αρχές που τους έχουμε ορίσει. Η ερμηνεία του πραγματικού θεμελιώνεται πάνω στις ιδέες, τις «κατηγορίες που εφαρμόζονται σε όλα τα αντικείμενα της δυνατής εμπειρίας» (Ντελέζ 2000: 37). Ωστόσο, το βασικότερο ζήτημα είναι πως η γνώση της πραγματικότητας καταλήγει να είναι υπερβατολογική, διότι οι ιδέες προηγούνται της ύπαρξης και είναι ικανές μέσα από αυτήν την υπέρβαση να καλύψουν επαρκώς το «είναι» των αντικειμένων.

Ο DeLanda αντιμετωπίζει με παρόμοιο τρόπο τη χρήση των ιδεατών τύπων και των λογικών κατηγοριών, επισημαίνοντας ότι χρειάζεται ιδιαίτερη μεταχείριση αυτών των εργαλείων, καθώς ενδέχεται να οδηγηθούμε σε μια μορφή υπερβατολογικής γνώσης. Η νόηση αποτελεί έναν από τους τρόπους με τους οποίους αποκτούμε πρόσβαση στην πραγματικότητα και σε καμία περίπτωση δεν καλύπτει όλο το εύρος της εμπειρικής πραγματικότητας. Η έμφαση χρειάζεται να επενδύεται στην εμπειρική διάσταση της πραγματικότητας. Εν ολίγοις, τα συμπεράσματα που προκύπτουν μέσα από τον ιδεαλιστικό τρόπο σκέψης δεν αρκούν για τη συγκρότηση μιας κριτικής στάσης απέναντι στην κοινωνική πραγματικότητα, διότι η εποπτεία του υποκειμένου

περιορίζει την ύπαρξη του αντικειμένου στις ιδέες και στις ιδιότητες που του αποδίδουμε. Η ταύτιση του ορθολογικού με το πραγματικό παράγει μια υπερβατολογική γνώση, η οποία με τη σειρά της προϋποθέτει ένα εξίσου υπερβατολογικό υποκείμενο. Με άλλα λόγια, η λογική παρουσιάζεται ως καταστατική συνθήκη της πραγματικότητας.

Από την αναπαραστατική σκέψη ωστόσο δεν ξεφεύγει ούτε και ο ιστορικός υλισμός, ο οποίος εξετάζει τη σταδιακή εξέλιξη της ανθρωπότητας μέσα από τη διαλεκτική κίνηση της ιστορίας. Ο συγκεκριμένος τύπος της διαλεκτικής κίνησης δίνει έμφαση στις οικονομικές σχέσεις, που λειτουργούν ως υλική βάση της κοινωνίας. Ύστερα, πάνω σε αυτήν τη βάση αναπτύσσεται το εποικοδόμημα της κοινωνίας και διαμορφώνονται οι επιμέρους κοινωνικές τάξεις. Η παραδοχή ότι οι υλικές σχέσεις καθορίζουν την ιστορική πορεία και όχι οι ιδέες, αποτελεί το κρίσιμο σημείο όπου ο ιστορικός υλισμός διαφοροποιείται από τον ιδεαλισμό.

«Η διαλεκτική μέθοδος στη βάση της δεν είναι μόνο διαφορετική από την Χεγκελιανή, μα είναι το κατευθείαν αντίθετό της. Για τον Χέγκελ το προτσές της νόησης -που με το όνομα ιδέα μετατρέπει σε αυθυπόστατο υποκείμενο- είναι ο δημιουργός του πραγματικού που αποτελεί μονάχα το εξωτερικό του φανέρωμα. Για εμένα αντίστροφα το ιδεατό δεν είναι παρά το υλικό μεταφερμένο και μετασηματισμένο στο ανθρώπινο κεφάλι» (Μαρξ 2002: 25). Συνοψίζοντας λοιπόν τα παραπάνω αλλά και τη γενικότερη υλιστική εκδοχή της διαλεκτικής, συμπεραίνουμε ότι η κατάσταση των ανθρώπινων κοινωνιών διαμορφώνεται μέσα από τον καταμερισμό της εργασίας και τις παραγωγικές διαδικασίες της υλικής παραγωγής. Συγχρόνως, η συνείδηση «είναι ευθύς εξαρχής κοινωνικό προϊόν και παραμένει τέτοιο όσο υπάρχουν γενικά άνθρωποι» (Μαρξ & Ένγκελς 1997: 76). Με αυτόν τον τρόπο αντανakλώνται οι πραγματικές υλικές συνθήκες στον τρόπο με τον οποίο υπο-άρχει ο κάθε άνθρωπος.

Το πρώτο στοιχείο στο οποίο ασκεί κριτική ο DeLanda όσον αφορά την προσέγγιση του ιστορικού υλισμού, είναι ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιείται η σύνθεση της κοινωνικής δομής, καθώς διαμορφώνεται «μέσα από τη σύγκρουση των αντιθέτων πλευρών, ως άρνηση της άρνησης» (Dolphijn & Tuin 2012: 39). Η αναμέτρηση των κοινωνικών τάξεων νοείται ως σύγκρουση της αστικής τάξης και της εργατικής τάξης. Μέσα από τη σύγκρουση λοιπόν εξασφαλίζεται η προοδευτική

πορεία της διαλεκτικής κίνησης, με αποκορύφωμα την ύστατη στιγμή της αναμέτρησης, η οποία θα οδηγήσει την κοινωνία σε μια νέα κατάσταση.

Η διχοτόμηση σε αυτήν την προσέγγιση έγκειται στο γεγονός ότι η διαλεκτική ανάγνωση της πραγματικότητας ορίζει πως ο ένας πόλος προσδιορίζεται αρνητικά σε σχέση με τον άλλον. Το σχήμα σκέψης που περιγράφεται παραπάνω επιχειρεί την αντανάκλαση της κοινωνικής πραγματικότητας μέσα από μια συνεχή συγκρουσιακή σχέση μεταξύ των δομικών μερών της κοινωνίας. Οι ασυνέχειες που προκύπτουν μέσα από τη διαδικασία της εξήγησης επιστεγάζουν μια νέα αντίθεση, η οποία επεκτείνει ακόμη περισσότερο τη δομή της ανάλυσης. Το αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας, σύμφωνα με τον DeLanda, είναι ότι οδηγούμαστε στη δυϊστική αναπαράσταση της κοινωνίας που απορρέει από την «ιδέα» της διαλεκτικής κίνησης. Όπως ο ίδιος έχει δηλώσει «οι δυτικές κοινωνίες μεταμόρφωσαν τον αντικειμενικό κόσμο (ή μερικούς τομείς του) στον τύπο της δομής που θα ανταποκρινόταν στις θεωρίες τους, έτσι ώστε οι τελευταίες έγιναν κατά μια έννοια αυτο-εκπληρούμενες προφητείες» (DeLanda 2002: 412).

Σύμφωνα με τον Harman (2010: 775), ο διαλεκτικός υλισμός εστιάζει στην ανάλυση των κοινωνικών σχέσεων και ενώ επιδιώκει να αντιταχθεί στον λεγόμενο Γερμανικό ιδεαλισμό, εν τέλει ολισθαίνει μέσα στην ίδια παγίδα με τον θεωρητικό του αντίπαλο. Ο αρχικός στόχος του διαλεκτικού υλισμού, ήταν να «αναποδογυρίσει στο κεφάλι του» τον ιδεαλιστικό στοχασμό του Hegel, δηλαδή να ξεκινήσει η επιστημονική ανάλυση από την υλική βάση της κοινωνίας και, όχι από το τελικό προϊόν που βρίσκεται στο κεφάλι της, δηλαδή τις ιδέες. Πράγματι, η πορεία που ακολουθεί ο ιστορικός υλισμός ξεκινάει με μια διαλεκτική προσέγγιση από την οικονομική βάση της κοινωνίας και, στη συνέχεια καταλήγει στο εποικοδόμημα, ωστόσο το πρόβλημα δεν έγκειται στην πορεία της ανάλυσης. Ο DeLanda (2010: 31) επισημαίνει ότι το πρόβλημα έγκειται στο γεγονός ότι η διαλεκτική ως σχήμα σκέψης παραμένει μια *arrogant* προσέγγιση, ακόμα και όταν έχει αναποδογυριστεί στο κεφάλι της. Συνεπώς, είναι πολύ πιθανό να μην μπορεί να προσφέρει μια επαρκή ερμηνεία των διαφορετικών συνθετικών διαδικασιών που διαμορφώνουν την ταυτότητα ενός όντος.

Ο λόγος οφείλεται στο γεγονός ότι η διαλεκτική λειτουργεί ως εάν να είναι ο νόμος της ιστορικής διαδικασίας, με αποτέλεσμα η σύνθεση της πραγματικότητας να υπάγεται στο καθεστώς των ιδεών, της εσωτερικής λογικής και της αναγκαιότητας. Με

άλλα λόγια, αποσιωπάται η ύπαρξη της πραγματικότητας καθαυτής και αντιπροσωπεύεται από την ιδέα της διαλεκτικής κίνησης που της έχουμε ορίσει. Γι' αυτόν το λόγο ο Deleuze (1994: 52) επισημαίνει ότι «η άρνηση και η αρνητικότητα δεν μπορούν να αποτυπώσουν το φαινόμενο της διαφοράς παρά μόνο το φάντασμα του επιφαινομένου».

Σε αυτό το σημείο, μια θεμιτή ερώτηση που προκύπτει σχετικά με τη θεωρία του DeLanda, είναι κατά πόσο αποτελεί μια προσέγγιση κοινωνικού κονστρουκτιβισμού; Είναι λοιπόν ο DeLanda κοινωνικός κονστρουκτιβιστής; Αυτό το ερώτημα αποτελεί έναν καλό τρόπο αφενός για να καταστήσουμε πιο σαφή τα κοινά σημεία ανάμεσα στους νεο-υλισμούς και στον κριτικό ρεαλισμό και αφετέρου να αναφέρουμε τις βασικές διαφορές που προκύπτουν με την γλωσσολογική στροφή (Bryant, Srnicek & Harman 2011: 4). Ας ξεκινήσουμε από τη βασική παραδοχή των κοινωνικών κονστρουκτιβιστών, σύμφωνα με την οποία η πραγματικότητα είναι κοινωνικά κατασκευασμένη, επομένως «η αλήθεια για το είναι των πραγμάτων είναι και αυτή συγκροτημένη μέσα σε νοηματικά πλαίσια... Δεν πρόκειται για μια θέση σολιψιστική, αλλά για μια συνεπή κονστρουκτιβιστική, αντιουσιοκρατική θεώρηση» (Laclau 1997: 24).

Ο DeLanda διαφοροποιείται από το ρεύμα του κοινωνικού κονστρουκτιβισμού μέσα από δύο βασικά σημεία. Το πρώτο σημείο αφορά τον τρόπο με τον οποίο προσδιορίζεται η υλικότητα, καθώς η κοινωνική κατασκευή δίνει προτεραιότητα στον λόγο και έτσι η υλικότητα της κοινωνίας παρουσιάζεται εξαρτημένη από τον τρόπο που την αντιλαμβανόμαστε. Υπό αυτό το καθεστώς, η ύπαρξη της κοινωνικής πραγματικότητας υπάγεται στο περιεχόμενο των ιδεών που έχουν τα υποκείμενα και εν συνεχεία πραγματοποιείται ένα άλμα από την α-δυνατότητα της αντικειμενικότητας, στη μη ύπαρξη της κοινωνίας (Laclau 1997: 264). Η αιτία αυτού του φαινομένου έγκειται στην οντολογική παραδοχή των κονστρουκτιβιστών, σύμφωνα με την οποία η κοινωνία ορίζεται ως μια κοινωνική κατασκευή. Η ανάλυση κατευθύνεται από έναν «ουσιοκρατικό κοινωνιολογισμό», σύμφωνα με τον οποίο τα αντικείμενα αναδύονται στο επίπεδο του λόγου, εφόσον πρώτα έχουν συγκροτηθεί ως ρηματικές κατασκευές σε νοηματικά πλαίσια. Η έννοια της «κατασκευής» εκτυλίσσεται με βάση ορθολογικούς όρους και καθίσταται ως η μοναδική ουσία του πραγματικού. Ο κοινωνικός κονστρουκτιβισμός υιοθετεί μια μη ρεαλιστική προσέγγιση, η οποία ορίζει την κατασκευή του κοινωνικού μέσα από μια μεταφορική διάσταση, με αποτέλεσμα η

πραγματικότητα να απογυμνώνεται από την υλική της υπόσταση και να αρθρώνεται μόνο στο επίπεδο του λόγου (DeLanda 2006α: 3).

Το δεύτερο σημείο όπου η θεωρία της συναρμολόγησης ασκεί κριτική στις κονστρουκτιβιστικές προσεγγίσεις, είναι ο τρόπος με τον οποίο προσδιορίζεται η ανθρώπινη εμπειρία. Ο DeLanda αναφέρει πως εάν θεωρήσουμε ότι η εμπειρία του ανθρώπου οργανώνεται μόνο με βάση τον λόγο, τότε αγνοούμε άλλες σημαντικές ιστορικές παραμέτρους. Το ανθρώπινο είδος, για πολλούς αιώνες, αποτελούσε έναν πληθυσμό κυνηγών και τροφοσυλλεκτών, με καταμερισμό της εργασίας και με μορφές τεχνολογίας, όπως για παράδειγμα ήταν τα πέτρινα εργαλεία. Εάν δεχθούμε πως η γλώσσα αποτελεί ένα σχετικά πρόσφατο επίτευγμα της ανθρωπότητας, αναγκαζόμαστε να υποθέσουμε ότι οι κυνηγοί τροφοσυλλέκτες ζούσαν σε έναν άμορφο κόσμο, περιμένοντας καρτερικά την εμφάνιση του λόγου για να τον οργανώσει (Dolphijn & Tuin 2012: 46). Επομένως, η ανθρώπινη εμπειρία χρειάζεται να διερευνηθεί υπό όρους που δεν θα παρέχουν οντολογική προτεραιότητα στον ορθό λόγο και γι' αυτό η θεωρία της συναρμολόγησης προτείνει μια *a posteriori* κριτική προσέγγιση του πραγματικού.

Ανακεφαλαιώνοντας, το ρεύμα των νεο-υλισμών υιοθετεί μια μονιστική προσέγγιση του πραγματικού, η οποία επιχειρεί με κριτικό πνεύμα να ερμηνεύσει την πραγματικότητα αυτή καθαυτή, ενώ ταυτόχρονα δια φωτίζει τον τρόπο με τον οποίο την αντιλαμβανόμαστε. Η οντολογική προσέγγιση των νεο-υλισμών εκτυλίσσεται με όρους υλικού «γίνεσθαι» και έτσι υπερβαίνει τον δυϊσμό υποκειμένου-αντικειμένου, προκειμένου να αποδεσμεύσει την πραγματικότητα από τον περιορισμένο χώρο των αναπαραστάσεων. Σε αυτήν την ενότητα παρακολουθήσαμε πώς η ρίζα τις δυϊστικής λογικής εντοπίζεται στη διάκριση υποκειμένου και αντικειμένου και, στη συνέχεια αναδείξαμε τους τρόπους με τους οποίους το υποκείμενο θεμελιώνεται ως μέτρο του πραγματικού. Με ποιον τρόπο όμως επηρεάζει η διχοτόμηση τον υλικό κόσμο; Πως μπορούν οι νεο-υλιστικές προσεγγίσεις να υπερβούν τις ενδεχόμενες αναπαραστάσεις της υλικότητας;

1.2: Δυναμική υλικότητα vs Παθητική ύλη

Ποια είναι η διαφορά ανάμεσα στη συμβατική αντίληψη της ύλης και στον τρόπο με τον οποίο την αντιλαμβάνονται οι νεο-υλιστές; Πώς μπορεί να συνδεθεί η νέα διάσταση της υλικότητας με τη μονιστική προσέγγιση; Η θέση που θα υποστηρίξουμε είναι ότι ο δυϊσμός μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου συνεπάγεται ότι ο παρατηρητής ταυτίζεται με την ικανότητα της εποπτείας και της ενεργούς δράσης, ενώ ταυτόχρονα το αντικείμενο ταυτίζεται με την παθητικότητα και με έναν μηχανιστικό τρόπο συμπεριφοράς. Η υπόθεση είναι ότι η παραπάνω διάκριση πηγάζει από την έμφαση που δίνουμε στις ιδιότητες των οντοτήτων, οι οποίες λειτουργούν ως οργανωτική αρχή του πραγματικού. Ο στόχος αυτής της ενότητας είναι να παρακολουθήσουμε μέσα από ποια καινοφανή στοιχεία επιχειρούν οι νεο-υλισμοί να ερμηνεύσουν την υλική πραγματικότητα, εξαλείφοντας τον δυϊσμό ανάμεσα στον ενεργό παρατηρητή και τον παθητικό κόσμο των αντικειμένων. Ποιες είναι, λοιπόν, οι μορφογενετικές δυνατότητες της υλικότητας;

Κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα πραγματοποιούνται μεγάλες εξελίξεις στον χώρο της φυσικής και της μηχανικής. Τα νέα επιστημονικά ευρήματα θέτουν υπό αμφισβήτηση την παθητικότητα του υλικού κόσμου, δείχνοντας ότι η υλικότητα βρίσκεται σε συνεχή ροή, ότι έχει δυναμικό χαρακτήρα και ότι διακρίνεται από δυνατότητες αυτο-οργάνωσης (Cudworth & Hobden 2015: 136). Ο κόσμος των αντικειμένων παύει να θεωρείται αδρανής και πλέον γίνεται ολόένα και πιο πολύπλοκος, καθώς αυξάνονται οι γνώσεις μας ως προς την απροβλεψιμότητα και τη ρευστότητα των υλικών σωμάτων. Η εποπτεία των ιδιοτήτων και η διατύπωση νόμων αδυνατούν να ερμηνεύσουν τις νέες εξελίξεις και γι' αυτόν το λόγο χρειάζεται να δίνεται περισσότερη έμφαση στα ενδεχόμενα και τις πιθανές καταστάσεις της υλικής πραγματικότητας. Ο Deleuze παρακολούθησε από κοντά αυτά τα ευρήματα που έφεραν στο φως οι επιστήμες της πολυπλοκότητας και ύστερα από τη μελέτη ενσωματώνει τη νέα διάσταση της υλικότητας στην φιλοσοφική του προσέγγιση.

Ας αποσαφηνίσουμε ότι με τον όρο ύλη «δεν εννοείται μόνο η ενέργεια αλλά και η φυσική πληροφορία που χρειάζεται, έτσι ώστε να κινητοποιηθούν τα φαινόμενα αυτό-οργάνωσης και οι διαδικασίες που συνυφαίνουν τις φυσικές οντότητες» (DeLanda, Protevi & Thanem 2005: 66). Η υλικότητα είναι συνυφασμένη με τον μονισμό και λειτουργεί ως η κινητήρια δύναμη της μορφογενετικής διαδικασίας,

αναδεικνύοντας έναν στοχασμό που δεν πραγματοποιεί τη διάκριση μεταξύ του φυσικού και του κοινωνικού κόσμου και έτσι το πραγματικό ορίζεται ως ένα «ανοιχτό δυναμικό σύνολο σχέσεων» (Γεωργοπούλου 2010: 165). Μέσα από αυτήν την οπτική η ύλη διακρίνεται από το «γίγνεσθαι» και όχι από το «είναι» (Coole & Frost 2010: 10). Οι αντιλήψεις ενός στατικού και αδρανούς κόσμου καταρρέουν, ενώ παράλληλα έρχονται στην επιφάνεια νέες δυνατότητες των αντικειμένων, διότι η ύλη έχει τη δυνατότητα να αυτο-οργανώνεται και να διέρχεται διαφορετικές καταστάσεις και φάσεις. Ποιες είναι όμως αυτές οι μορφογενετικές δυνατότητες της υλικότητας;

Οι νεο-υλιστικές προσεγγίσεις θέτουν ως κεντρικό ερώτημα τον τρόπο με τον οποίο υπάρχει μια οντότητα και γι' αυτό δίνεται έμφαση στη διαδικασία με την οποία ένα πλέγμα υλικών σχέσεων διαμορφώνει μια οντότητα. Οι αναλύσεις που επιχειρούν να απαντήσουν σε ερωτήματα, γύρω από το «είναι», την «ουσία» ή τις ιδιότητες μιας οντότητας συνήθως αγνοούν μια σημαντική διάσταση της πραγματικότητας και δεν είναι συμβατές με το οντολογικό πλαίσιο των νεο-υλισμών. Ένα βασικό στοιχείο που μπορούμε να εντοπίσουμε στους νεο-υλισμούς, είναι πως ορίζουν ένα υλικό σώμα μέσα από έναν σπινοζικό τρόπο. Ποιοι είναι λοιπόν αυτοί οι τρόποι με τους οποίους προσδιορίζεται ένα σώμα και ποια η σημασία τους ως προς την νεο-υλιστική προσέγγιση;

«Αφ' ενός, ένα σώμα, όσο μικρό κι αν είναι, περιέχει πάντα απειρία σωματιδίων: αυτό που προσδιορίζει ένα σώμα, την ατομικότητα ενός σώματος είναι οι σχέσεις ηρεμίας και κίνησης, ταχυτήτων και βραδυτήτων ανάμεσα σε σωματίδια. Αφ' ετέρου, ένα σώμα προξενεί παθήματα σε άλλα σώματα ή υφίσταται παθήματα από εκείνα: αυτή η παθοποιός και η παθηματική ικανότητα επίσης προσδιορίζουν ένα σώμα στην ατομικότητά του» (Ντελέζ 1996: 180). Κατά αντιστοιχία στα πλαίσια των νεο-υλιστικών προσεγγίσεων οι μορφογενετικές δυνατότητες της ύλης εκφράζονται μέσα από δύο διαστάσεις, η μια είναι η κινητική και η άλλη είναι η δυναμική.

Η κινητική διάσταση αποτελείται από σχέσεις ταχύτητας-βραδύτητας και κίνησης-ηρεμίας, όπου εξετάζονται οι εντατικές διαδικασίες [intensive processes] που καθορίζουν τη μορφή των οντοτήτων. Αυτό σημαίνει ότι οι μορφές που αναδύονται μέσα από τις υλικές ροές, αντιστοιχούν σε ένα συγκεκριμένο χώρο και διατηρούνται σταθερές για μια συγκεκριμένη χρονική διάρκεια. Η μορφή ενός υλικού σώματος διαμορφώνεται από τις ταχύτητες-βραδύτητες των υλικών στοιχείων, ενώ οι

ενδιάμεσες καταστάσεις ηρεμίας-κίνησης σηματοδοτούν τις αλλαγές του σώματος. Με άλλα λόγια, οι διαδικασίες της ταχύτητας και της κίνησης παράγουν την ρυθμικότητα με βάση την οποία πραγματοποιούνται οι αλλαγές μιας υλικής μορφής. Η δεύτερη διάσταση είναι η δυναμική διάσταση, η οποία ονομάζεται ετεροπάθεια [capacity to affect and be affected]. Πρόκειται για την ικανότητα που εμφανίζεται «ως δύναμη να ενεργούμε, καθόσον υποθέτουμε ότι πληρούται από ενεργητικές παθήσεις, αλλά και ως δύναμη να πάσχουμε, καθόσον πληρούται από πάθη» (Ντελέζ 1993: 45). Η βασική διαφορά ανάμεσα στην ενέργεια και στα πάθη είναι ότι τα πάθη δηλώνουν το χαμηλότερο βαθμό της δύναμής μας, ενώ η ενέργεια δηλώνει την αύξηση ως προς τον βαθμό της δύναμής μας. Αυτό συνεπάγεται ότι κάθε οντότητα υπάρχει στον βαθμό που ενεργεί και στον βαθμό που πάσχει από άλλες υλικές μορφές.

Με αυτούς τους τρόπους είμαστε σε θέση «να συλλάβουμε τη ζωή, κάθε ατομικότητα ζωής, όχι ως μορφή, ή ανάπτυξη μορφής, αλλά ως πολύπλοκη σχέση ανάμεσα σε διαφορετικές ταχύτητες, ανάμεσα σε επιβράδυνση και επιτάχυνση σωματιδίων. Σύνθεση ταχυτήτων και βραδυτήτων σ' ένα επίπεδο εμμένειας» (Ντελέζ 1996 : 181). Κάθε σώμα εξασφαλίζει τη μορφή του μέσα από τις ταχύτητες και της βραδύτητες της υλικότητάς του, έτσι μια «ατομική οντότητα» έχει την ικανότητα να συσχετιστεί με άλλες οντότητες. Η κίνηση της υλικότητας αποτυπώνεται ως αλλαγή ή αλλιώς ως μια εξέλιξη της μορφής, πράγμα που σημαίνει ότι αλλάζει και η ετεροπάθεια του σώματος. Με αυτόν τον τρόπο, οι ιδιότητες των υλικών σωμάτων αντιστοιχούν στις καταστάσεις στις οποίες σταθεροποιείται ένα σώμα, ενώ οι κινήσεις του ενεργοποιούν νέες δυνατότητες συσχετισμών.

Οι νεο-υλιστικές προσεγγίσεις έχουν ως βασικό χαρακτηριστικό ότι δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στις δυνατότητες της υλικότητας (Harman 2008: 372) και έτσι οι υλικές μορφές του πραγματικού είναι εύπλαστες. Ο ανθρώπινος και ο μη ανθρώπινος κόσμος βρίσκονται σε μια συνεχή αλληλεπίδραση, αφού οι υλικές μορφές έχουν τη δυνατότητα να ενεργούν [affectus], στον βαθμό που υπάρχει η αντίστοιχη δυνατότητα του να δέχονται μια ενέργεια, δηλαδή να πάσχουν [affectio]. Βασική προϋπόθεση είναι ότι οι τρόποι ύπαρξης σηματοδοτούν μια μόνιμη επιστροφή στους υλικούς όρους της ύπαρξης τους, διότι μόνο μέσα από αυτήν την παράμετρο είναι εφικτό να αποφευχθεί το ζήτημα των υπερβατολογικών προσεγγίσεων.

Η κριτική στάση απέναντι στην πραγματικότητα αναδεικνύει ότι «η ύλη έχει από μόνη της ιστορία μέσα στον χώρο και το χρόνο» (Γεωργοπούλου 2010: 166), ενώ παράλληλα η μορφογενετική διαδικασία παράγει την κοινωνική πραγματικότητα με βασικά χαρακτηριστικά της την πολλαπλότητα, την ανοιχτότητα, την πολυπλοκότητα, την ασυμμετρία και την ενδεχομενικότητα (Fox & Alldred 2017: 3). Η έκταση της πραγματικότητας γίνεται μονάχα εν μέρει αντιληπτή από τους ανθρώπους, ενώ η εποπτεία των ιδιοτήτων δεν είναι ικανή να εξαντλήσει την πολλαπλότητα και την πολυπλοκότητα των αντικειμένων, καθώς η ίδια η πράξη της παρατήρησης χρειάζεται να γίνεται αντιληπτή ως ένας τρόπος συσχετισμού με την ύλη. Η πεποίθηση, σύμφωνα με την οποία μπορούμε να αντιληφθούμε σε απόλυτο βαθμό την ύπαρξη του αντικειμένου, δεν είναι συμβατή με τις νεο-υλιστικές προσεγγίσεις, διότι προϋποθέτει την ικανότητα να συλλάβουμε όλο το φάσμα των δυνατοτήτων ενός αντικειμένου.

Στα πλαίσια των συμβατικών προσεγγίσεων, το υποκείμενο διαφοροποιείται από το αντικείμενο διότι είναι ικανό να δρα μέσα από τη συνείδηση και τη νόηση που το χαρακτηρίζει και έτσι ο άνθρωπος τοποθετείται στο κέντρο της ανάλυσης. Η συγκεκριμένη οπτική καλλιεργεί μια στατική αντίληψη του υλικού κόσμου και θεμελιώνεται πάνω σε ιδέες που αφορούν την έννοια της σταθερότητας και της κανονικότητας. Στο μέτρο λοιπόν που οι συμβατικές επιστήμες, τόσο της φύσης όσο και του ανθρώπου, αποδέχθηκαν τον δυϊσμό υποκειμένου και αντικειμένου, κατέληξαν να αναπαριστούν τον υλικό κόσμο ως ένα περιφερειακό στοιχείο που διέπεται από παθητικότητα και δρα ως ένα μηχανιστικό αυτόματο. Ο συγκεκριμένος τρόπος ανάλυσης είναι γνωστός και ως «νευτώνειο μοντέλο». Για ποιον, όμως, λόγο ο DeLanda (2009: 24) θεωρεί ότι αυτού του είδους οι προσεγγίσεις και γενικότερα ο θετικισμός οδηγούν τους επιστήμονες σε μια αφελή κατανόηση του πραγματικού;

Ο βασικότερος λόγος έγκειται στην παραδοχή σύμφωνα με την οποία ο παρατηρητής είναι σε θέση να εντοπίσει την ουσία των φυσικών φαινομένων και έπειτα να διατυπώσει κάποιους νόμους ως προς τη συμπεριφορά τους. Μέσα από αυτήν τη σκοπιά, ο άνθρωπος παρουσιάζεται ως νομοθέτης διότι ο υλικός κόσμος υφίσταται μηχανιστικά και κατ' επέκταση οι επιστήμονες είναι σε θέση να προβλέψουν τη συμπεριφορά των φαινομένων. Η μηχανιστική λειτουργία του φυσικού κόσμου είναι εκείνη που νομιμοποιεί την αναγωγή των παρατηρήσεων σε νόμους, με αποτέλεσμα το επιστημονικό κύρος να εξαρτάται από την εγκυρότητα του κανόνα. Αυτός είναι ο λόγος που η νευτώνεια αντίληψη δημιουργεί την εντύπωση ότι βρισκόμαστε σε «έναν

εξιδανικευμένο ευσταθή κόσμο που υπακούει σε μια αιτιώδη σταθερή τάξη» (Γεωργοπούλου 2010: 81).

Το πρόβλημα σε σχέση με την νευτώνεια αντίληψη είναι πως η πραγματικότητα γίνεται κατανοητή μέσα από μια απλοποίηση, ενώ μια κριτική προσέγγιση της πραγματικότητας αναγνωρίζει ότι ο υλικός κόσμος διέπεται από πολυπλοκότητα. Αυτό σημαίνει ότι χρειάζεται να προβληματιζόμαστε ως προς την γραμμικότητα και τον ντετερμινισμό των φαινομένων, διότι σε καμία περίπτωση τα παραπάνω στοιχεία δεν εξαντλούν την έκταση και την πολυπλοκότητά του υλικού κόσμου. «Η προσπάθεια υποβιβασμού μιας πολύπλοκης κατάστασης σε ζήτημα αναπαραστάσεων είναι με τη σειρά της ομογενοποιητική δύναμη, η οποία έχει έντονη παρουσία ανάμεσα στις κοινωνικές κριτικές» (DeLanda 2002: 412). Με ποιον τρόπο εκφράζεται η παθητικότητα του υλικού κόσμου στις κοινωνικές επιστήμες;

Η απάντηση έγκειται στο ότι αναπτύσσεται μια θετικιστική μεθοδολογία, η οποία βασίζεται στην αντίληψη ότι «οι κοινωνικές επιστήμες πρέπει να ανακαλύπτουν τους γενικούς νόμους της κοινωνίας με βάση την εμπειρική διερεύνηση» (Craib 2012: 525). Για τον DeLanda (2011: 386), οι επιστήμονες που υιοθετούν τις θετικιστικές προσεγγίσεις θεωρούν ότι είναι ικανοί να αποκομίσουν μια «θετική» γνώση του κόσμου, βασιζόμενοι σε μια σειρά παρατηρήσεων και πειραμάτων που αναδεικνύουν τις ιδιότητες του υλικού κόσμου. Έπειτα, η εμπειρία και οι γνώσεις του υλικού κόσμου, οδηγούν την επιστημονική σκέψη στη διατύπωση νόμων, οι οποίοι, αντανακλώντας την πραγματικότητα, λειτουργούν ως νομιμοποιητική βάση για την πραγματοποίηση των προβλέψεων. Ο DeLanda (2002: 118) θεωρεί ότι αυτός είναι ο βασικότερος λόγος που δημιουργεί στους επιστήμονες την εντύπωση ότι μέσα από την παρατήρηση έχουν την ικανότητα να διατυπώσουν νόμους που συσχετίζουν ένα φαινόμενο με συγκεκριμένα γενεσιουργά αίτια.

Οι κοινωνικές προσεγγίσεις που έχουν υιοθετήσει τον νομοθετικό χαρακτήρα της επιστημονικής ανάλυσης διακρίνονται από μια ντετερμινιστική τάση, επιδιώκοντας τη διατύπωση νόμων περί ιστορίας, κοινωνικής συμπεριφοράς ή ακόμα και σχετικά με την οργανική σύνδεση ανάμεσα στα μέρη της κοινωνίας. Η αλήθεια της κοινωνίας ως ενιαίας και συνεκτικής ολότητας εξηγείται μέσα από τις αλήθειες που ενυπάρχουν στα μέρη της και, εφόσον η ύλη διέπεται από αδράνεια, δεν είναι απαραίτητο να εντάσσεται στο πεδίο της κοινωνιολογικής ανάλυσης ως αυτόνομος και ενεργός δράστης. Στα

πλαίσια των θετικιστικών προσεγγίσεων, η έμφαση δίνεται στον παρατηρητή και έτσι οι συμπεριφορές του υλικού κόσμου μπορούν να προβλεφθούν μέσα από την αναγωγή ορισμένων παρατηρήσεων (DeLanda 2013: 154). Ο θετικισμός λοιπόν θεμελιώνει τις εξηγήσεις και τις αναλύσεις του στο αξίωμα ότι η πραγματικότητα διέπεται από κανονικότητα και έτσι η αιτιότητα γίνεται αντιληπτή μόνο στον βαθμό που διαμορφώνει μέσα από γραμμικούς συσχετισμούς τα αποτελέσματα των φαινομένων.

Ακόμη και στην προσέγγιση του ιστορικού υλισμού πραγματοποιείται μια αναπαράσταση της ύλης μέσα από έναν πολύ περιορισμένο ρόλο. Όπως επισημαίνεται στην *Γερμανική Ιδεολογία*: «ο τρόπος που παράγουν οι άνθρωποι τα μέσα της ύπαρξής τους, εξαρτάται πριν από όλα από την κατάσταση των μέσων ύπαρξης που βρίσκουν έτοιμα και πρέπει να αναπαράγουν» (Μαρξ & Ένγκελς 1997: 61). Η «ουσία» της ύλης εξαντλείται στις διαδικασίες που διαδραματίζονται εντός της οικονομικής βάσης, δηλαδή στη διαμόρφωση της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, όπου αναδεικνύεται η υπεροχή της μιας τάξης έναντι της άλλης. Η ύλη περιορίζεται στη βάση της κοινωνίας και υποκύπτει στις λογικές αναγκαιότητες της διαλεκτικής κίνησης. Κατ' αυτόν τον τρόπο, εγκλωβίζεται μέσα στην πόλωση και δεν δύναται να εκφραστεί μέσα από την πολλαπλότητα και ο ρόλος της περιορίζεται στην ανατροφοδότηση της διαλεκτικής κίνησης.

Συνοψίζοντας, σε αυτήν την ενότητα παρακολουθήσαμε τον τρόπο με τον οποίο οι νεο-υλισμοί επαναπροσδιορίζουν την υλικότητα, αναδεικνύοντας μια νέα διάσταση όσον αφορά τον κόσμο των αντικειμένων. Η αναπαράσταση της ύλης ως ένα παθητικό και μηχανιστικό αυτόματο απορρέει από τη δυϊστική αντίληψη του υποκειμένου και του αντικειμένου. Το νομοθετικό μοντέλο της επιστήμης βασίζεται στη θετική γνώση που μπορεί να αποκομίσει το υποκείμενο μέσα από την εποπτεία των αντικειμένων, η οποία στη συνέχεια μπορεί να αναχθεί σε γενικευμένους κανόνες ή ακόμα και σε αξιωματικές παραδοχές. Οι μορφογενετικές δυνατότητες της υλικότητας αποσταθεροποιούν την αναπαραστατική λογική και αναδεικνύουν τον τρόπο με τους οποίους διαμορφώνεται η πραγματικότητα μέσα από εντατικές και δυναμικές διαδικασίες. Στην επόμενη ενότητα θα εξετάσουμε με ποιον τρόπο ο δυϊσμός ως οργανωτική αρχή του πραγματικού μάς οδηγεί σε μια υπεροχή της σκέψης έναντι της ύλης, του πολιτισμού έναντι της φύσης και γιατί αυτές οι διχοτομήσεις αποτελούν «μια υπερβατολογική ερμηνεία που παραμένει εντός του πλαισίου της ανθρωπιστικής και διαλεκτικής σκέψης» (Dolphijn & Tuin 2012: 97).

1.3: Ετερογένεια vs Ομοιογένεια

Σε αυτήν την ενότητα θα εξετάσουμε τις διαφορές που προκύπτουν ανάμεσα στις νεο-υλιστικές προσεγγίσεις και στις αναλύσεις της συμβατικής κοινωνιολογίας όσον αφορά τις ανθρωποκεντρικές παραδοχές και την ομοιογένεια του κοινωνικού. Η θέση που θα υποστηρίξουμε είναι ότι η παραδοσιακή κοινωνιολογία είτε πρόκειται για ατομοκεντρικές είτε για δομιστικές προσεγγίσεις αναπαριστά την «κοινωνία» μέσα από ένα ανθρωποκεντρικό μοντέλο. Το χαρακτηριστικό αυτών των αναλύσεων έγκειται στο ότι η πραγματικότητα αρθρώνεται με όρους ομοιογένειας. Κατά πόσο λοιπόν είναι σε θέση μια φιλοσοφική σκέψη της «διαφοράς» να αναδείξει την ετερογένεια του κοινωνικού; Ποια είναι η θέση των νεο-υλιστών απέναντι στην ανθρωποκεντρική σκέψη; Μήπως, η νέα διάσταση της υλικότητας θέτει έναν προβληματισμό που επεκτείνεται και σε άλλους εν δυνάμει μη ανθρώπινους δράστες;

Η συμβατική κοινωνική σκέψη κινείται με βάση την ομοιογένεια της κοινωνίας και κατ' επέκταση υπάρχει έντονος διαχωρισμός ανάμεσα στον κοινωνικό και τον φυσικό κόσμο. Οι νεο-υλισμοί ωστόσο, εφαρμόζοντας μια σχεσιακή οντολογική προσέγγιση εισάγουν το καινοφανές στοιχείο της ερμηνείας του πραγματικού με γνώμονα την ετερογένεια. Ο τρόπος, με τον οποίο αυξάνεται η ετερογένεια του κοινωνικού προκύπτει μέσα από τον διευρυμένο ρόλο που αποδίδεται στην υλικότητα. Στον βαθμό που η ύλη αναγνωρίζεται ως ενεργός και δυναμικός δράστης, ο άνθρωπος παύει να αποτελεί σημείο αναφοράς των κοινωνικών επιστημών, διότι πλέον ούτε η δράση του αλλά ούτε και η ιστορία του είναι ικανές να εξαντλήσουν την έκταση της πραγματικότητας στο σύνολό της (Braidotti 2013: 13).

Για τη θεωρία της συναρμολόγησης οι προσεγγίσεις που εκτυλίσσονται με όρους ομοιογένειας δεν είναι σε θέση να καταφάσκουν τη «διαφορά» και γι' αυτόν τον λόγο ολισθαίνουν σε μια αναπαράσταση της πραγματικότητας. Ο λόγος είναι πως η ομοιογένεια περιορίζει τις αναλύσεις σε έναν κλειστό χώρο όπου αντηχεί η δυϊστική λογική. Υπό αυτό το καθεστώς, η πραγματικότητα διαιρείται σε καθαρά φυσικό και σε καθαρά κοινωνικό κόσμο. Η τοποθέτηση του ανθρώπου στο κέντρο της κοινωνικής προσέγγισης, αποδίδει οντολογική προτεραιότητα σε μια ταυτότητα και στις ιδιότητες που απορρέουν από αυτήν, ενώ το «διαφορετικό» [the other] γίνεται αντιληπτό μόνο σε σχέση με τον κανόνα. Ως εκ τούτου, η «διαφορά» αναπαρίσταται είτε με όρους ομοιότητας είτε με όρους κέντρου (Dolphijn & Tuin van der 2012: 129). Σε κάθε

περίπτωση όμως καταλήγουμε να εγκλωβίζουμε τη «διαφορά» μέσα στον τρόπο που την κατανοούμε, δίχως να αποδεχόμαστε την ύπαρξη της «διαφοράς» καθαυτής (Deleuze 1994: 224).

Για τους προαναφερόμενους λόγους, οι νεο-υλιστικές προσεγγίσεις υιοθετούν έναν μετα-ανθρωπιστικό χαρακτήρα. Με τον όρο «μετα-ανθρωπισμός», αναφερόμαστε στην προσπάθεια αναθεώρησης των καθιερωμένων αντιλήψεων που έχουμε για τον άνθρωπο ως ένα όλον (Braidotti 2013: 4) και, με αυτόν τον τρόπο ανοίγει ο δρόμος για μια οντολογία που έχει ως γνώμονα τη «διαφορά». Με άλλα λόγια, ο άνθρωπος παύει να αποτελεί καταστατική συνθήκη του πραγματικού και πλέον συνιστά μια ενδεχομενική ύπαρξη, ενώ παράλληλα η κοινωνική πραγματικότητα υπερβαίνει την ανθρώπινη κατάσταση. Με ποιον τρόπο όμως μπορούμε να εφαρμόσουμε αυτήν την προσέγγιση στις αναλύσεις μας;

Ο λόγος που οι μετα-ανθρωπιστικές προσεγγίσεις απορρίπτουν την οποιαδήποτε υπαρξιακή προτεραιότητα του ανθρώπου σε σχέση με την ύλη οφείλεται στο ότι αναπτύσσεται μια παράλληλη ερμηνεία τόσο του κοινωνικού όσο και του φυσικού κόσμου. Αυτή η παράμετρος αποτελεί μια αναφορά την έννοια της «παραλληλίας» του Spinoza, την οποία υιοθετεί και ο ίδιος ο Deleuze. «Η παραλληλία δεν συνίσταται μόνο στην άρνηση οποιασδήποτε σχέσης πραγματικής αιτιότητας ανάμεσα στο πνεύμα και το σώμα, αλλά απαγορεύει και την οποιαδήποτε υπεροχή του ενός έναντι του άλλου» (1993: 32). Ο άνθρωπος παύει να ταυτίζεται με την εικόνα ενός ενεργού υποκειμένου και αντίστοιχα η ύλη δεν ταυτίζεται με μια ουσιωδώς παθητική εικόνα ενός αντικειμένου. Το δίπολο υποκειμένου και αντικειμένου εξασθενεί, καθώς οι δύο πόλοι αποτελούν μορφές έκφρασης της μονιστικής διαδικασίας.

Ως απότοκο της συγκεκριμένης προσέγγισης, το ανθρώπινο ον εκθρονίζεται από το κέντρο της κοινωνιολογικής ανάλυσης. Η ίδια η νόηση αντιμετωπίζεται ως «ένα αναδυόμενο παράγωγο των υλικών συσχετισμών του ανθρώπινου σώματος» (Cudworth & Hobden 2015: 137) και όχι ως ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στον ανθρώπινο και μη ανθρώπινο κόσμο. Μέσα από αυτές τις παραμέτρους καλλιεργείται μια «μη ανθρωποκεντρική οπτική που αγνοεί -ή παραμένει αδιάφορη- απέναντι στους παραδοσιακούς διαχωρισμούς ανάμεσα στις ανθρώπινες και τις μη ανθρώπινες οντότητες» (Γεωργοπούλου 2010: 166).

Ο μετα-ανθρωπιστικός χαρακτήρας της θεωρίας της συναρμολόγησης αποκαλύπτει ένα πεδίο «ανοιχτής και σχεσιακής οντολογίας» (Γεωργοπούλου 2010: 166) και έτσι πραγματοποιείται η υπέρβαση της αναπαράστασης του ανθρώπου ως κέντρο και σημείο αναφοράς του πραγματικού. Η ετερογένεια του κοινωνικού αυξάνεται καθώς στη θέση των συμβατικών αντιλήψεων περί κοινωνικού δράστη εντοπίζουμε πλέον τις δυνατότητες αλληλεπίδρασης μεταξύ των υλικών μορφών (Fox & Allred 2017: 4). Αφού λοιπόν η παράλληλη εξήγηση του φυσικού και του κοινωνικού κόσμου αποδεσμεύει τη δράση από την εικόνα ενός ανθρωπόμορφου δράστη, αναδεικνύονται και άλλοι παράγοντες που παίζουν καταλυτικό ρόλο ως προς τη δημιουργία, τη διατήρηση και την οργάνωση του κοινωνικού. Η ετεροπάθεια δημιουργεί ένα ανοιχτό πεδίο ταχυτήτων και κινήσεων, όπου οι υλικές ροές ανταλλάσσονται μεταξύ πολιτισμού και φυσικού κόσμου. Με ποιον τρόπο όμως μπορεί να εφαρμοστεί αυτή η μετα-ανθρωπιστική προσέγγιση σε μια κοινωνιολογική ανάλυση;

Ο DeLanda στο βιβλίο του *Χίλια Χρόνια Μη Γραμμικής Ιστορίας*, περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο η συμβιωτική σχέση ανάμεσα στους ανθρώπους και την πανώλη οδήγησε σε μια ραγδαία εξάπλωση της ασθένειας, προκαλώντας σημαντικές αλλαγές στην κοινωνική σύνθεση των πόλεων. Επισημαίνει ότι αρχικά παρατηρείται μια σταδιακή αποσταθεροποίηση της κοινωνικής διάρθρωσης των πόλεων, με αποτέλεσμα να αλλάζει η δυναμική του κάθε κοινωνικού στρώματος. Έπειτα, σημειώνεται μια μεγάλη αλλαγή ως προς το κύρος που είχαν οι θρησκευτικοί θεσμοί, διότι πλέον δεν είχαν τη δυνατότητα να δώσουν μια ικανοποιητική λύση απέναντι στα προβλήματα που δημιούργησε η ασθένεια. Αυτό το γεγονός με τη σειρά του, έδωσε τη δυνατότητα να ενισχυθούν ακόμα περισσότερο οι «κοσμικές ιεραρχίες»: οι πόλεις άρχισαν να γίνονται πιο ελαστικές ως προς την παραχώρηση πολιτικών δικαιωμάτων, πράγμα που οδήγησε στην αύξηση της κοινωνικής κινητικότητας. «Η κοινωνική κινητικότητα αυξήθηκε, καθώς οι ελίτ που είχαν επιζήσει ήθελαν να συμπληρώσουν τις τάξεις τους με νέο αίμα» (DeLanda 2002: 186). Τέλος, όλες αυτές οι δημογραφικές μεταβολές προκάλεσαν μεγάλες αλλαγές ως προς τις σχέσεις μεταξύ των πόλεων.

Ο υλικός κόσμος δύναται να επηρεάσει και να επηρεαστεί από τον κοινωνικό κόσμο και έτσι ο ανθρώπινος πληθυσμός βρίσκεται σε έναν συνεχή διάλογο με μη ανθρώπινες οντότητες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η τεχνολογία η οποία, μέσα από την εξέλιξή της, μπορεί να καθορίσει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο με τον οποίο

οργανώνονται τα κοινωνικά σύνολα και το ίδιο ισχύει και αντιστρόφως. Όπως αναφέρει η Braidotti (2013: 7), η κεφαλαιοποίηση της ζώσας ύλης λαμβάνει νέες διαστάσεις και έτσι δημιουργείται μια νέα πολιτική οικονομία. Τράπεζες δεδομένων των βιογενετικών, των νευρολογικών και των μέσων ψηφιακής ενημέρωσης–δικτύωσης, συλλέγουν τα δεδομένα των ατόμων και τώρα πια έχουν την τάση να μετασχηματίζονται σε μορφή κεφαλαίου, καθώς δημιουργούν νέες δυνατότητες βιο–πολιτικής διακυβέρνησης.

Στη συμβατική κοινωνιολογία ο ανθρωποκεντρικός χαρακτήρας πηγάζει από την κλασική ιδέα περί του ανθρώπου ο οποίος προδιορίζεται ως ένα έλλογον με την ικανότητα επικοινωνίας μέσω της γλώσσας. Ο λόγος αποτελεί το υπέρτατο χαρακτηριστικό του ανθρώπινου όντος και εξασφαλίζει μια προνομιακή θέση στην ανθρώπινη κατάσταση, η οποία τείνει να λειτουργεί ως το μέτρο ή ακόμα καλύτερα ως η μονάδα της ανάλυσης ανθρωπιστικών επιστημών (Braidotti 2016: 1). Εντούτοις, οι σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των «κοινωνικών τάξεων» (Marx), μεταξύ των «κοινωνικών γεγονότων» (Durkheim) και μεταξύ των «κοινωνικών πράξεων» (Weber), έχουν ως κοινό παρονομαστή την ανθρώπινη κατάσταση. Αυτό το στοιχείο εξασφαλίζει ότι ανεξάρτητα από τα ερμηνευτικά εργαλεία η ανάλυση θα εκτυλίσσεται «κατ' εικόνα» και «καθ' ομοίωσιν» των υποκειμένων.

Ξεκινώντας από τον Marx, διαπιστώνουμε ότι οριοθετεί την κοινωνική δράση μέσα σε ένα ανθρωποκεντρικό πλαίσιο (Dolphijn & Tuin 2012 : 41) και έτσι η ιστορική διαδικασία δε νοείται πέραν από τον άνθρωπο. Το αποτέλεσμα είναι ότι η κίνηση της ιστορίας εξετάζεται με βάση τις σχέσεις που εκτυλίσσονται εντός των ανθρώπινων κοινωνιών. «Η ζωή απαιτεί πριν από κάθε τι άλλο φαγητό και πιτό, κατοικία, ρούχα και μερικά άλλα πράγματα. Η πρώτη ιστορική πράξη είναι έτσι η παραγωγή των μέσων για την ικανοποίηση αυτών των αναγκών, η παραγωγή της ίδιας της υλικής ζωής» (Μαρξ & Ένγκελς 1997: 73). Οι συνέχειες και οι ασυνέχειες των κοινωνιών δεν είναι τίποτα άλλο πέραν από συμπτώματα της βαθύτερης οικονομικής δομής, η οποία διαμορφώνεται μέσα από όρους διαλεκτικής. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται μια ομοιογενής εικόνα του κοινωνικού κόσμου, όπου «η ιστορία όλων των κοινωνιών μέχρι σήμερα είναι η ιστορία των ταξικών αγώνων» (Μαρξ 2002: 25).

Ο ιστορικός υλισμός περιορίζει την ερμηνεία του στην αναπαράσταση της ιστορικής κίνησης μέσα από την ιδέα του ανθρώπου. Όπως επισημαίνει η Rosi

Braidotti, «ακόμα και ο μαρξισμός, υπό το καθεστώς μιας δομιστικής θεωρίας του ιστορικού υλισμού, συνεχίζει να ορίζει το υποκείμενο της Ευρωπαϊκής σκέψης ως καθολικό και ηγεμονικό, ενώ παράλληλα συνδέεται – το φύλο σε αυτήν την περίπτωση δεν αποτελεί σύμπτωση – με μια προνομιακή θέση ως ο κινητήρας της ανθρώπινης ιστορίας» (Braidotti 2013: 3). Η ετερογένεια αποσιωπάται προκειμένου να δοθεί έμφαση στην προοδευτική εξέλιξη του συγκεκριμένου ανθρωπιστικού μοντέλου και έτσι η ταξινόμηση γίνεται με βάση τα αξιώματα που ορίζει η αναπαράσταση, δηλαδή με βάση την ομοιογένεια, η οποία νοηματοδοτείται ως μια «διαφορά-από» την ουσία.

Την ίδια τάση μπορούμε να εντοπίσουμε και στον Durkheim, ο οποίος υποστηρίζει ότι «τα κοινωνικά πράγματα δεν πραγματοποιούνται πάρα μόνο από ανθρώπους» (Durkheim 1978: 1). Ο στοχαστής δεν διευρύνει τον τρόπο με τον οποίο ορίζει την κοινωνική δράση. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι το φυσικό περιβάλλον δεν θα μπορούσε να ασκήσει πίεση ως προς τα χαρακτηριστικά των ειδών, καθώς η ανθεκτικότητά τους βασίζεται στην κληρονομική διαδικασία. Η ομοιογένεια που διέπει την προσέγγιση του Durkheim γίνεται ακόμη πιο ξεκάθαρη μέσα από την άποψή του σχετικά με τα «κοινωνικά γεγονότα» καθώς επισημαίνει ότι η πίεση που υφίστανται τα άτομα από τις δομές δεν μπορεί παρά να προέρχεται από τη συλλογική ζωή.

Στην προσέγγιση του Weber, «η κατανόηση είναι εν τέλει και ο λόγος, γιατί η κατανοούσα κοινωνιολογία λαμβάνει το μεμονωμένο άτομο και το πράττειν του, ως την ύστατη μονάδα, ως το άτομό της» (Weber 2005: 368). Όπως υπογραμμίζουν οι μελετητές του Weber, η λεγόμενη ατομοκεντρική προσέγγιση, έχει το χαρακτηριστικό ότι αναγνωρίζει μόνο στους ανθρώπους την ιδιότητα του κοινωνικού δράστη (Τσίρος 2001: 62). Ταυτοχρόνως, η προϋπόθεση της ορθολογικής και νοηματοδοτημένης πράξης προϋποθέτει μια «ιδεαλιστική» προσέγγιση της κοινωνίας, καθότι δίνεται περισσότερη έμφαση στον άνθρωπο ως ιδέα, παρά στο γεγονός ότι ο άνθρωπος αποτελεί μια ενδεχομενική υλική οντότητα. Πρόκειται λοιπόν για μια διαμετρικά αντίθετη προσέγγιση με τον νεο-υλιστικό στοχασμό του DeLanda, ενώ η ορθολογική βάση της κοινωνίας τοποθετεί εκτός ανάλυσης άλλες υλικές μορφές που έχουν την ικανότητα να επηρεάσουν τη συμπεριφορά των ανθρώπων.

Οι αναλύσεις γύρω από την ανθρώπινη κατάσταση έχουν την τάση να πραγματοποιούν μια στατική ανάγνωση της πραγματικότητας. Ο λόγος οφείλεται στο ότι η ανάλυση διχοτομείται ανάμεσα στον ανθρώπινο και τον μη ανθρώπινο κόσμο με

αποτέλεσμα η αναμέτρηση γύρω από την ταυτότητα και τη σταθερότητα του ανθρώπινου όντος να διαδραματίζεται εντός του ανθρώπινου είδους. Αποσιωπάται δηλαδή κάθε πιθανότητα αμφισβήτησης της ανθρώπινης «ουσίας» από εξωτερικούς παράγοντες, όπως για παράδειγμα το φυσικό του περιβάλλον ή ακόμα και μια ασθένεια.

Ενώ λοιπόν, οι συμβατικές ανθρωπιστικές επιστήμες λαμβάνουν την ανθρώπινη κατάσταση ως αφετηρία στις προσεγγίσεις τους, η θεωρία της συναρμολόγησης, όπως και οι υπόλοιπες μετα-ανθρωπιστικές προσεγγίσεις, δίνουν έμφαση στο γεγονός ότι «ο πολιτισμός δεν αποτελεί μίαν εντελώς ξεχωριστή σφαίρα της πραγματικότητας αλλά αναμειγνύεται με τις ροές οργανικών ακόμα και ορυκτών υλικών» (DeLanda 2002: 160). Ο φυσικός και ο κοινωνικός κόσμος βρίσκονται σε συνεχή συνομιλία αναπτύσσοντας πλέγματα σχέσεων. Μέσα λοιπόν από μια οντολογική προσέγγιση που δίνει έμφαση στη «διαφορά» καλλιεργείται μια μετα-ανθρωπιστική προοπτική που αποδεσμεύει την κοινωνική σκέψη από το θεμέλιο του ανθρώπου ως καταστατική συνθήκη του πραγματικού, ενώ παράλληλα μάς υπενθυμίζει ότι όσο ενδεχομενικές ήταν οι συνθήκες της γέννησης του ανθρώπινου πληθυσμού, τόσο ενδεχομενική είναι και η διατήρηση της παρουσίας του μέσα στην ιστορία. Η παράλληλη ερμηνεία της ύλης και του ανθρώπου διαμορφώνει ένα ανοιχτό οντολογικό πλαίσιο όπου χρειάζεται να δίνεται έμφαση στις μορφογενετικές δυνατότητες της υλικότητας και όχι στην ιδέα της ομοιογένειας ή του ανθρωποκεντρισμού.

1.4: Τι είναι το συναρμολόγημα;

Το συναρμολόγημα συνιστά αναλυτική μονάδα της πραγματικότητας, υπό την προϋπόθεση ότι αποτελεί σύνθεσή υλικών και ετερογενών τμημάτων. Οι υλικοί συσχετισμοί νοούνται ως μια γενεαλογική πορεία, η οποία εξασφαλίζει ότι κάθε συναρμολόγημα υπάρχει ως μια ατομική οντότητα. Η χρήση του όρου «ατομική οντότητα» οφείλεται στο γεγονός ότι κάθε συναρμολόγημα και κατ' επέκταση τα συνθετικά του στοιχεία αντιμετωπίζονται ως ιστορικές διαδικασίες (Harman 2008: 372). Κάθε «ατομική οντότητα» αποτελεί μια μοναδικότητα μέσα στο ιστορικό «γίνεσθαι» και έτσι το άτομο δεν υπάγεται σε κάποιο σύνολο με την ιδιότητα του μέρους, αλλά αντιθέτως είναι ικανό να διατηρήσει την αυτονομία του, ακόμα και κατά τον συσχετισμό του με άλλες μεγαλύτερες ατομικές οντότητες (DeLanda 2006α: 27). Αυτός είναι ο λόγος που η οντολογική πορεία χρειάζεται να είναι από τη βάση προς τα πάνω [Bottom up] (DeLanda 2006α: 32), καθώς μόνο έτσι μπορεί να αναδειχθεί η γενεαλογική διαδικασία που παράγει τα συναρμολογήματα. Τι νοείται όμως ως βάση στο πλαίσιο μιας επίπεδης οντολογικής προσέγγισης και ποια είναι τα συνθετικά τμήματα του συναρμολογήματος;

Όπως κάθε ατομική οντότητα διακρίνεται από ορισμένα υπο-ατομικά στοιχεία έτσι και κάθε συναρμολόγημα αποτελείται από μικρότερα τμήματα, τα οποία μπορούν να διακριθούν σε τρεις άξονες. Ο πρώτος άξονας των συναρμολογημάτων αφορά τους ρόλους που μπορεί να αναλάβει το εκάστοτε τμήμα του συναρμολογήματος. Έτσι, από τη μια πλευρά υπάρχει ο υλικός ρόλος [material role], ενώ από την άλλη πλευρά υπάρχει ο εκφραστικός ρόλος [expressive role] (DeLanda 2006α: 12). Ο ρόλος του εκάστοτε τμήματος καθορίζεται από τον τρόπο που αλληλοεπιδρά με το συναρμολόγημα που συνθέτει. Ειδικότερα, στην περίπτωση του υλικού ρόλου, υπάρχει η δυνατότητα τόσο της γραμμικής όσο και της μη γραμμικής αιτιότητας, ενώ στην περίπτωση του εκφραστικού ρόλου, επικρατούν συνήθως μορφές μη γραμμικών αιτιακών σχέσεων (DeLanda 2006α: 22). Σε αυτό το σημείο είναι σημαντική η διευκρίνιση του Harman (2008: 378), ως προς το γεγονός ότι «ένα τμήμα του συναρμολογήματος μπορεί κατά τη διάρκεια της εξέλιξής του να αλλάξει ρόλο, δηλαδή να μετασχηματιστεί από εκφραστικό σε υλικό ή και το αντίστροφο». Προς το παρόν όμως δεν θα επεκταθούμε παραπάνω στην αιτιότητα, καθώς θα την εξετάσουμε διεξοδικότερα σε άλλη ενότητα.

Ο δεύτερος άξονας αφορά τον τρόπο με τον οποίο οι δυναμικοί υλικοί συσχετισμοί διαμορφώνουν την ταυτότητα του συναρμολογήματος. Σαφέστερα, ένα τμήμα έχει τη δυνατότητα είτε να εδαφικοποιεί [territorialization] είτε να απεδαφικοποιεί [deterritorialization] το συναρμολόγημα. Στην περίπτωση της εδαφικοποίησης, ένα τμήμα σταθεροποιεί τη μορφή του συναρμολογήματος, δημιουργώντας ταυτόχρονα μια διαστρωμάτωση. Η διαστρωμάτωση προκύπτει μέσα από την κατανομή των υλικών στοιχείων του συναρμολογήματος και έτσι η διαδικασία της εδαφικοποίησης αυξάνει την ομοιογένεια των συνθετικών στοιχείων του συναρμολογήματος. Έπειτα, στην περίπτωση της απεδαφικοποίησης ένα τμήμα εξαλείφει την διαστρωμάτωση με αποτέλεσμα να αποσταθεροποιεί τη μορφή του συναρμολογήματος. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται πλεγματικές σχέσεις και κατά συνέπεια, η διαδικασία της απεδαφικοποίησης αυξάνει την ετερογένεια του συναρμολογήματος. Με άλλα λόγια, «η απεδαφικοποίηση μπορεί να κατανοηθεί και ως η κίνηση που παράγει διαφορά» (Van Wezemaal: 2008: 174) και δεν συνιστά το αντίθετο της εδαφικοποίησης, διότι και οι δύο διαδικασίες είναι απαραίτητες για τη δημιουργία των συναρμολογημάτων.

Συμπληρωματικά, ο άξονας της εδαφικοποίησης και της απεδαφικοποίησης, αναφέρεται στη ρυθμικότητα με την οποία εξελίσσεται το συναρμολόγημα, αφορά δηλαδή στην εναλλαγή από τη σταθερότητα στην κίνηση και από τη βραδύτητα στην ταχύτητα. Κάθε νέα δυνατότητα αλλαγής υλοποιείται μέσα από την αποσταθεροποίηση μιας μορφής, ούτως ώστε να αναδειχθεί μια νέα κατάσταση συσχετισμών. Η διαδικασία εδαφικοποίησης και απεδαφικοποίησης διαδραματίζεται στο επίπεδο της πραγματικότητας και έτσι το συναρμολόγημα εμμένει στους υλικούς όρους της υπαρξής του.

Η επιφάνεια όπου εκτυλίσσεται η δυναμική σχέση μεταξύ εδαφικοποίησης-απεδαφικοποίησης είναι η υλική μορφή του συναρμολογήματος. Ο μετασχηματισμός του συναρμολογήματος από μια κατάσταση έντονης εδαφικοποίησης σε μια κατάσταση απεδαφικοποίησης συνιστά μετάβαση από μια φάση σε μια άλλη. Οι φάσεις των συναρμολογημάτων διακρίνονται από ορισμένα κρίσιμα σημεία, τα οποία αποτελούν τα όρια της κάθε κατάστασης, άρα κάθε φορά που ένα συναρμολόγημα υπερβαίνει τα κρίσιμα σημεία του, μεταβαίνει σε μια νέα φάση. Οι συγκεκριμένες διαδικασίες εδαφικοποίησης και απεδαφικοποίησης αφορούν την ταυτότητα του συναρμολογήματος και καθορίζουν τη μορφή και την έκταση ενός συναρμολογήματος.

Ο τρίτος άξονας του συναρμολογήματος ενεργοποιείται μέσα από τις εκφραστικές λειτουργίες ενός συναρμολογήματος και αφορά τη διαδικασία της κωδικοποίησης [coding] και της αποκωδικοποίησης [decoding]. Πρόκειται δηλαδή για ένα σύνολο κανόνων ή ρυθμίσεων, οι οποίες δηλώνουν τη ροπή ενός συναρμολογήματος ως προς την αλλαγή (DeLanda 2006α: 15). Αφού λοιπόν παρακολουθήσαμε τα τμήματα που συνθέτουν το συναρμολόγημα είμαστε σε θέση να παρακολουθήσουμε τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται η επίπεδη οντολογία.

Κεφάλαιο δεύτερο

Επίπεδη vs Ιεραρχημένη οντολογία

Ο στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι να παρουσιαστεί η επίπεδη οντολογική προσέγγιση που υιοθετεί ο DeLanda, θέτοντας το συναρμολόγημα ως άξονα του πραγματικού (DeLanda 2006α: 28). Η θέση που θα υποστηρίξουμε είναι ότι η συμβατική σκέψη διαμορφώνει μια ιεραρχημένη οντολογική προσέγγιση, σύμφωνα με την οποία τα στοιχεία της κοινωνίας ταξινομούνται με όρους πληρότητας. Η πραγματικότητα διαμορφώνεται μέσα από σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ του μέρους και της ολότητας και έτσι χρειάζεται να επιλέξουμε μέσα από ποιο επίπεδο ανάλυσης μπορούμε να φτάσουμε στη θέαση του καθολικού. Μέσα από ποια καινοφανή στοιχεία εξασφαλίζει η θεωρία της συναρμολόγησης ότι «κανένα επίπεδο του κόσμου δεν είναι περισσότερο πραγματικό από οποιοδήποτε άλλο, είτε πρόκειται για σωματίδια που μελετάνε οι επιστήμες είτε έθνη-κράτη με διεθνείς σχέσεις» (Harman 2013: 120); Είναι εφικτό το συναρμολόγημα να ανταποκριθεί στις μικρο/μακρο πτυχές της κοινωνικής πραγματικότητας;

Η θεωρία της συναρμολόγησης αποστασιοποιείται από τις «ορθόδοξες» κοινωνιολογικές προσεγγίσεις που δίνουν προτεραιότητα είτε στο άτομο είτε στις δομές. Το δίλημμα ανάμεσα στην ατομική δράση και τη δομή διατρέχει όλη την έκταση και το βάθος της ανάλυσης, καθώς «το αντικείμενο που μελετούμε καθορίζει και την γνώση που μπορούμε να έχουμε γι' αυτό» (Craib 2012: 22). Το πρόβλημα σε σχέση με την επιλογή μεταξύ του μικρο-επιπέδου και του μακρο-επιπέδου ανάλυσης, έγκειται στο γεγονός ότι θεμελιώνεται πάνω στην αναπαράσταση της κοινωνίας ως μιας ολότητας και λαμβάνει την εξής μορφή: εάν θέσουμε ως κέντρο της θεωρητικής μας εξήγησης τη δομή, τότε το άτομο θα λαμβάνει μονίμως έναν περιφερειακό ρόλο και θα αντιμετωπίζεται ως επιφανόμενο (DeLanda 2006α: 5). Εάν από την άλλη πλευρά τοποθετήσουμε το άτομο στο κέντρο της ερμηνείας μας, τότε θα μειώνεται ο ρόλος των δομών μέσα στην ανάλυσή μας. Το ακανθώδες ζήτημα που προκύπτει, είναι πως το κριτήριο που χρησιμοποιούμε για να θεμελιώσουμε την κοινωνιολογική μας προσέγγιση, καταλήγει να ερμηνεύει τα κοινωνικά φαινόμενα μέσα από μια ιεράρχηση. Ποιο είναι λοιπόν το πιο αξιόπιστο μέτρο ανάλυσης της κοινωνίας;

Ο DeLanda υποστηρίζει ότι το πρόβλημα έγκειται στο ίδιο το ερώτημα, καθώς και οι δύο εναλλακτικές θέτουν ως αφετηρία της προσέγγισής τους την παραδοχή ότι η κοινωνία υπάρχει ως Όλον (DeLanda 2006α: 4). Η ιδέα της ολότητας έχει την τάση, ως αυταπόδεικτη αλήθεια, να θεμελιώνει μια αξιωματική προσέγγιση, η οποία εμποτίζει τις θεωρίες με μια αναγωγιστική λογική (DeLanda 2010: 140-141). Είτε λοιπόν θέσουμε την ατομοκεντρική προσέγγιση ως άξονα της ανάλυσής μας είτε θέσουμε τη δομιστική προσέγγιση, καταλήγουμε στην αναπαράσταση της κοινωνίας μέσα από τη σχέση όλου και μέρους. Ωστόσο, στο πλαίσιο μιας νεο-υλιστικής προσέγγισης δεν αρκεί να αντιλαμβανόμαστε την κοινωνία ως ένα σύστημα ή ως μιας ολότητας, αλλά χρειάζεται να «ερμηνεύσουμε αυτήν την συστηματικότητα ως έκτακτη ιδιότητα κάποιας δυναμικής διαδικασίας. Αυτό διαφέρει από την μέθοδο που ξεκινά από την κορυφή και καταλήγει στη βάση, την οποία χρησιμοποιούν οι ορθόδοξοι κοινωνιολόγοι και άλλοι κοινωνικοί επιστήμονες στην ανάλυσή τους για την κοινωνία ως όλον» (DeLanda 2002: 407).

Βασική προϋπόθεση σύμφωνα με τη θεωρία της συναρμολόγησης είναι πως χρειάζεται να αποδεχθούμε ότι η κοινωνική πραγματικότητα δεν εξαντλείται σε δύο επίπεδα, ειδικά όταν αυτή η διάκριση βασίζεται σε αφηρημένες ιδέες, όπως είναι το άτομο ή η κοινωνία ως ολότητα (DeLanda 2006α: 32). Η εναλλακτική πρόταση που καταθέτει ο στοχαστής είναι η κατάργηση του βάθους και της ιεράρχησης με σκοπό την υιοθέτηση μιας επίπεδης οντολογικής προσέγγισης. Το άτομο και οι δομές αντιμετωπίζονται ως συναρμολογήματα και έτσι όλες οι υλικές οντότητες ανεξάρτητα από την έκταση και το μέγεθός τους συνιστούν μορφές παροδικής σταθερότητας. Συνεπώς, «ούτε οι άνθρωποι, ούτε το κεφάλαιο, ούτε η κοινωνία αποτελεί κυρίαρχη οντότητα που καταβροχθίζει όλες τις άλλες» (Harman 2013: 121).

Το καινοφανές στοιχείο που εισάγει η θεωρία της συναρμολόγησης προκύπτει μέσα από την αντικατάσταση της «κοινωνίας» ως ολότητας με το συναρμολόγημα, διαμορφώνοντας με αυτόν τον τρόπο μια ισοδυναμία μεταξύ του μέρους και της ολότητας. Η ισοδυναμία όλου και μέρους σημαίνει ότι το κάθε συναρμολόγημα αποτελείται από ετερογενή τμήματα όπου το κάθε ένα από αυτά, λόγω της μοναδικότητάς του έχει τη δυνατότητα να διατηρεί την οντολογική του ακεραιότητα, ακόμα και κατά τη διάρκεια συσχετισμού με άλλα συναρμολογήματα. Με αυτόν τον τρόπο, όλες οι οντότητες αντιμετωπίζονται ως συναρμολογήματα και είμαστε σε θέση να αποδεσμευτούμε από τις αντιλήψεις σύμφωνα με τις οποίες χρειάζεται να

αποδίδουμε προτεραιότητα στην ολότητα. Πώς επιτυγχάνεται όμως η ισοδυναμία μεταξύ του όλου και του μέρους και με ποιον τρόπο είναι εφικτό ένα συναρμολόγημα να διατηρήσει την ακεραιότητά του; Η απάντηση έγκειται στις σχέσεις μεταξύ των συναρμολογημάτων, οι οποίες νοούνται ως σχέσεις εξωτερικότητας [exteriority relations] και στον τρόπο με τον οποίο ο στοχαστής επιχειρεί να υπερβεί τις υπερβατολογικές προσεγγίσεις (Van Wezemaal 2008: 168).

Ο DeLanda υιοθετεί από τον Deleuze και από τον David Hume τη λειτουργία της εξωτερικότητας των σχέσεων, κατά την οποία κάθε τμήμα έχει τη δυνατότητα να διατηρεί την ταυτότητά του κατά τη διάρκεια συσχετισμού με άλλα τμήματα. Οι σχέσεις εξωτερικότητας, από την μία πλευρά δίνουν έμφαση στο ρόλο των δυνατοτήτων, αφήνοντας τα συναρμολογήματα να εκφράσουν τη δυναμική τους, ενώ από την άλλη πλευρά αποδεσμεύουν τον υλικό κόσμο από τις ιδιότητες μέσα από τις οποίες τον κατανοούμε. Κατ' επέκταση, δεν μπορούμε να διατυπώσουμε κανόνες ως προς τον τρόπο με τον οποίο ένα συναρμολόγημα ενεργεί και ως προς τον τρόπο που ένα άλλο συναρμολόγημα πάσχει, διότι πρόκειται για μια αμφίδρομη διαδικασία. Η ετεροπάθεια παρέχει την ικανότητα στα συναρμολογήματα να επιδρούν πάνω στα τμήματά τους, δίχως όμως να αλλάζει ο χαρακτήρας και γενικότερα οι όροι της ύπαρξής τους.

Στον βαθμό που η θεωρία της συναρμολόγησης καταλύει τη δυϊστική αντίληψη του κοινωνικού είναι σε θέση να εξετάσει την πολλαπλότητα του «κοινωνικού» και έτσι παρακάμπτεται η αναγωγή του μέρους στο όλον, δίνοντας έμφαση στις δυναμικές σχέσεις μεταξύ των συναρμολογημάτων. Δεν έχει πλέον κάποιο νόημα να προκαθορίσουμε ότι κάποιο συναρμολόγημα είναι πιο σημαντικό από το άλλο, καθώς η ετεροπάθεια και η εξωτερικότητα των σχέσεων επιτρέπει την αλληλεπίδραση των τμημάτων μεταξύ τους. Τα συναρμολογήματα χρειάζεται να τοποθετούνται στη σωστή κλίμακα ανάλυσης, προκειμένου να είναι σε θέση να ανταποκριθούν στην πολυπλοκότητα της πραγματικότητας. Η κάθε κλίμακα συναρμολόγησης αποτελεί ένα συγκεκριμένο πλέγμα ετερογενών οντοτήτων και αντιστοιχούν σε συγκεκριμένες κοινωνιολογικές προσεγγίσεις. Η ιδέα της «κοινωνίας» αντικαθίσταται από διαβαθμίσεις και στρώματα ανάλυσης. Το άτομο δεν συνιστά το αντίθετο της δομής καθώς η μεταξύ τους διαφορά δεν ανάγεται σε ζήτημα «ουσίας» αλλά αποτελεί μια διαφορά ως προς τον βαθμό της συναρμολόγησης.

Η τοποθέτηση των συναρμολογημάτων στη σωστή κλίμακα ανάλυσης γίνεται μέσα από την ανίχνευση της υλικότητάς τους, καθότι έτσι θα είμαστε σε θέση να διακρίνουμε ποια τμήματα συνθέτουν την έκταση του συναρμολογήματος, μέσα από εντατικές και δυναμικές διαδικασίες. Με άλλα λόγια, χρειάζεται να εντοπίσουμε ποια υλικά τμήματα έχουν τη δυνατότητα να ενεργήσουν αλλά και συγχρόνως να δεχτούν κάποια δράση από το συναρμολόγημα που απαρτίζουν. Ως επακόλουθο, η πορεία της ανάλυσης είναι από τα κάτω προς τα πάνω [Bottom up] (DeLanda 2006α: 32). Πρώτα εντοπίζουμε τις αρχικές συνθήκες υπό τις οποίες γεννιέται ένα συναρμολόγημα και εν συνεχεία, εξετάζουμε τον τρόπο με τον οποίο το ίδιο συναρμολόγημα επιδρά πάνω στα τμήματά του (DeLanda 2006α: 34). Η συγκεκριμένη προσέγγιση χρειάζεται να παραμένει ίδια ανεξάρτητα από την έκταση ή το μέγεθος του συναρμολογήματος. Επομένως, κάθε κλίμακα συναρμολόγησης διακρίνεται από υλικά και εκφραστικά τμήματα, τα οποία διακρίνονται από τον άξονα εδαφικοποίησης-απεδαφικοποίησης και από τη λειτουργία της κωδικοποίησης-αποκωδικοποίησης.

Ας παρουσιάσουμε συνοπτικά τις κλίμακες συναρμολόγησης που αναφέρει ο DeLanda στο βιβλίο του *A new philosophy of society: Assemblage Theory and Social Complexity*. Η μικρότερη κλίμακα ανάλυσης αναφέρεται σε συναρμολογήματα που κυμαίνονται ανάμεσα στα άτομα και τα δίκτυα. Εδώ τόσο η συμπεριφορά των ατόμων μέσα στην καθημερινότητα όσο και οι διασυνδέσεις που δημιουργούνται εντός των κοινοτήτων και των δικτύων [interpersonal networks], ερμηνεύονται με στοιχεία που αντλεί ο στοχαστής από τους Hume, Ervin Goffman, John Scott και Charles Tilly. Η επόμενη κλίμακα αφορά τη μελέτη των θεσμών και των κυβερνήσεων και τα στοιχεία που υιοθετεί η θεωρία της συναρμολόγησης είναι από τον Weber και τον Michel Foucault. Εδώ, το ζητούμενο έγκειται στον τρόπο με τον οποίο οι πρακτικές νομιμοποίησης ή πειθάρχησης διαμορφώνουν μια οριζόντια ή κάθετη οργάνωση μέσα στις κοινωνικές οντότητες. Έπειτα, η μεγαλύτερη κλίμακα αφορά συναρμολογήματα όπως είναι οι πόλεις και τα κράτη. Οι βασικές επιρροές ως προς αυτήν την κλίμακα ανάλυσης προέρχονται από τους Fernand Braudel, Deleuze & Guattari και James Vance.

Η θεωρία του DeLanda λειτουργεί ως μια πλατφόρμα για τη συναρμολόγηση των τμημάτων της «κοινωνίας». Σημαντική παράμετρο αποτελεί το γεγονός ότι η ετερογένεια και η εξωτερικότητα επιτρέπουν στα συναρμολογήματα να αλληλεπιδράσουν με άλλα στοιχεία που έχουν τη δυνατότητα να παράγουν δράση,

όπως είναι η γλώσσα, οι πεποιθήσεις, τα ανθρώπινα σώματα, οι παροχές ενέργειας, οι νέες τεχνολογίες, τα έγγραφα και άλλες γεωπολιτικές πτυχές όπως, το κλίμα, η αγροτική παραγωγή και οι στρατιωτικές δυνάμεις. Είναι φανερό λοιπόν πως όσο κι εάν διαιρέσουμε ένα συναρμολόγημα σε μικρότερα τμήματα, η πολυπλοκότητα της σύνθεσής του παραμένει ακέραιη, καθώς η ισοδυναμία μεταξύ του όλου και του μέρους δεν απλοποιεί την πραγματικότητα αλλά διαφωτίζει μια σειρά από μικρότερα συναρμολογήματα.

Λόγου χάρη, ο άνθρωπος αποτελείται από διάφορα τμήματα, όπως είναι τα όργανά του, τα οστά και οι μύες, τα οποία με τη σειρά τους αποτελούνται από μικρότερα τμήματα. Το ίδιο ισχύει και για τους θεσμούς, οι οποίοι αποτελούνται από μικρότερα συναρμολογήματα, όπως είναι οι άνθρωποι και άλλοι υλικοί δράστες, λόγου χάρη ο χώρος, τα έγγραφα και οι κώδικες λειτουργίας τους. Οι υλικοί συσχετισμοί, είτε ως πολύπλοκα πλέγματα, είτε ως στρώματα σχέσεων, διασφαλίζουν τη σταθερότητα των θεσμών, χωρίς ωστόσο η ύπαρξη και η λειτουργία ενός θεσμού να είναι εξαρτημένη από τα συνθετικά του στοιχεία. Αυτός είναι ο λόγος που ένας θεσμός μπορεί να υπάρχει αυτόνομα και να μην εξαρτάται από τη δράση ενός ατόμου, ενώ ταυτόχρονα η δράση του ατόμου δεν εξαντλείται μέσα από τα υπο-ατομικά του στοιχεία. Συνοψίζοντας, τόσο ο θεσμός όσο και το άτομο έχουν τη δυνατότητα να διατηρήσουν την αυτονομία της ύπαρξής τους σε σχέση με τα συνθετικά τους τμήματα.

Δημιουργείται λοιπόν το εξής ερώτημα: Με ποιον τρόπο μπορούμε να μελετήσουμε τις κοινωνικές οντότητες από τη στιγμή που δεν μπορούμε να βασιστούμε στις ιδιότητες τους; Πώς θα εξεταστούν οι υλικοί συσχετισμοί, οι οποίοι ενδέχεται να υπερβαίνουν την αντιληπτική μας ικανότητα; Η απάντηση έγκειται στη διαδικασία της χαρτογράφησης, η οποία αποτελεί κοινή πρακτική στις νεο-υλιστικές προσεγγίσεις. Ο Deleuze ανατρέχει στα λόγια του Spinoza και αναφέρει ότι «δεν ξέρετε για τι είστε ικανοί στο καλό και το κακό, δεν ξέρετε εκ των προτέρων τι δύναται ένα σώμα ή μια ψυχή, στην τάδε συνάντηση, στην τάδε διάταξη, στον τάδε συνδυασμό» (Ντελεζ 1996: 183). Τι είναι λοιπόν η διαδικασία της χαρτογράφησης;

2.1: Η χαρτογράφηση

Ας ξεκινήσουμε λέγοντας ότι η χαρτογράφηση αποτελεί μια υπέρβαση της ταξινομητικής λογικής και της ιεράρχησης των οντοτήτων. Η ταξινόμηση βασίζεται στον εντοπισμό μιας «ουσίας» εντός των οντοτήτων, η οποία λειτουργεί ως ειδοποιός διαφορά ενώ παράλληλα είναι ικανή να λειτουργήσει ως κριτήριο κατανομής. Οι νεο-υλιστικές προσεγγίσεις υιοθετούν τη διαδικασία της χαρτογράφησης από τη σκέψη του Spinoza, ο οποίος ακολουθεί «τον ορισμό των όντων από την παθηματική τους ικανότητα, από τις παθήσεις για τις οποίες είναι ικανά, τους ερεθισμούς στους οποίους αντιδρούν, εκείνους στους οποίους μένουν αδιάφορα, εκείνους που υπερβαίνουν την ικανότητά τους και τα καθιστούν άρρωστα ή τα οδηγούν στο θάνατο» (Ντελεζ 1996: 84).

Η ταξινόμηση πραγματοποιείται με βάση το τι «είναι» μια οντότητα, ενώ η χαρτογράφηση πραγματοποιείται με βάση το τι δύναται να κάνει μια οντότητα μέσα στο υλικό «γίγνεσθαι» (Dolphijn & Tuin van der 2012: 113). Σαφέστερα, επειδή τα συναρμολογήματα βρίσκονται σε συνεχή κίνηση, δημιουργείται μια συνεχόμενη δυναμική αλλαγή των μορφών τους, με αποτέλεσμα οι ιδιότητες να αντιστοιχούν μόνο σε μια συγκεκριμένη κατάσταση. Κάθε αλλαγή και κάθε νέος συσχετισμός των συναρμολογημάτων παράγει νέες ιδιότητες, οι οποίες με τη σειρά τους ενεργοποιούν νέες δυνατότητες. Αυτό σημαίνει ότι, εάν κατατάξουμε τα συναρμολογήματα με βάση τις ιδιότητες και τις διαφορές που παρουσιάζονται ως προς την υλική τους μορφή, τότε δεν θα είμαστε σε θέση να αντιληφθούμε τους ενδεχόμενους τρόπους με τους οποίους μπορεί να μετα-μορφωθεί. Συνεπακόλουθα, η προσέγγιση που εστιάζει αποκλειστικά στις ιδιότητες διαμορφώνει μια στατική αντίληψη της πραγματικότητας, καθώς περιορίζεται στην περιγραφή των μορφών, ενώ συγχρόνως παραμένει αδιάφορη ως προς τις δυναμικές διαδικασίες που καθορίζουν τις μορφές.

Αντιθέτως, η χαρτογράφηση εξετάζει τι δύναται να κάνει ένα συναρμολόγημα, διαφωτίζοντας τους ενδεχόμενους τρόπους εξέλιξης και τους ενδεχόμενους συσχετισμούς με άλλα συναρμολογήματα. Πρόκειται για μια προσπάθεια διερεύνησης των πιθανών καταστάσεων που μπορεί να βρεθεί ένα συναρμολόγημα. Αυτός είναι ο λόγος που αφενός δίνεται μεγάλη σημασία στις διαδικασίες μέσα από τις οποίες δημιουργείται ένα συναρμολόγημα και που αφετέρου χρειάζεται να εξετάσουμε τους συσχετισμούς ως δυναμικές καταστάσεις. Οι δυνατότητες επιτρέπουν σε ένα

συναρμολόγημα να διατηρήσει την ταυτότητά του ακόμα και εάν αποκοπεί από την οντότητα που συνθέτει. Όπως επισημαίνει ο DeLanda (DeLanda 2006α: 10), υπάρχει η πιθανότητα κατά την ενεργοποίηση ορισμένων δυνατοτήτων να δημιουργηθούν νέοι συσχετισμοί με μια άλλη οντότητα. Στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης δεν είναι εφικτό να αναχθούν οι ιδιότητες και οι δυνατότητες ενός μέρους σε μια ολότητα.

Ο DeLanda αλλά και οι νεο-υλιστές γενικότερα, ακολουθούν τη νομαδική μέθοδο κατανομής [Nomadic distribution] η οποία πραγματοποιείται με βάση τις δυνατότητες των οντοτήτων. Πρόκειται για μια κατανομή η οποία δεν αναγνωρίζει τις ιδιότητες ως ένα έδαφος που αποτελεί ιδιοκτησία μιας οντότητας, αλλά ως μια έκταση στην οποία μπορεί να διαβεί και, στη συνέχεια να αποχωρήσει ένα συναρμολόγημα. Όπως λοιπόν ο νομάδας δύναται να περιπλανιέται σε διαφορετικούς τόπους, διαμορφώνοντας διαδρομές, δίχως να ριζώνει σε κάποιο σημείο, έτσι και το συναρμολόγημα χαρτογραφεί τις ταχύτητες και τις δυνατότητες των υλικών του τμημάτων. Μέσα από αυτήν την οπτική διαμορφώνεται μια μεθοδολογία όπου το ενδιαφέρον μεταφέρεται από τον ακριβή προσδιορισμό των ιδιοτήτων μιας «ουσίας», στη χαρτογράφηση των πιθανών καταστάσεων και στο τι δύναται να κάνει το συναρμολόγημα.

2.2: Ταξινομητική ουσιοκρατία

Η ταξινομητική ουσιοκρατία προϋποθέτει ως σταθερό σημείο αναφοράς ένα υποκειμένο με την ικανότητα της εποπτείας, προκειμένου να εντοπιστούν τα χαρακτηριστικά και οι ιδιότητες των παρατηρούμενων αντικειμένων και, στη συνέχεια να ταυτοποιηθεί η «ουσία» της ύπαρξής τους. Ο στοχαστής θεωρεί ότι η ταξινομητική ουσιοκρατία έχει κυριαρχήσει στην δυτική επιστημονική σκέψη για πολλούς αιώνες και αποδίδει την αρχή της ταξινομητικής ουσιοκρατίας στον Αριστοτέλη (2006α: 26).

Ο Αριστοτέλης επινόησε έναν τρόπο κατηγοριοποίησης και ιεράρχησης των οντοτήτων διακρίνοντας τα χαρακτηριστικά και τις ιδιότητές τους, με αποτέλεσμα να διαμορφώνονται τρία επίπεδα, τα άτομα, τα γένη και, τέλος, τα είδη. Η διάκριση των οργανισμών σε τάξεις προϋποθέτει την ύπαρξη μιας «ουσίας» ή μιας ιδιότητας, την οποία μπορούμε να εντοπίσουμε σε όλα τα μέλη αυτής της τάξης. Με αυτόν τον τρόπο, η «ουσία» ενός είδους λειτουργεί ως αιτιακός μηχανισμός, καθώς η ειδοποιός διαφορά ανάγεται και εκλαμβάνεται ως η αιτία ύπαρξης ενός είδους (Sobert 2018: 353-354). Το πρόβλημα είναι ότι τέτοιου είδους ουσιοκρατικές προσεγγίσεις, δημιουργούν την εντύπωση ότι η κοινωνία είναι στατική (Van Wezemael 2008: 169) καθώς η προσέγγισή μας εκλαμβάνει ως τελειοποιημένες τις μορφές των οντοτήτων και βασίζεται στη λογική ανάλυση των ιδιοτήτων τους. Επιπρόσθετα, η λογική διαφοροποίηση των οντοτήτων υπονομεύει τις ιστορικές συνθήκες διαμόρφωσής τους (DeLanda 2006α: 28) και ως εκ τούτου οι ουσιοκρατικές παραδοχές δεν είναι σε θέση να εξηγήσουν την εξέλιξη των συναρμολογημάτων. Στη συνέχεια λοιπόν θα παρακολουθήσουμε τις διαφορετικές μορφές ταξινόμησης όπως έχουν εκφραστεί μέσα από την παραδοσιακή κοινωνιολογία. Ποιο είναι λοιπόν το στοιχείο που οδηγεί την κοινωνική σκέψη σε ουσιοκρατικές παραδοχές;

Ο DeLanda υποστηρίζει ότι οι σχέσεις εσωτερικότητας [interiority relations] μεταξύ των μερών και της ολότητας προϋποθέτουν ότι οι συσχετισμοί θα πραγματοποιούνται με όρους λογικής αναγκαιότητας. Πιο συγκεκριμένα, οι σχέσεις εσωτερικότητας θεμελιώνονται στην εικόνα της κοινωνίας ως μιας ολότητας, η οποία ως αναπαράσταση ορίζει ότι η «ουσία» της κοινωνίας κατανέμεται και ιεραρχείται με γνώμονα την κρίση του υποκειμένου. Ο λόγος εντοπίζει την αναλογία μεταξύ των οντοτήτων και έτσι νομιμοποιείται η κατάταξη τους σε κατηγορίες (Deleuze 1994: 33). Μέσα από αυτήν την παράμετρο διαμορφώνεται μια οντολογική προσέγγιση όπου «το

όλον προηγείται του μέρους» και κατ' επέκταση η κοινωνική προσέγγιση πραγματοποιείται μέσα από την αναγκαστική υπαγωγή του μέρους στην ολότητα. Η ταυτότητα και η οντολογική βαρύτητα των μερών αναγνωρίζεται στον βαθμό που συνθέτουν ένα Όλον (DeLanda 2006α: 9).

Στην περίπτωση του Weber, η κοινωνία προσεγγίζεται μέσα από ατομοκεντρικούς όρους και έτσι «κοινωνιολογία θα ονομάζεται: μια επιστήμη που θέλει να κατανοήσει ερμηνευτικά το κοινωνικό πράττειν και, με τον τρόπο αυτό να εξηγήσει αιτιατά κατά την πορεία και τις επιδράσεις του. Πράττειν θα ονομάζεται εν τωιαύτη περιπτώσει μια ανθρώπινη συμπεριφορά, όταν και εφόσον ο δρων ή οι δρώντες συνδέουν με αυτή ένα υποκειμενικό νόημα» (Weber 2005: 4). Ο Weber στην *Προτεσταντική ηθική* πραγματοποιεί μια ιστορική μελέτη με σκοπό να αποδείξει τη συνάφεια μεταξύ της σύγχρονης καπιταλιστικής οργάνωσης και της ατομικής συμπεριφοράς. Ο Γερμανός κοινωνιολόγος περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο η ορθολογική συμπεριφορά συνδέεται με μια τάση ως προς την αύξηση του πλούτου, ενώ ταυτόχρονα γίνεται μια αποχή από την κατανάλωση και τις απολαύσεις του πλούτου. Το νόημα που προσανατολίζει αυτές τις δράσεις είναι ότι, «το άτομο χρειάζεται να εργαστεί για την θεία δόξα» (Weber 2010: 118).

Προσπαθώντας λοιπόν να συνοψίσουμε κατά κάποιο τρόπο την προσέγγιση του Weber, ο καπιταλιστικός τρόπος οργάνωσης οφείλεται στη διαπνεόμενη από το πνεύμα του προτεσταντισμού δράση των ατόμων. Η ορθολογική συμπεριφορά που κατευθύνεται από την αξία της εργασίας, δεν υπακούει σε οικονομικές αναγκαιότητες, διότι πλέον έχει λάβει τη μορφή ενός αθλήματος. Οι ατομικές δράσεις αποτελούν τα μέρη που διαμορφώνουν το σύνολο της κοινωνίας και είναι αυτά που της προσδίδουν τη μορφή ενός ατσάλινου κλουβιού. «Κανένας δεν ξέρει τι θα συμβεί σε αυτό το κλουβί στο μέλλον. Το πολιτισμικό στάδιο της εξέλιξής μας χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι έχουμε ειδήμονες χωρίς πνεύμα, χωρίς καρδιά» (Weber 2010: 134). Σε ποιο σημείο της θεωρίας του Weber μπορούμε να εντοπίσουμε τις ουσιοκρατικές παραδοχές που δεν είναι συμβατές με τη θεωρία της συναρμολόγησης;

Για τον Weber «ο ιδεατός τύπος αποτελεί εκείνο ακριβώς το μεθοδολογικό μέσο της έρευνας που υπηρετεί τον πρώτιστο ερμηνευτικό σκοπό της κοινωνιολογίας να κατατάξει την εμπειρική απειρότητα των ατομικών φαινομένων σε μια όσο το δυνατόν ευρύτερη καζουιστική» (Τσίρος 2014: 55). Εκλαμβάνοντας λοιπόν ως

δεδομένη την ορθολογική προέλευση της κοινωνικής πράξης, ο στοχαστής προχωράει στον διαχωρισμό των τύπων του κοινωνικού «πράττειν». Η ειδοποιός διαφορά σε αυτήν την ταξινόμηση εντοπίζεται στο εκάστοτε νόημα που προσδίδουν τα κοινωνικά υποκείμενα στη δράση τους. Επομένως, η ουσία του κοινωνικού πράττειν βρίσκεται στα νοήματα και έτσι προκύπτουν οι εξής τύποι: η ορθολογική πράξη κατά τον σκοπό, η ορθολογική πράξη κατά την αξία, η αισθηματικά και συγκινησιακά κοινωνική πράξη και τέλος, η παραδοσιακή πράξη (Weber 2005: 25).

Η ειδοποιός διαφορά μεταξύ των παραπάνω κατηγοριών, προκύπτει μέσα από τη διαδικασία σύνθεσης των μέσων και του σκοπού. Συνεπώς, ο κοινωνικός επιστήμονας εντοπίζει την ουσία των νοημάτων και, στη συνέχεια κατηγοριοποιεί τις εκδοχές των κοινωνικών πράξεων, διακρίνοντας τους ιδεατούς τύπους από τις παραλλαγές. Ο στόχος δηλαδή είναι να δημιουργήσει μια «ουτοπική εκλογίκευση της εμπειρικής πραγματικότητας» (Τσίρος 2014: 57).

Σύμφωνα με τον DeLanda, η προσέγγιση του Weber ορίζει τη συνοχή της κοινωνίας μέσα από την αναγωγή της ορθολογικής βάσης του κοινωνικού πράττειν σε όλη την ανθρώπινη κοινωνία. Οι τύποι των πράξεων χρειάζονται προσεκτική μεταχείριση διότι υπάρχει το ενδεχόμενο να υποπέσουμε σε a priori κατηγορίες ανάλυσης της κοινωνικής πραγματικότητας. Η ιδεαλιστική προσέγγιση αποτελεί μια θεωρητική παγίδα για τη θεωρία της συναρμολόγησης και γι' αυτόν τον λόγο η πρόταση του DeLanda είναι να διαχειριζόμαστε τους τύπους ως πιθανούς και δυνητικούς τρόπους οργάνωσης και όχι, ως μια στατιστική κατανομή που αποσκοπεί στην αντανάκλαση του πραγματικού (DeLanda 2006α: 25).

Στη συνέχεια θα παρακολουθήσουμε την προσέγγιση του Durkheim όπου η ανάλυση της κοινωνίας γίνεται μέσα από την αναλογία του βιολογικού οργανισμού. Εδώ η αναπαράσταση της κοινωνίας γίνεται μέσα από τον βιολογικό οργανισμό, ο οποίος λειτουργεί ως βάση πάνω στην οποία θεμελιώνεται η ενότητα και η σταθερότητα της κοινωνίας. Οι σχέσεις που δημιουργούνται εντός του κοινωνικού, καταλήγουν να είναι ανάλογες με εκείνες που εντοπίζονται σε βιολογικούς οργανισμούς. Όπως λοιπόν όταν ένα όργανο αποκοπεί από το υπόλοιπο σώμα χάνει την ουσία του, διότι παύει να επιτελεί τους οργανικούς του σκοπούς, έτσι και ένα μέρος της κοινωνίας προκαλεί παθολογικές καταστάσεις, όταν δεν έχει οργανική σύνδεση με τα υπόλοιπα μέρη. Το χαρακτηριστικό μιας κοινωνίας που βρίσκεται σε μια

φυσιολογική κατάσταση είναι η υγιής οργανική σχέση μεταξύ των μελών της. Μόνο υπό αυτήν την προϋπόθεση, τα άτομα έχουν τη δυνατότητα να διεκδικήσουν ευνοϊκότερες συνθήκες διαβίωσης. Ο κοινωνικός επιστήμονας οφείλει να διακρίνει τις ομαλές και τις παθολογικές λειτουργίες της κοινωνίας, έτσι ώστε να ανακαλύψει τρόπους εξυγίανσης του κοινωνικού σώματος.

Η υγιής κατάσταση της κοινωνίας αντιστοιχεί στην ισορροπημένη και αρμονική σχέση μεταξύ των μερών της και αυτός είναι ο λόγος που έχουν καθοριστικό ρόλο σε αυτήν τη διαδικασία τα κοινωνικά γεγονότα. Ο Durkheim θεωρεί ότι τα κοινωνικά γεγονότα έχουν την ικανότητα να αποκαλύψουν εάν και κατά πόσο η κοινωνία αποκλίνει από την εκπλήρωση του στόχου της. Με άλλα λόγια, μέσα από αυτήν την μονάδα ανάλυσης μπορούμε να διαπιστώσουμε κατά πόσο οι σχέσεις που αναπτύσσονται εντός του κοινωνικού, διέπονται από μια μηχανική αλληλεγγύη ή από την οργανική αλληλεγγύη. Υπό αυτές τις συνθήκες ο κοινωνιολόγος αποκτά την ικανότητα να προσδιορίσει εάν η κοινωνία βρίσκεται σε υγιή ή σε ασθενική κατάσταση.

Ο Durkheim θεωρεί πως είναι απαραίτητη η ταξινόμηση των κοινωνικών γεγονότων και πρέπει να πραγματοποιείται με βάση τα κοινωνικά είδη, διότι αυτού του είδους τα γεγονότα διαμορφώνονται μέσα από τη συλλογική ζωή. Για τον Γάλλο στοχαστή, «οι συλλογικές παραστάσεις, συγκινήσεις και τάσεις έχουν σαν δημιουργά αίτια όχι ορισμένες καταστάσεις της συνειδήσεως των ιδιωτών αλλά τις συνθήκες στις οποίες βρίσκεται το κοινωνικό σώμα στο σύνολό του. Δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν παρά με την προϋπόθεση ότι οι ατομικές φύσεις δεν τους αντιστέκονται· αλλά οι ατομικές φύσεις δεν είναι παρά η συγκεχυμένη ύλη, την οποία ο κοινωνικός προάγοντας προσδιορίζει και μεταμορφώνει» (Durkheim 1978: 172).

Η ταξινόμηση ή αλλιώς η «κοινωνική μορφολογία», είναι μέρος της κοινωνιολογίας και χρειάζεται να πραγματοποιείται από το απλούστερο στο πιο σύνθετο. Ο Durkheim υποστηρίζει ότι ο αντικειμενικός ορισμός των κοινωνικών γεγονότων έγκειται στον εντοπισμό των ιδιοτήτων ενός φαινομένου και, στη συνέχεια ότι «το αντικείμενο της κάθε κοινωνιολογικής διερευνήσεως πρέπει να αναφέρεται σε μια ομάδα φαινομένων, τα οποία να είναι προσδιορισμένα εκ των προτέρων και με βάση κοινά εξωτερικά χαρακτηριστικά και πρέπει να συμπεριλαμβάνονται στην παραπάνω ομάδα όλα τα φαινόμενα, που ανταποκρίνονται στον ίδιο ορισμό»

(Durkheim 1978: 99). Τα κοινωνικά είδη για τον στοχαστή διακρίνονται σε κατηγορίες, οι οποίες έχουν τη δυνατότητα συνέχεια να διαχωρίσουν τις ομαλές από τις παθολογικές καταστάσεις του κοινωνικού. Συνεπώς, οι ιδιότητες των μερών πηγάζουν από την υπαγωγή τους στην ολότητα που συνθέτουν.

Το βασικό πρόβλημα που εντοπίζει ο DeLanda στον βιολογισμό του Durkheim είναι το γεγονός ότι μέσα από την αναλογία της κοινωνίας και του βιολογικού οργανισμού δημιουργούνται σχέσεις εσωτερικότητας μεταξύ μέρους και ολότητας (DeLanda 2006α: 10). Η κοινωνιολογική ανάλυση εκτυλίσσεται σε έναν κλειστό χώρο, θέτοντας ως προαπαιτούμενο ότι η κοινωνία υπάρχει με όρους «εσωτερικής ισορροπίας ή ομοιοστασίας» (DeLanda 2002: 29). Συνεπώς, τα μέρη της κοινωνίας στον βαθμό που υπάγονται σε έναν ευρύτερο οργανισμό, έχουν από τη φύση τους έναν προδιαγεγραμμένο σκοπό να επιτελέσουν. Εν κατακλείδι, η κοινωνία μπορεί να διαιρεθεί σε μικρότερα μέρη και οι ιδιότητες που διέπουν τα μέρη της, υφίστανται στον βαθμό που συνθέτουν την κοινωνία ως ολότητα. Άρα, πρόκειται για μια προσέγγιση που βασίζεται σε μια αναγωγιστική σκέψη.

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την προσέγγιση του Marx, όπου η κοινωνία αναπαρίσταται ως μια ολότητα που διακρίνεται σε βάση και σε εποικοδόμημα. Η βάση συνιστά την οικονομική δομή της κοινωνίας όπου διαφοροποιούνται τα επιμέρους στοιχεία της. Έτσι, από τη μια πλευρά τοποθετούνται οι αστοί, ενώ από την άλλη πλευρά οι προλετάριοι. Τα δύο μέρη της βάσης συναποτελούν τους δύο αντίθετους πόλους της κοινωνίας, οι οποίοι μέσα από τη διαλεκτική πορεία της ιστορίας βρίσκονται σε μια συγκρουσιακή κατάσταση και όπως επισημαίνεται από τον Marx: «ο καταπιεστής και ο καταπιεζόμενος βρίσκονταν ανέκαθεν σε αντιπαράθεση, σε έναν αδιάκοπο, άλλοτε αφανή κι άλλοτε απροκάλυπτο αγώνα που κατέληγε κάθε φορά είτε στην επαναστατική αναδιάρθρωση όλης της κοινωνίας είτε στον κοινό καταποντισμό των αντιμαχόμενων τάξεων» (2002: 25). Τα μέρη της κοινωνίας λαμβάνουν έναν δομικό προσδιορισμό από την οικονομική βάση και έτσι η ουσία της κάθε κοινωνικής τάξης καθορίζεται από την θέση που κατέχει. Αυτό σημαίνει ότι η κάθε κοινωνική τάξη χρειάζεται να ικανοποιεί τα συμφέροντά της μέσα από τακτικές και στρατηγικές που ανταποκρίνονται στη θέση που κατέχει εντός της κοινωνίας.

Τα συμφέροντα και οι δράσεις των ατόμων ερμηνεύονται μέσα από τη δομική θέση που κατέχουν. Η αντίληψη των ανθρώπων για την πραγματικότητα

διαμορφώνεται από την οικονομική δομή και έτσι πραγματοποιείται μια κοινωνική διαστρωμάτωση εντός της οικονομικής δομής. Το ερώτημα που προκύπτει σε αυτό το σημείο είναι το εξής: Με δεδομένο ότι η θεωρία της συναρμολόγησης δεν δέχεται ούτε τη διάκριση όλου και μέρους ούτε την ουσιοκρατική ταξινόμηση, είναι σε θέση να προσφέρει κάποια εξήγηση ως προς την κοινωνική διαστρωμάτωση;

Ο DeLanda παραθέτει έναν στοχασμό ο οποίος ενώ αποδέχεται την ύπαρξη των κοινωνικών τάξεων, δεν δεσμεύεται με την ιδέα της ολότητας. Το βασικό πεδίο διαφωνίας με τον Marx είναι ο τρόπος με τον οποίο θεμελιώνεται η ύπαρξη των κοινωνικών τάξεων και της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, καθώς η σχέση μεταξύ των μερών και ενός συναρμολογήματος δεν εξετάζεται μέσα από τη λογική τους συσχέτιση ή την αναγκαιότητα (DeLanda 2006α: 11). Για τον στοχαστή, η ιδέα της αναγκαιότητας ως οντολογική παραδοχή αποτελεί μια θεωρητική παγίδα, διότι μάς οδηγεί σε μια ερμηνεία του πραγματικού που εξαντλείται με ορθολογικούς όρους ανάλυσης. Πέραν όμως από την κριτική χρειάζεται και μια εναλλακτική πρόταση ως προς την κοινωνική διαστρωμάτωση. Με ποιον τρόπο λοιπόν ερμηνεύει την ύπαρξη κοινωνικών τάξεων η θεωρία της συναρμολόγησης;

Ας ξεκινήσουμε από το γεγονός πως όταν ο Manuel DeLanda αναφέρεται σε κοινωνικές τάξεις, χρησιμοποιεί την έννοια του στρώματος και μάλιστα προτείνει μια κυριολεκτική σύλληψη του όρου. Πιο αναλυτικά, επηρεασμένος από τη σκέψη του Deleuze και του Guattari, υιοθετεί έναν τρόπο σκέψης σύμφωνα με τον οποίο, ένα γεωλογικό στρώμα συμπεριφέρεται και αναδύεται ακριβώς όπως ένα κοινωνικό στρώμα: «οι τάξεις αποτελούν επιστρώσεις -άλλες ψηλότερες και άλλες χαμηλότερες- ανθρώπινων υλικών» (DeLanda 2002: 81). Με βάση τα παραπάνω πραγματοποιείται μια στρωματογραφία του «κοινωνικού», όπου η δημιουργία των στρωμάτων οφείλεται σε μια σειρά από συνθήκες που λειτούργησαν ως ταξινομικός μηχανισμός.

Ο όρος «ταξινομικός μηχανισμός» αναφέρεται στην ύπαρξη καταλυτικών παραγόντων που άσκησαν πίεση στην κατεύθυνση των υλικών ροών μέσα από την οποία πραγματοποιήθηκε η κατανομή τους σε ομοιογενείς ομάδες. Εδώ τίθεται σε λειτουργία η διαδικασία της εδαφικοποίησης και έτσι κάθε στρώμα αποτελεί μια ομογενοποιημένη ποσότητα ύλης, η οποία αντιστοιχεί σε ένα συγκεκριμένο χώρο. Συνεπακόλουθα, κάθε στρώμα έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά ως προς τη σταθερότητα, τη ρευστότητα και την πυκνότητά του με αποτέλεσμα να αντιστοιχούν

διαφορετικές ιδιότητες σε κάθε τύπο εδάφους. Πώς όμως μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι πραγματοποιείται μια αντίστοιχη ταξινόμηση και στερεοποίηση στα κοινωνικά στρώματα;

Ο DeLanda διευκρινίζει ότι, «μιλάμε για κοινωνικά στρώματα κάθε φορά που μια δεδομένη κοινωνία εμφανίζει ποικιλία διαφοροποιημένων ρόλων στους οποίους δεν επιτρέπεται ίση πρόσβαση σε όλους, αλλά και όταν το υποσύνολο εκείνων των ρόλων εμπεριέχει τον έλεγχο βασικών πόρων» (DeLanda 2002: 84). Κάθε κοινωνικό στρώμα, αποκτά μια συγκεκριμένη σύνθεση και παρουσιάζει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, με βάση τις συνθήκες που ταξινομούν τις υλικές ροές μέσα στα κοινωνικά σύνολα. Πραγματοποιούνται δηλαδή ορισμένες εντατικοποιήσεις μέσα στην ιστορία των πολιτισμών, οι οποίες κατατάσσουν τον εκάστοτε πληθυσμό της κοινωνίας σε διαφορετικό στρώμα.

Κάθε στρώμα αντιστοιχεί σε μια έκταση ιδιοτήτων και χαρακτηριστικών που εκφράζουν ορισμένες δυνατότητες προνομιακής ή περιορισμένης πρόσβασης σε υλικά αγαθά και σε μορφές ενέργειας. Όσο διατηρείται η κατάσταση, τόσο αποκρυσταλλώνονται τα χαρακτηριστικά μέσα από τα οποία θα ταξινομηθούν και τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας. Ύστερα, ανάλογα με τον βαθμό κωδικοποίησης-αποκωδικοποίησης, δηλώνεται η ευελιξία αυτής της διαστρωμάτωσης. Σε περίπτωση, που η παράμετρος της κωδικοποίησης είναι σε αυξημένο βαθμό, τότε οι κανόνες που υπάρχουν στο κοινωνικό σύνολο οξύνουν τα σύνορα ανάμεσα σε κάθε στρώμα, όπως για παράδειγμα είναι οι κάστες, όπου η κατάταξη του πληθυσμού σε διαφορετικά στρώματα γίνεται με πρακτικές που εκφράζουν έναν θρησκευτικό κώδικα. Το αποτέλεσμα είναι τα όρια ανάμεσα σε κάθε στρώμα να είναι ιδιαιτέρως διακριτά. Σε περίπτωση λοιπόν, που η κωδικοποίηση βρίσκεται σε χαμηλό βαθμό, τότε τα όρια θα είναι χαλαρά και έτσι θα είναι εφικτή η διάβαση από το ένα στρώμα στο επόμενο. Αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο ο DeLanda παρέχει μια ανάλυση των κοινωνικών στρωμάτων δίχως να υποπέσει σε αναπαραστάσεις και δίχως να υιοθετεί ουσιοκρατικές παραδοχές.

Ο στοχαστής διαμορφώνει ένα επίπεδο οντολογικό πλαίσιο, στο οποίο η μονάδα ανάλυσης είναι το συναρμολόγημα. Με αυτόν τον τρόπο η θεωρία της συναρμολόγησης αποδεσμεύεται από τις ουσιοκρατικές προσεγγίσεις που επιτάσσουν την επιλογή ανάμεσα στο άτομο ή στις δομές. Η παράκαμψη της αναπαραστατικής

λογικής γίνεται μέσα από την ισοδυναμία μεταξύ των μερών και της ολότητας και έτσι είναι σε θέση να αναλύσει την πραγματικότητα με όρους πολλαπλότητας και πολυπλοκότητας. Η ταξινόμηση και η ιεράρχηση αποτελούν πρακτικές της συμβατικής κοινωνικής σκέψης και αντί αυτών πραγματοποιείται η χαρτογράφηση των συναρμολογημάτων, διότι μόνο μέσα από την ανίχνευση της υλικότητας μπορούμε να αντιληφθούμε ως έναν βαθμό τι δύναται να κάνει ένα συναρμολόγημα.

Κεφάλαιο τρίτο

Μη γραμμική θεωρία vs Αναγωγιστική λογική

Σε αυτό το κεφάλαιο θα εξετάσουμε μέσα από ποιους εντατικούς και δυναμικούς τρόπους πραγματοποιείται η συναρμολόγηση της κοινωνικής πραγματικότητας. Οι νεο-υλιστές θεωρούν ότι «η αναγωγή συνιστά μια άρνηση ως προς τη διαδικασία της ανάδυσης [emergence]» (DeLanda, Protevi & Thanem 2005: 73), διότι αποκρύπτεται η πολυπλοκότητα του πραγματικού. Η υπόθεση είναι πως η αναγωγιστική λογική μάς οδηγεί σε μια στατική αντίληψη του υλικού κόσμου και έτσι η γραμμική αιτιότητα επισκιάζει την πολλαπλότητα και την ενδεχομενικότητα του υλικού «γίγνεσθαι». Όπως παρακολουθήσαμε σε προηγούμενα κεφάλαια ο δυϊσμός υποκειμένου και αντικειμένου εγκλωβίζει την ύλη μέσα σε έναν κλειστό χώρο αναπαραστάσεων όπου ο ρόλος της περιορίζεται σε μια επαναλαμβανόμενη μηχανιστική δράση. Ποιες είναι λοιπόν οι παραδοχές που οδήγησαν τους επιστήμονες σε μια γραμμική κατανόηση των φαινομένων; Μέσα από ποια καινοφανή στοιχεία εξασφαλίζουν οι νεο-υλιστές ότι η εξέλιξη της μορφογενετικής διαδικασίας δεν προκύπτει από τη λογική διαφοροποίηση; Πώς είναι σε θέση μια μη γραμμική προσέγγιση να αποδεσμεύσει την έκταση του πραγματικού από τον τρόπο με τον οποίο γίνεται αντιληπτή από την ανθρώπινη σκέψη (Dolphijn & Tuin 2012: 45);

Για τους Guattari και Deleuze η χαρτογράφηση της διαφοράς δεν ταυτίζεται με την αναπαραγωγή μιας ταυτότητας. «Η αναπαραγωγή προϋποθέτει τη μονιμότητα ενός σταθερού σημείου θέασης, εξωτερικού προς το αναπαραγόμενο: να κοιτάς τη ροή καθώς βρίσκεσαι στην όχθη. Αλλά το ακολουθώ διαφέρει από το ιδανικό της αναπαραγωγής. Δεν είναι καλύτερο, αλλά διαφορετικό. Είναι κανείς αναγκασμένος να ακολουθεί όταν αναζητά «μοναδικότητες» μιας ύλης, ή καλύτερα κάποιου υλικού, και όχι για να ανακαλύψει μια μορφή (Deleuze & Guattari 2017: 457). Στη συνέχεια αυτού του κεφαλαίου θα παρακολουθήσουμε τον τρόπο με τον οποίο ο DeLanda ακολουθεί την υλικότητα και χαρτογραφεί τις δυνατότητες των συναρμολογημάτων.

Κομβικό σημείο αποτελεί η υπέρβαση της αναγωγιστικής λογικής καθώς «παρακάμπτοντας τόσο τον διαχωρισμό ανάμεσα στον παρατηρητή και το παρατηρούμενο φαινόμενο, όσο και τον ανθρωποκεντρισμό που απορρέει από αυτήν τη διάκριση»

(DeLanda 2013: xii), είμαστε σε θέση να υπερβούμε την αναπαράσταση της αιτιότητας. Η θεωρία της συναρμολόγησης αντικαθιστά την αναγωγιστική λογική και τη γραμμική αναπαράσταση της αιτιότητας με στοιχεία που αντλεί από τη μη γραμμική σκέψη. Ο σκοπός είναι να δημιουργηθεί ένας προβληματισμός ως προς τη γραμμικότητα της υλικότητας, ούτως ώστε να αποσταθεροποιηθεί η συμβατική αντίληψη περί μιας μηχανιστικής και παθητικής πραγματικότητας. Γι' αυτόν τον λόγο ο στοχαστής παραμετροποιεί την αιτιότητα και υποστηρίζει ότι «η γραμμική και η μη γραμμική ερμηνεία, προϋποθέτουν διαφορετικά μοντέλα ερμηνείας, όσον αφορά τις σχέσεις μεταξύ ύλης και μορφής» (DeLanda 2013: 169-170).

Η αναγωγιστική λογική μάς οδηγεί στο να θεωρήσουμε ότι τα μέρη δεν έχουν καθόλου αυτονομία. Αρχικά, επειδή η ύπαρξή των μερών εξαντλείται μέσα από την υπαγωγή τους στην ολότητα και, στη συνέχεια διότι δημιουργείται η πεποίθηση ότι οι ιδιότητες της ολότητας μπορούν να εντοπιστούν στα συνθετικά της μέρη (DeLanda 2010: 3). Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι οντότητες παρουσιάζονται μέσα από έναν στατικό τρόπο και εκμηδενίζεται η απόσταση ανάμεσα στον τρόπο με τον οποίο υπάρχει αυτόνομα μια οντότητα και στον τρόπο με τον οποίο την αντιλαμβανόμαστε. Η απλοποίηση βασίζεται στην αφαίρεση των δυναμικών διαδικασιών που διαμορφώνουν την πραγματικότητα και έτσι δεν εγείρονται προβληματισμοί ως προς την αιτιακή σχέση των όντων. Το άλμα από το επιμέρους στο καθολικό, προϋποθέτει μια ουσιοκρατική βάση, η οποία στο όνομα της λογικής αναγκαιότητας, απογυμνώνει τον υλικό κόσμο από την πολυπλοκότητα του.

Ο DeLanda επιχειρεί να σταθεί κριτικά απέναντι στην πραγματικότητα και γι' αυτόν τον λόγο αντικαθιστά την αναγωγιστική λογική με την ανάδυση. Στα πλαίσια της παρούσας προσέγγισης, η ανάδυση νοείται ως η διαδικασία δημιουργίας ενός συναρμολογήματος μέσα από τις σχέσεις ετεροπάθειας που αναπτύσσουν τα υλικά του τμήματα (DeLanda 2011: 385). Θα μπορούσαμε λοιπόν να υποστηρίξουμε ότι η ανάδυση σηματοδοτεί την πολλαπλότητα των μη γραμμικών διαδικασιών μέσα από τις οποίες εκφράζεται η υλικότητα. Υπό αυτήν την προϋπόθεση, η θεωρία της συναρμολόγησης έχει έναν αντι-αναγωγιστικό χαρακτήρα.

Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα του μη αναγωγιστικού χαρακτήρα της ανάδυσης είναι το νερό. Τα συνθετικά τμήματα του νερού είναι δύο άτομα υδρογόνου

και ένα άτομο οξυγόνου (H₂O), ωστόσο δεν πρόκειται για τον συσχετισμό των ιδιοτήτων αλλά των δυνατοτήτων. Αναλυτικότερα, το κάθε τμήμα του νερού, έχει την ιδιότητα ως ατομική οντότητα να δρα πολλαπλασιαστικά σε σχέση με τη φωτιά. Όμως, κατά τη διάρκεια της συναρμολόγησης τα δύο τμήματα, λόγω της ετεροπάθειας, έχουν την ικανότητα να ενεργοποιήσουν νέες δυνατότητες και έτσι αποκτούν την ικανότητα να δρουν κατασταλτικά ως προς τη φωτιά. Άρα, δεν είναι εφικτό να ανάγουμε τις λειτουργίες των τμημάτων στο μεγαλύτερο συναρμολόγημα που συνθέτουν (Bryant 2011: 274) διότι κάθε τμήμα έχει την ικανότητα να διατηρεί ορισμένες ιδιότητες ανενεργές και τις ενεργοποιεί μέσα από συγκεκριμένους υλικούς συσχετισμούς. Γι' αυτόν τον λόγο, οι ιδιότητες των ατόμων του υδρογόνου και του άνθρακα δεν παύουν να υπάρχουν κατά τη συναρμολόγηση του νερού, απλώς βρίσκονται σε μια εν δυνάμει κατάσταση μέχρι να ενεργοποιηθούν (Van Wezemaal 2008: 173). Ποιες είναι όμως οι προϋποθέσεις της ανάδυσης;

Ο DeLanda αναφέρει τις προϋποθέσεις του αναδυτικού φαινομένου στο βιβλίο του *A new philosophy of society: Assemblage Theory and Social Complexity*. Η πρώτη προϋπόθεση είναι ότι το συναρμολόγημα εκλαμβάνεται ως μια ενδεχομενική οντότητα που αναδύεται μέσα από τις δυναμικές και εντατικές διαδικασίες των τμημάτων του. Η ανάδυση πραγματοποιείται με τη μορφή πληθυσμών (DeLanda 2006α: 39), οι οποίοι διατηρούν την παρουσία τους στον ιστορικό χρόνο μέσα από την αναπαραγωγή ορισμένων υλικών και ως εκ τούτου υιοθετείται ένας πληθυσμιακός τρόπος σκέψης [population thinking]. Η δεύτερη προϋπόθεση οφείλεται στο γεγονός ότι οι υλικές διαδικασίες εκτυλίσσονται σε ένα πεδίο ανοιχτών και εντατικών συσχετισμών με αποτέλεσμα να χρειάζονται πολλαπλές κλίμακες εξήγησης (DeLanda 2006α: 39-40). Γι' αυτόν τον λόγο η θεωρία της συναρμολόγησης υιοθετεί έναν εντατικό τρόπο σκέψης [intensive thinking]. Η τρίτη προϋπόθεση έγκειται στο γεγονός ότι η ταυτότητα μιας οντότητας δεν είναι στατική και μπορεί να εκφράζεται μέσα από μια πολλαπλότητα μορφών. Εδώ οι δυνατότητες έκφρασης των συναρμολογήματων εξετάζονται μέσα από τον τοπολογικό τρόπο σκέψης [topological thinking]. Για ποιον λόγο όμως, η θεωρία της συναρμολόγησης υιοθετεί τους παραπάνω τρόπους σκέψης και σε τι βοηθάνε αυτές οι μη γραμμικές προσεγγίσεις;

«Στην παραδοσιακή οντολογία της φυσικής, η πιο σημαντική οντότητα ήταν οι νόμοι ... Γι' αυτόν τον λόγο η νευτώνεια φυσική πρόκειται για μια προσέγγιση που

υιοθετεί μια στατική αντίληψη του σύμπαντος, ένα σύμπαν που «είναι» χωρίς να «γίνεται»» (DeLanda 2013: 98). Στο πλαίσιο αυτής της εκδοχής, ο επιστήμονας παρουσιάζεται ικανός να διατυπώσει αντικειμενικούς κανόνες ως προς την πραγματικότητα, διότι ο υλικός κόσμος υφίσταται μηχανιστικά. Η συμπεριφορά ενός φαινομένου να περιορίζεται μέσα στα πλαίσια των νόμων που έχουμε ορίσει, ενώ το επιστημονικό κύρος αυξάνεται όσο αυξάνεται η εγκυρότητα του κανόνα. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, ένα μεγάλο μέρος της συμβατικής επιστημονικής σκέψης υιοθετεί ένα νομοθετικό και αναγωγιστικό μοντέλο ανάλυσης. Η βασικότερη αιτία αυτής της τάσης αποδίδεται στον δυϊσμό υποκειμένου και αντικειμένου. Ποιες είναι λοιπόν οι αξιώσεις που θεμελιώνονται μέσα από αυτήν την διχοτόμηση;

Η απάντηση έγκειται στον αξιωματικό τρόπο με τον οποίο η συμβατική επιστημονική σκέψη αντιλαμβάνεται την αιτιότητα. Πιο συγκεκριμένα, η γραμμική σχέση αιτίου και αποτελέσματος ορίζει ότι τα αίτια προηγούνται των αποτελεσμάτων και γι' αυτόν τον λόγο είμαστε σε θέση να πραγματοποιήσουμε μια σαφή διάκριση μεταξύ τους. Παράλληλα, η μηχανιστική λειτουργία της αιτιότητας δημιουργεί την εντύπωση ότι μέσα από την παρατήρηση θα μπορέσουμε να διατυπώσουμε ορισμένους κανόνες ως προς τον συσχετισμό συγκεκριμένων αιτιών με συγκεκριμένα αποτελέσματα. Ο DeLanda θεωρεί ότι η γραμμικότητα είναι μια αναπαράσταση που επιχειρεί να καλύψει όλη την έκταση της πραγματικότητας και προτείνει μια κριτική στάση απέναντι στη γραμμική αιτιότητα, η οποία δεν ταυτίζεται με μια γενικότερη άρνηση των γραμμικών αιτιακών σχέσεων, αλλά με την αναγνώριση και άλλων μη γραμμικών μορφών αιτιότητας. Τα αξιώματα λειτουργούν ως αυταπόδεικτες αλήθειες και έτσι καλλιεργείται ένας καθησυχασμός ως προς τις επιστημονικές αναλύσεις, καθότι η γραμμική αιτιότητα αποτελεί την ορθότερη και την πιο συνεκτική σύνδεση μεταξύ αιτίου και αποτελέσματος. Μέσα από ποιες αξιωματικές παραδοχές προκύπτει όμως η γραμμική αιτιότητα;

Ο DeLanda (2013: 167-168) αναφέρει τις βασικές αξιώσεις της γραμμικής αιτιότητας και έτσι έχουμε τα εξής στοιχεία: η πρώτη παραδοχή είναι ότι «για μια συγκεκριμένη αιτία θα παράγεται ένα εξίσου συγκεκριμένο αποτέλεσμα». Κατ' αυτόν τον τρόπο, αποκλείεται οποιαδήποτε πιθανότητα να συνδεθεί μια αιτία με πολλαπλά αποτελέσματα ή αλλιώς ένα αποτέλεσμα να οφείλεται σε μια πολλαπλότητα αιτιών. Στη συνέχεια, μια ακόμα αξίωση αποτελεί η αναγκαιότητα. Πρόκειται για την ιδέα σύμ-

φωνα με την οποία «για κάθε συγκεκριμένη αιτία θα παράγεται ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα πάντα και χωρίς εξαίρεση». Σε αυτήν την περίπτωση η αιτία ανάγεται σε μια μορφή ενός αναλλοίωτου νόμου και αποσιωπώνται οι υπόλοιποι ενδεχόμενοι παράγοντες διαμόρφωσης ενός αποτελέσματος. Το τρίτο στοιχείο είναι ότι η αιτιακή σχέση προκύπτει γραμμικά και έτσι οι αιτίες διαμορφώνουν τα αποτελέσματα. Η σχέση αιτίου και αποτελέσματος αναπαρίσταται ως μια σχέση μονής κατεύθυνσης και δεν είναι αμφίδρομη, με αποτέλεσμα να επισκιάζεται η ετεροπάθεια. Παραγνωρίζεται κατ' αυτόν τον τρόπο, η δυνατότητα να επηρεάσει ένα αποτέλεσμα τις αιτίες που το πυροδοτήσαν. Το τέταρτο βασικό αξίωμα είναι η πεποίθηση ότι επικρατεί μια αναλογία ανάμεσα στις αιτίες και τα αποτελέσματα με συνέπεια οι μικρές αιτίες να παράγουν μικρά αποτελέσματα ενώ οι μεγάλες αλλαγές προκύπτουν από πολύ ισχυρές αιτίες. Η συγκεκριμένη παράμετρος προϋποθέτει ότι υπάρχει μια ισοδυναμία ανάμεσα στις αιτίες και τα αποτελέσματα, όσον αφορά το μέγεθος τους. Επομένως, δεν συμπεριλαμβάνονται περιπτώσεις όπου η σχέση μεταξύ αιτίας και αποτελέσματος είναι δυσανάλογη.

Στο μέτρο που οι κοινωνικές επιστήμες αποδέχονται τον δυϊσμό ανάμεσα στο υποκείμενο και το αντικείμενο και εν συνεχεία εξαντλούν τις αναλύσεις τους μέσα από όρους γραμμικής αιτιότητας, εφαρμόζουν το νομοθετικό μοντέλο ανάλυσης αποσκοπώντας στην «παραγωγή συνεκτικών περιγραφών που είναι χρήσιμες για την πρόβλεψη και τον έλεγχο» (DeLanda 2009 : 26). Η αναγωγή ως διαδικασία ερμηνείας του πραγματικού πραγματοποιείται μέσω μιας ουσιοκρατικής βάσης και έτσι «μέσα από έναν καθαρά μηχανιστικό τρόπο οδηγεί είτε σε σωστά, είτε σε λανθασμένα συμπεράσματα, αυτό συνεπάγεται πως οτιδήποτε επαληθεύεται μέσα από μια θεωρία, εμπίπτει στα πλαίσια που ορίζει το εκάστοτε αξίωμα» (DeLanda 2013: 151). Υπό αυτό το καθεστώς δημιουργείται μια επιστημονική προσέγγιση που ερμηνεύει την κοινωνική πραγματικότητα μέσα από την αναπαραγωγή ενός σταθερού σημείου, μιας αναλλοίωτης αλήθειας ή αλλιώς ενός αξιώματος που μιλάει εξ ονόματος της πραγματικότητας.

Η θεωρία της συναρμολόγησης αντικαθιστά τις παραπάνω θεμελιακές παραδοχές με στοιχεία που υιοθετεί από μη γραμμικούς τρόπους σκέψης, οι οποίοι προέρχονται από τις επιστήμες της πολυπλοκότητας. Σε αυτές τις προσεγγίσεις, πραγματοποιείται η αντικατάσταση των ντετερμινιστικών ερμηνειών και της λογικής αναγκαιότητας με την ενδεχομενικότητα και τις πιθανοκρατικές ερμηνείες (DeLanda 2013: 168). Επι-

πρόσθετα, δίνεται μεγάλη έμφαση στο γεγονός ότι, η «ευαισθησία στις αρχικές συνθήκες» μπορεί να αυξήσει την απροβλεψιμότητα των αποτελεσμάτων. Ποια είναι η μορφή που λαμβάνει η κοινωνιολογία όταν «εισέρχεται σε μια νέα, αλλά ιδιότυπη «φυσικαλιστική» φάση νοούμενη ως (κοινωνική) μη γραμμική φυσική δυναμική όπου διατηρεί προνομιακή στάση απέναντι στον εμπειρισμό και την αξιοποίηση των μαθηματικών» (Γεωργοπούλου 2010: 219);

3.1: Πληθυσμιακός τρόπος σκέψης: Η γεωλογική διαμόρφωση του συναρμολογήματος

Ο πληθυσμιακός τρόπος σκέψης προέρχεται από τον κλάδο της εξελικτικής βιολογίας και διαμορφώθηκε σε μεγάλο βαθμό από τη σκέψη του Charles Darwin. Πρόκειται περισσότερο για έναν τρόπο του «σκέπτεσθαι» παρά για μια θεωρία. Ο βασικός στόχος αυτής της προσέγγισης είναι η ερμηνεία της έμβιας ζωής μέσα από την ποικιλομορφική εξέλιξη, δηλαδή μέσα από μια σειρά αναπαραγωγών και παραλλαγών που μεταβιβάζουν τις υλικές ροές από τη μια γενιά στην επόμενη. Θα εξετάσουμε λοιπόν, κατά πόσο είμαστε σε θέση να εξηγήσουμε τις αναδύσεις των συναρμολογημάτων, από τα κάτω προς τα πάνω, ακολουθώντας δηλαδή τις υλικές ροές που βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση με το περιβάλλον. Η ανάλυση δεν βασίζεται στη συμβατική αντίληψη της ύλης σύμφωνα με την οποία μπορούμε να ταξινομήσουμε ή να αναγάγουμε ορισμένες ιδιότητες και χαρακτηριστικά, αλλά στη χαρτογράφηση των δυνατοτήτων της υλικότητας. Πώς μπορεί να υπάρξει η σταθερότητα των υλικών μορφών χωρίς να προϋποθέτουμε την ορθολογική οργάνωση του πραγματικού; Γιατί υιοθετείται αυτός ο τρόπος σκέψης για το υλικό τμήμα των συναρμολογημάτων;

Ο Darwin συνιστά σημαντικό σύμμαχο του DeLanda ως προς τη σύγκρουσή του με τις ουσιοκρατικές παραδοχές. Η βασική του θέση ήταν ότι όλες οι μορφές ζωής προέρχονται από έναν κοινό πρόγονο. Αυτό σημαίνει ότι το ανθρώπινο «είδος» δημιουργήθηκε υπό τις ίδιες εξελικτικές αρχές που αναπτύχθηκαν και τα υπόλοιπα έμβια είδη. Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, τα όντα προκύπτουν μέσα από ενδεχομενικές καταστάσεις, όπου το τυχαίο και το πιθανό ορίζονται ως καταστατική συνθήκη, κάθε οντότητας (Mayr 2001: 18). Επιπλέον, ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο είναι ότι η μεθοδολογία του Darwin βασίζεται σε μια σειρά εμπειρικών παρατηρήσεων και υποθέσεων, οι οποίες βρίσκονταν συνεχώς υπό δοκιμασίες και επαληθεύσεις. Ο Darwin δεν περιορίζει τη σκέψη του στη διατύπωση φυσικών νόμων ή σε κάποια μορφή τελεολογίας. Αυτός είναι ο λόγος που η πληθυσμιακή σκέψη από την εποχή που διατυπώθηκε (1859), αναμετρήθηκε έντονα με αρκετούς στοχαστές της εποχής, οι οποίοι επεδίωκαν να ερμηνεύσουν την εξέλιξη των βιολογικών ειδών μέσα από ουσιοκρατικές παραδοχές, ντετερμινισμό και τυπολογικές ταξινομήσεις (Mayr 2001: 75). Ποια είναι όμως τα στοιχεία που ενσωματώνει ο DeLanda από τον πληθυσμιακό τρόπο σκέψης στη θεωρία της συναρμολόγησης;

Η «ατομική οντότητα» αντικαθιστά το «είδος» και στη συνέχεια συμβάλλει στη δημιουργία του πληθυσμού. Ο DeLanda χρησιμοποιεί τον όρο «άτομο» για να δώσει έμφαση στην «ενικότητα» (Ντελέζ 1996: 201) των συναρμολογημάτων, διότι πίσω από κάθε ύπαρξη, κρύβεται μια πολύπλοκη και ενδεχομενική διαδικασία σύνθεσης. Ο πληθυσμιακός τρόπος σκέψης δίνει «έμφαση στη μοναδικότητα του κάθε ατόμου, στους πληθυσμούς των φυλετικά αναπαραγόμενων ειδών και συνεπώς στην πραγματική ποικιλότητα των πληθυσμών» (Mayr 2001: 266). Μέσα από αυτήν τη σκοπιά, η ιστορικότητα των συναρμολογημάτων διαμορφώνεται από τις υλικές μορφογενετικές διαδικασίες.

Η ύπαρξη μιας «ατομικής οντότητας» δεν προσδιορίζεται από την παρατήρηση ενός υποκειμένου, αλλά από την πορεία των εδαφικοποιήσεων που διαμόρφωσαν το κατάλληλο έδαφος για την ανάδυση του ατόμου. Με αυτόν τον τρόπο το συναρμολόγημα δεν αποτελεί μια *a priori* έννοια, αλλά γίνεται μια υλική πορεία σύνθεσης που μπορούμε να διαπιστώσουμε *a posteriori* (Dolphijn & Tuin 2012 : 40). Η μορφή και τα χαρακτηριστικά που λαμβάνει μια ατομική οντότητα, αποτελούν την έκφραση των υλικών του τμημάτων. Άρα, η ιστορία πίσω από την υλική υπόσταση ενός ατόμου, δεν είναι άλλη πέραν από τη ροή των γονιδίων από γενιά σε γενιά. Με αυτόν τον τρόπο σε κάθε συναρμολόγημα ενυπάρχει μια γενεαλογική γραμμή, η οποία είναι εγγεγραμμένη στο γενετικό υλικό της ατομικής οντότητας. Με ποιον τρόπο όμως αναδύεται μια «ατομική οντότητα» και πώς εξασφαλίζει τη μοναδικότητα της;

Η απάντηση έγκειται στη ροή των γονιδίων, όπου πραγματοποιείται η κωδικοποίηση του κάθε ατόμου. Κάθε αναπαραγωγή εντός μιας γενεαλογικής γραμμής, εξασφαλίζει το στοιχείο της διαφοράς και της μοναδικότητας του ατόμου. Έτσι, είμαστε σε θέση να ανιχνεύσουμε την προέλευση των ατόμων μέσα από ένα γενεαλογικό διάγραμμα. Κάθε συναρμολόγημα έχει τον δικό του μοναδικό κώδικα, ο οποίος δηλώνει την τάση που έχει ως προς την αλλαγή ή αλλιώς τη γενετική απόκλιση του γενετικού υλικού. Οι περιβαλλοντικές συνθήκες ασκούν καταλυτική πίεση ως προς τη ροή των γονιδίων μέσα σε έναν πληθυσμό, διότι έχουν τη δυνατότητα να κατευθύνουν τη ροή και τη συσσώρευση του γενετικού υλικού αναδεικνύοντας μια κατεύθυνση έναντι μιας άλλης ως καλύτερη. Αυτός είναι ο λόγος που ο DeLanda δεν αρκείται στην παραδοχή ότι υπάρχουν είδη, καθώς η συγκεκριμένη λέξη αποτελεί μια αφηρημένη έννοια, η οποία αποκρύπτει τις ιστορικές διαδικασίες των οντοτήτων. Τα είδη για τον στοχαστή, αντικαθίστανται από τα πλήθη των συναρμολογημάτων που μοιράζονται ως έναν

βαθμό την ίδια μορφή, ενώ οι ομοιότητες και οι διαφορές ως προς τη μορφή είναι αποτέλεσμα των ιστορικών διαδικασιών της ανάπτυξης. Με ποιον τρόπο όμως δημιουργούνται οι πληθυσμοί;

Μια μεγάλη ποσότητα ατόμων δημιουργεί τον πληθυσμό, ο οποίος διακρίνεται από την αναπαραγωγική απομόνωση. Η αναπαραγωγική απομόνωση προκύπτει όταν «ένα δεδομένο υποσύνολο ενός πληθυσμού γίνεται μηχανικά ή γενετικά ανίκανο να ζευγαρώσει με τα υπόλοιπα... Μέσω της επιλεκτικής συγκέντρωσης και της απομονωτικής συνένωσης, μεμονωμένα ζώα και φυτά φτάνουν να δημιουργήσουν μια οντότητα μεγαλύτερης κλίμακας» (DeLanda 2002: 84). Άρα, ο άνθρωπος ως είδος, δεν προκύπτει μέσα από τον εντοπισμό των διαφορών του σε σχέση με τα υπόλοιπα είδη, ούτε και μέσα από μια ταξινόμηση ορισμένων σταθερών τύπων και ιδιοτήτων. Η ανάπτυξη ενός ατόμου προϋποθέτει την ύπαρξη ενός πλήθους άλλων προγόνων, διότι μόνο έτσι μπορεί να εξασφαλιστεί η απαραίτητη ποσότητα γενετικής ύλης για τη δημιουργία ενός μεγαλύτερου συναρμολογήματος. «Τα μεμονωμένα ζώα δεν είναι απλώς μέλη ενός είδους, αλλά μέλη μιας συγκεκριμένης αναπαραγωγικής κοινωνίας, η οποία ζει σε ένα συγκεκριμένο αναπαραγωγικό οικοσύστημα και επομένως συμμετέχει στην ανταλλαγή της ενέργειας και των υλών που αποτελούν τον τροφικό ιστό» (DeLanda 2002: 206).

Στα πλαίσια ενός πληθυσμιακού τρόπου σκέψης, έχει πολύ σημαντικό ρόλο η ενδεχομενικότητα που διέπει τις υλικές οντότητες, καθώς η δημιουργία ενός ατόμου ή ενός είδους, προκύπτει από έναν ανταγωνισμό μεταξύ «πεδίων» (Thom 1985: 38). Ο ανταγωνισμός υποδηλώνει ότι μια ατομική οντότητα μπορεί ανά πάσα στιγμή να πάψει να υπάρχει, ενώ στη συνέχεια, ότι μέσα από την εξέλιξή της μπορεί να λάβει διαφορετική μορφή. Η εξέλιξη πραγματοποιείται μέσα από ένα πλέγμα σχέσεων, όπου ασκούνται πιέσεις διαφορετικών δυναμικών και εντάσεων και ως εκ τούτου, προκύπτει το στοιχείο της συνεχούς αναμέτρησης σε όλα τα πεδία. Η ιδέα της λογικής αναγκαιότητας αντικαθίσταται από την ενδεχομενικότητα των συναρμολογημάτων και έτσι η ύπαρξη του ανθρώπινου είδους είναι ενδεχομενική, διότι όσο ενδεχομενικά διαμορφώθηκε τόσο ενδεχομενικά συνεχίζει να υπάρχει.

Το μέλλον ενός είδους δεν είναι προκαθορισμένο και έτσι δεν είναι εφικτό να προβλεφθεί η πορεία της εξέλιξής του. Κατά συνέπεια, τα όντα που φέρουν τα ανθεκτικότερα χαρακτηριστικά σε σχέση με το περιβάλλον τους, είναι εκείνα που θα έχουν περισσότερες πιθανότητες να έχουν μεγαλύτερη διάρκεια μέσα στην ιστορία, ενώ σε

αντίθετη περίπτωση, ο πληθυσμός θα βρίσκεται υπό εξαφάνιση. Τα συναρμολογήματα γεννιούνται μέσα από ιστορικές διαδικασίες που διακρίνονται από μια συνεχή εξέλιξη και δεν υπάρχει καμία εγγύηση ως προς τη διατήρησή τους. Οι αλληλεπιδράσεις που μπορεί να έχει ένας πληθυσμός με το περιβάλλον του είναι αμέτρητες, επομένως αναδεικνύεται ως στόχος η ανίχνευση των πιο ανθεκτικών γενεαλογικών γραμμών που βρίσκονται εντός του οικοσυστήματος. Η αποσταθεροποίηση μιας αναπαραγωγικής γραμμής απομόνωσης ισοδυναμεί με τον ιστορικό θάνατο και δηλώνει την ανεπάρκεια ενός πληθυσμού να προσαρμοστεί στις μεταβολές του περιβάλλοντος. Παρατηρούμε λοιπόν ότι η διάρκεια μιας οντότητας μέσα στον ιστορικό χρόνο δεν θεμελιώνεται σε έναν κλειστό χώρο ως μια άχρονη και σταθερή «ουσία», αλλά προκύπτει μέσα από τις εδαφικοποιήσεις και απεδαφικοποιήσεις που εκτυλίσσονται ανάμεσα στις υλικές ροές και το περιβάλλον.

Η αλληλεπίδραση μεταξύ των πληθυσμών προκαλεί μια συνεχή ανταλλαγή ενέργειας μέσα σε ένα οικοσύστημα. Γι' αυτόν τον λόγο «ενώ ένα είδος μπορεί να αποτελεί μια πολύ ομοιογενή δομή, ειδικά αν οι πιέσεις επιλογής έχουν οδηγήσει πολλά γονίδια σε προσαρμογή, ένα οικοσύστημα συνδέει μια μεγάλη ποικιλία ανομοιογενών στοιχείων, τα οποία διαρθρώνονται μέσω της αλληλοσύνδεσης, δηλαδή μέσω της λειτουργικής συμπληρωματικότητάς τους» (DeLanda 2002: 91). Η υλικότητα τίθεται στο κέντρο της ανάλυσης και αποσταθεροποιεί τις ανθρωποκεντρικές αφηγήσεις, γειώνοντας την ανθρώπινη κατάσταση στην υλική και ενδεχομενική πραγματικότητα. Με ποιον τρόπο όμως μπορεί να βρεθεί σε κατάσταση ισορροπίας ένα ετερογενές οικοσύστημα;

Η ισορροπία ενός οικοσυστήματος εξαρτάται από την πολυπλοκότητά του, δηλαδή από τον τρόπο με τον οποίο συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν τα ετερογενή τμήματά του. Κάθε ιστός του οικοσυστήματος διατηρεί την αυτονομία του σε σχέση με το ευρύτερο οικοσύστημα, ενώ στη συνέχεια ο κάθε ιστός αλληλεπιδρά με άλλα τμήματα. Σε κάθε τμήμα του οικοσυστήματος είναι εφικτό να ανιχνεύσουμε τη ροή της ενέργειας και της ύλης. Έπειτα, οι σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στα τμήματα ενός οικοσυστήματος είναι εξαρτημένες από την ετεροπάθεια των πληθυσμών του οικοσυστήματος. Για παράδειγμα, σε μια κατάσταση πείνας, το κάθε τμήμα του οικοσυστήματος ενεργοποιεί διαφορετικές δυνατότητες: ορισμένοι πληθυσμοί θα ενεργοποιήσουν τη δυνατότητα να κυνηγήσουν, ενώ ταυτόχρονα άλλοι πληθυσμοί, το στρώμα των θηρα-

μάτων, ενεργοποιούν τη δυνατότητα να αποφύγουν τους κυνηγούς. Η ετεροπάθεια μεταξύ του θηρευτή και του θηράματος, προκύπτει ως μια σχέση ανάμεσα στον εν δυνάμει καταναλωτή και στον εν δυνάμει καταναλωμένο (DeLanda 2010: 108). Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, οι περιβαλλοντικές συνθήκες παίζουν έναν καταλυτικό ρόλο, καθώς μπορούν είτε να εντατικοποιήσουν είτε να χαλαρώσουν τη δυναμική αυτής της σχέσης.

Ο DeLanda (2002: 152) αναφέρει ότι η ισορροπία ενός δικτύου έγκειται στην ύπαρξη ποικιλίας και στη συμβίωση των τμημάτων του οικοσυστήματος. Αναλυτικότερα, οι παραγωγοί διαχειρίζονται τη βιομάζα και διοχετεύουν τη ροή της ενέργειας στο υπόλοιπο οικοσύστημα. Οι καταναλωτές τρέφονται με τους παραγωγούς ή αλλιώς οι καταναλωτές τρέφονται με καταναλωτές άλλου στρώματος. Στη συνέχεια οι αποικοδομητές, δηλαδή ορισμένοι μικροοργανισμοί έχουν την ικανότητα να μετατρέπουν την οργανική ύλη σε ανόργανη, πράγμα που επιτρέπει την περαιτέρω παραγωγή ενέργειας από τη χλωρίδα του οικοσυστήματος. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το οικοσύστημα ισορροπεί, διότι η ύλη-ενέργεια βρίσκεται σε δυναμικές καταστάσεις, περνώντας από φάσεις και αλλάζοντας συνεχώς μορφές. Πρόκειται για έναν τρόπο συμβίωσης όπου η διαφορά και η ετερογένεια μεταξύ των πληθυσμών παράγει δυναμικές σχέσεις. Οι υλικές ροές εντοπίζονται σε όλες τις σχέσεις που αναπτύσσονται εντός του οικοσυστήματος και έτσι η ισορροπία και η σταθερότητα εξαρτώνται από την ταχύτητα και τις κινήσεις των υλικών ροών.

Χαρτογραφώντας τις υλικές ροές μπορούμε να παρατηρήσουμε τις ίδιες δυναμικές που εντοπίζονται εντός ενός οικοσυστήματος μέσα στην κοινωνική πραγματικότητα. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά την κατανομή της εργασίας ο στοχαστής συμμερίζεται τη διάκριση του Braudel ανάμεσα σε καταναλωτές και παραγωγούς εντός των ανθρωπίνων κοινοτήτων. Ο ρόλος των παραγωγών αντιστοιχεί στους αγροτικούς πληθυσμούς, ενώ οι κάτοικοι της πόλης λειτουργούν ως καταναλωτές, διαμορφώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο, μια παρασιτική σχέση, η οποία μέσα από την ιστορική εξέλιξη των πόλεων, καταλήγει να πυροδοτεί νέες δυναμικές τον 16ο αιώνα. Η τροφοδότηση των μεγάλων αστικών κέντρων στη δυτική Ευρώπη, γινόταν μέσα από τις αγροτικές περιοχές της ανατολικής Ευρώπης, ενώ παράλληλα άλλες πιο απομακρυσμένες περιοχές, όπως η Αμερική, λειτουργούσαν ως αποθηκευτικοί χώροι με σκοπό να υπάρξει η δυνατότητα ανατροφοδότησης των ευρωπαϊκών αστικών κέντρων μέσω του εμπορίου. Επομένως, η δυνατότητα μεταβολής της υλικότητας εντοπίζεται τόσο στα ανθρώπινα

όσο και στα μη ανθρώπινα δίκτυα. Με αυτόν τον τρόπο εξασφαλίζεται μια παράλληλη ερμηνεία του ανθρώπου και της υλικότητας.

Η βασική διαφορά ανάμεσα σε ένα αστικό οικοσύστημα και σε ένα ζωικό εντοπίζεται στο ότι «τα ανθρώπινα όντα μειώνουν τις τροφικές αλυσίδες του ιστού και εστιάζουν τις ροές της βιομάζας προς τον εαυτό τους» (DeLanda 2002: 155). Οι άνθρωποι μέσα από τη δημιουργία των κοινωνιών, μετασχηματίζουν το περιβάλλον τους με μια ομογενοποιημένη διαστρωμάτωση, επειδή έχουν την τάση να μειώνουν την ποικιλία του οικοσυστήματος στις περιοχές που κατοικούν. Οι πόλεις διακρίνονται από μικρότερη ετερογένεια, αφού στον μεγαλύτερο βαθμό αποτελούνται από ανθρώπους, ενώ τα ζώα που κατοικούν στις πόλεις συνήθως αντιμετωπίζονται ως μετατροπείς της βιομάζας, διότι «μετατρέπουν τη δύσπεπτη βιομάζα, σε εδώδιμο κρέας και γάλα» (DeLanda 2002: 155). Η διαμόρφωση του αστικού περιβάλλοντος είναι μια διαδικασία απλοποίησης των τροφικών αλυσίδων, επειδή αυξάνεται η ομοιογένεια των στρωμάτων του.

Ο DeLanda μέσα από τον πληθυσμιακό τρόπο σκέψης εφαρμόζει έναν θεωρητικό μηχανισμό διαστρωμάτωσης όπου το κάθε στρώμα αναδύεται μέσα από τη συσσώρευση υλικών στοιχείων. Η δημιουργία της έμβιας ζωής, προκύπτει μέσα από τη δυνατότητα της ύλης να εισέλθει σε μια κατάσταση όπου θα ενεργοποιήσει τη δυνατότητα παραγωγής έμβιων σπονδυλωτών οργανισμών. Σαφέστερα, ο ορυκτός κόσμος μέσα από τη διαδικασία της οστεοποίησης «είχε χρησιμεύσει ως υπόστρωμα για την εμφάνιση βιολογικών πλασμάτων», διότι εξασφάλισε την ύπαρξη του οστού, που είναι βασικό στοιχείο για την ύπαρξη έμβιων σπονδυλωτών οργανισμών. Με την πάροδο του χρόνου όμως, ως αποτέλεσμα της υψηλής συγκέντρωσης ασβεστίου, αναδύεται «το πρωτόγονο οστό, μια άκαμπτη κεντρική ράβδος, που αργότερα θα γινόταν σπονδυλική στήλη». Όπως επισημαίνει ο DeLanda, η σπονδυλική στήλη εξασφάλισε στους βιολογικούς οργανισμούς τη δυνατότητα κίνησης (2002: 27-28).

Κατά αντιστοιχία, η ίδια κατανομή δυνατοτήτων ανιχνεύεται στη διαδικασία της οστεοποίησης των πόλεων, όπου η ανάπτυξη του «αστικού εξωσκελετού», πραγματοποιήθηκε μέσα από την συγκέντρωση ορυκτών. Οι πέτρες και τα τούβλα χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικά υλικά για τη δημιουργία των σπιτιών και των συνόρων της πόλης, δημιουργώντας ένα υλικό στρώμα που διατάσσει την κίνηση των υλικών ροών. Συνεπακόλουθα, ο εξωσκελετός των πόλεων λειτούργησε ως ένα στρώμα μέσα

από το οποίο ενεργοποιήθηκε η δυνατότητα για τον έλεγχο τόσο των ανθρώπων που διάβαιναν τα τείχη όσο και άλλων υλικών ροών όπως τα εμπορεύματα, τα τρόφιμα και τις ειδήσεις (DeLanda 2002: 28–29).

Ανακεφαλαιώνοντας λοιπόν, ο πληθυσμιακός τρόπος σκέψης είναι ευθυγραμμισμένος με την μορφογενετική διαδικασία του DeLanda. Η χαρτογράφηση της ύλης-ενέργειας μάς επιτρέπει να διακρίνουμε τις δυνατότητες που ενυπάρχουν στα συναρμολογήματα είτε πρόκειται για ατομικές οντότητες είτε για ολόκληρα οικοσυστήματα. Η κοινωνιολογική ανάλυση είναι *a posteriori* και ξεκινάει από τα κάτω προς τα πάνω και λόγω αυτού χρειάζεται να ξεκινάμε από τα υλικά τμήματα των συναρμολογημάτων, καθώς έχουν τη δική τους ιστορία. Μέσα από αυτήν την παράμετρο η διαφοροποίηση των οντοτήτων εμμένει στην υλική πραγματικότητα και δεν προκύπτει μέσα από τη λογική αναγκαιότητα ή σε άλλες ουσιοκρατικές παραδοχές.

Ο DeLanda έχοντας ορίσει ως οντολογική προϋπόθεση την υλικότητα καταφέρνει να εμμένει στο μοναδικό επίπεδο της πραγματικότητας, αποφεύγοντας τις υπερβατολογικές προσεγγίσεις και η βιολογική διάσταση της ανάδυσης αντικαθιστά τη λογική αναγκαιότητα και την αναγωγιστική αντιμετώπιση των υλικών οντοτήτων. Μέσα από αυτόν τον τρόπο σκέψης έχουμε τη δυνατότητα να αναγνωρίσουμε την ετερογένεια, την ενδεχομενικότητα αλλά και την πολλαπλότητα του πραγματικού. Η υλικότητα εκφράζει τον δυναμικό της χαρακτήρα μέσα στο κοινωνικό «γίγνεσθαι», όπου οι πληθυσμοί βρίσκονται σε μια κατάσταση συνεχούς ανταλλαγής υλικών και ενεργειακών ροών με τον περιβάλλοντα χώρο (Γεωργοπούλου 2010: 209). Συμπερασματικά, καθίσταται επιτακτική η ανάγκη να εισχωρήσει η βιολογία μέσα στην κοινωνική θεωρία και στη σφαίρα της φιλοσοφίας, καθώς μας απαλλάσσει από τον πειρασμό να σκεφτόμαστε μέσα από καθολικές έννοιες και μας ωθεί στην ερμηνεία της ύπαρξης μέσα από ιστορικές βιολογικές διαδικασίες (Protevi 2011: 6).

3.2: Εντατικός τρόπος σκέψης: Μη γραμμικότητα vs Γραμμικότητα

Σε αυτήν την ενότητα θα εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο προκύπτει η ανάδυση μέσα από τις εντατικές διαδικασίες, οι οποίες αφορούν την ταχύτητα και την κίνηση των υλικών σωμάτων. Ο συγκεκριμένος τρόπος σκέψης προέρχεται από τον χώρο της θερμοδυναμικής και εξετάζει τις παραμέτρους που καθορίζουν την εδαφικοποίηση και την απεδαφικοποίηση των συναρμολογημάτων. Η συμβατική κατανόηση των φαινομένων βασίζεται στην προϋπόθεση ότι οι υλικές ροές ακολουθούν μια γραμμική πορεία και έτσι καλλιεργείται η εντύπωση ότι βρισκόμαστε σε έναν στατικό και προβλέψιμο κόσμο, όπου αγνοούμε τις δυναμικές διαδικασίες της σύνθεσής του. Η θέση που υποστηρίζει η θεωρία της συναρμολόγησης είναι πως υπάρχει τεράστια διαφορά ανάμεσα στην πραγματικότητα καθαυτή και στον τρόπο που την αντιλαμβανόμαστε. Είναι ανάγκη λοιπόν να ανιχνεύουμε τις εντατικές των αναδύσεων προκειμένου να κατανοήσουμε τις διαδικασίες που διαμορφώνουν τα συναρμολογήματα. Γιατί η γραμμικότητα αντιμετωπίζεται ως αναπαράσταση; Ποιες είναι οι εναλλακτικές μη γραμμικές μορφές αιτιότητας και πώς μπορούν να εφαρμοστούν στην κοινωνιολογική ανάλυση;

Η θεωρία της συναρμολόγησης αντλεί από το πεδίο της θερμοδυναμικής τη διάκριση ανάμεσα στα εκτατικά ποσοτικά μεγέθη και στα εντατικά ποσοτικά μεγέθη. Σύμφωνα με τον DeLanda (2009: 1), η βασική τους διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι τα πρώτα μεγέθη αφορούν ιδιότητες που είναι εφικτό να διαιρεθούν σε μικρότερα τμήματα, ενώ στα δεύτερα μεγέθη συμπεριλαμβάνονται ιδιότητες που παραμένουν αμετάβλητες ακόμα και αν υποστούν κάποια διαίρεση. Λόγου χάρι ο χώρος, το μήκος και το βάρος νοούνται ως εκτατικά μεγέθη, καθώς μπορούμε να τα διαιρέσουμε σε μικρότερα τμήματα, ενώ η θερμοκρασία μιας ποσότητας νερού αποτελεί ένα εντατικό μέγεθος. Η αιτία είναι πως η θερμοκρασία δεν πρόκειται να αλλάξει, ακόμα και αν διαιρέσουμε την ποσότητα νερού σε μικρότερα τμήματα.

Επιπλέον, ο Guattari και ο Deleuze επισημαίνουν ότι χρειάζεται να διαχωρίζουμε την ένταση από την έκταση. «Πρέπει να ξεχωρίζουμε την ταχύτητα από την κίνηση: η κίνηση μπορεί να είναι πολύ γρήγορη, αλλά αυτό δεν την κάνει ταχύτητα· η ταχύτητα μπορεί να είναι πολύ αργή, ή και ακίνητη, είναι ωστόσο ταχύτητα. Η κίνηση είναι εκτατική, και η ταχύτητα είναι εντασιακή. Η κίνηση προσδιορίζει τον σχετικό χαρακτήρα ενός σώματος θεωρούμενου ως «ενός», σώματος που πάει από το ένα σημείο στο άλλο· η ταχύτητα αντίθετα συνιστά τον απόλυτο χαρακτήρα ενός σώματος

που τα μη αναγώγιμα μέρη του (άτομα) καταλαμβάνουν ή πληρούν έναν λείο χώρο δίκην ενός στροβίλου, με τη δυνατότητα ανάδυσης σε ένα οποιοδήποτε σημείο» (Deleuze & Guattari 2017: 468). Με ποιον τρόπο συνδέονται τα παραπάνω μεγέθη και ποια είναι η σημασία της διάκρισής τους;

Μέσα από την προαναφερόμενη διάκριση μεταξύ της κίνησης και της έντασης, αναδεικνύονται ορισμένα κομβικά στοιχεία μεταξύ των εκτατικών και των εντατικών μεγεθών. Αναλυτικότερα, «η αντιληπτική μας ικανότητα προσλαμβάνει την ποικιλομορφία των οντοτήτων μέσα από τα εκτατικά μεγέθη, ωστόσο οι διαφορές που αποτυπώνονται στα εκτατικά μεγέθη, συνιστούν προϊόν άορατων διαδικασιών που πυροδοτούν τα εντατικά μεγέθη» (DeLanda 2010: 116). Τα δύο βασικά συμπεράσματα είναι τα εξής: πρώτον, γίνεται μια διάκριση ανάμεσα στον τρόπο με τον οποίο εκτυλίσσεται αυτόνομα η μορφογενετική διαδικασία και στον τρόπο με τον οποίο την αντιλαμβανόμαστε ως εκτατικό μέγεθος. Δεύτερον, κάθε μορφή προκύπτει μέσα από μια εντατική παραγωγική διαδικασία. Με άλλα λόγια, αντιλαμβανόμαστε μια πτυχή των υλικών διαδικασιών, διότι ορισμένες εντάσεις υπερβαίνουν την αντιληπτική μας ικανότητα και γι' αυτόν τον λόγο μας δημιουργούν την εντύπωση ότι είναι άορατες, αυτό όμως δεν σημαίνει ότι παύουν να είναι πραγματικές υλικές διαδικασίες.

Ας επικεντρωθούμε όμως στα εντατικά μεγέθη. Με ποιόν τρόπο μπορούμε να μελετήσουμε τις διαδικασίες που πυροδοτούν τις μορφές των συναρμολογημάτων; Πώς μπορούμε να εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο εδαφικοποιείται και απεδαφικοποιείται ένα υλικό τμήμα ενός συναρμολογήματος; Αρχικά, οι εντάσεις μπορούν να διακριθούν σε ορισμένες «εντατικές ζώνες». Η κάθε ζώνη αποτελεί μια κατάσταση στην οποία μπορεί να εισέλθει ένα συναρμολόγημα. Τα όρια της κάθε ζώνης κυμαίνονται ανάμεσα σε ορισμένες «κρίσιμες τιμές». Η μετάβαση από μια κατάσταση σε μια άλλη πραγματοποιείται με βάση τις υλικές ροές και το βαθμό της έντασης. Αυτό σημαίνει ότι το συναρμολόγημα είναι ανοιχτό προς την αλλαγή στον βαθμό που υλοποιούνται οι αντίστοιχες διαδικασίες, ενώ η ισορροπία του συναρμολογήματος οφείλεται στο γεγονός ότι οι εντάσεις των υλικών του τμημάτων κυμαίνονται εντός των κρίσιμων τιμών. Σε αυτό το σημείο αναδεικνύεται ο ιδιαίτερος δημιουργικός χαρακτήρας της διαφοράς, καθώς λειτουργεί ως καύσιμο το οποίο πυροδοτεί τις υλικές διαδικασίες. Οι διαφορές που σημειώνονται ως προς τον βαθμό των εντάσεων είναι παραγωγικές, διότι «οι εντάσεις κινητοποιούν τις διαδικασίες» (DeLanda 2009: 29). Συνεπώς, η διαφορά αποτελεί ένα σύνολο εντάσεων που πραγματοποιούνται ανάμεσα σε ορισμένα άκρα,

ενώ οι κινήσεις των σωμάτων και οι αλλαγές των μορφών δεν αποτελούν πλέον ζήτημα «ουσίας», αλλά συνιστούν μια διαφορά βαθμού και έντασης.

Παραδείγματος χάρη, το νερό προκύπτει μέσα από τη συσχέτιση των τμημάτων του και ως μορφή αποτελεί εκτατικό μέγεθος διότι μπορεί να διαιρεθεί σε μικρότερες ποσότητες. Η θερμοκρασία του νερού ωστόσο αποτελεί ένα εντατικό μέγεθος και κατ' επέκταση υπάρχουν και οι αντίστοιχες κρίσιμες τιμές του νερού. Οι κρίσιμες τιμές αντιστοιχούν στους βαθμούς μέσα από τους οποίους το νερό μεταβαίνει σε διαφορετική κατάσταση. Δηλαδή από μια ρευστή και υγρή κατάσταση έχει την ικανότητα να λάβει είτε μια αέρια μορφή ως ατμός είτε μια στερεή μορφή ως πάγος. Το ένα άκρο είναι οι 0 °C, ενώ το άλλο βρίσκεται στους 100 °C. Στον βαθμό που το νερό δέχεται μια ποσότητα εντάσεων έχει τη δυνατότητα να υπερβεί τις κρίσιμες τιμές του και να αλλάξει μορφή. Επομένως, διαπιστώνουμε ότι μια αλλαγή ως προς την ένταση μπορεί να προκαλέσει μια μεγάλη αλλαγή ως προς την έκταση και τη μορφή ενός συναρμολογήματος.

Το χαρακτηριστικό παράδειγμα που επικαλείται ο DeLanda είναι ο τρόπος με τον οποίο πραγματοποιείται η εμβρυογένεση, δηλαδή η σταδιακή εξέλιξη μέσα από την οποία ένα έμβρυο λαμβάνει τη μορφή ενός οργανισμού (DeLanda 2013: 110). Πρόκειται για μια διαδικασία κατά την οποία παράγονται σταδιακά τα υλικά στοιχεία ενός έμβριου οργανισμού, δημιουργώντας πλέγματα και διαστρωματώσεις, όπως είναι για παράδειγμα οι ίνες, η σάρκα, τα όργανα, τα συστήματα οργάνων και τα οστά. Η συνεχής μεταμόρφωση του εμβρύου πυροδοτεί την κίνηση από μια κατάσταση σε μια άλλη (DeLanda 2013: 202) και έτσι οι διαδικασίες εδαφικοποίησης-απεδαφικοποίησης παράγουν τα υλικά στρώματα μέσα από τα οποία αναδύονται οι διαφορετικές φάσεις εξέλιξης του εμβρύου.

Η θεωρία της συναρμολόγησης αμφισβητεί τόσο την αναλογία και όσο και την ισοδυναμία που επικρατεί μεταξύ των αιτιών και των αποτελεσμάτων. Ο προβληματισμός που θέτει ο DeLanda βασίζεται σε περιπτώσεις όπου υπάρχει η πιθανότητα μια μικρή διαφορά να προκαλέσει τεράστιες αλλαγές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το γεγονός ότι μια διαφορά στη θερμοκρασία ενός ανθρώπινου σώματος, μπορεί να είναι ένδειξη κάποιας αδυναμίας του οργανισμού, ενώ μια αντίστοιχη αλλαγή μπορεί να θέσει ένα οικοσύστημα εκτός ισορροπίας προκαλώντας τεράστιες αλλαγές. Ένα ε-

πίσης χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι εκείνο όπου μια σταγόνα νερού έχει τη δυνατότητα να ξεχειλίσει το ποτήρι. Πιο συγκεκριμένα, ενώ μια σταγόνα από μόνη της αποτελεί μια μικρή ποσότητα διαφοράς, είναι ικανή να πυροδοτήσει μια σειρά εντατικών διαδικασιών που θα αποσταθεροποιήσουν την κατάσταση, εφόσον το ποτήρι βρίσκεται σε μια οριακή κατάσταση όντας γεμάτο. Οι διαφορές ως προς την ποσότητα είναι ικανές να προκαλέσουν ποιοτικές αλλαγές στο συναρμολόγημα και γι' αυτόν τον λόγο έχουν παραγωγικό χαρακτήρα στα πλαίσια της επίπεδης οντολογικής προσέγγισης. Η μη γραμμική αιτιότητα αποσταθεροποιεί τη συμβατική αντίληψη της αιτιότητας η οποία βασιζόταν στην ιδέα της αναλογίας. Η συνέπεια είναι ότι προκαλείται μια ρήξη στην αναπαράσταση που δημιουργεί η γραμμική αιτιότητα, διότι πλέον, λόγω της ετεροπάθειας, η σχέση μεταξύ αιτίου-αποτελέσματος καθίσταται αμφίδρομη.

Το καινοφανές στοιχείο μέσα από το οποίο διευρύνεται η αιτιότητα στη θεωρία της συναρμολόγησης είναι μέσα από τους βρόχους ανάδρασης [feedback loop]. Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, η ετεροπάθεια ορίζει ότι η δυνατότητα δράσης ενός τμήματος πάνω στο συναρμολόγημα είναι αντίστοιχη της δυνατότητάς του να δεχθεί μια δράση από το ίδιο το συναρμολόγημα. Με άλλα λόγια, μια αιτία έχει τη δυνατότητα να επιδρά πάνω σε ένα αποτέλεσμα στον βαθμό που είναι ικανή να υφίσταται μια επίδραση από το ίδιο το αποτέλεσμα. Αυτό σημαίνει ότι η γραμμικότητα δεν είναι δεδομένη ως προς τη διαμόρφωση των αποτελεσμάτων. Ο βρόχος ανάδρασης συνιστά μια συνεχή κυκλική αναπαραγωγή αιτίου και αποτελέσματος που έχει πολλαπλασιαστική ισχύ. Κάθε κύκλος σηματοδοτεί μια αύξηση ως προς την πιθανότητα να αλλάξει η κατάσταση των ροών. Επομένως, σε περίπτωση που είναι θετική η ανάδραση, η ροή εντατικοποιείται, ενώ σε περίπτωση που είναι αρνητική η ανάδραση, η ροή ελαχιστοποιείται.

Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι μια αιτία δεν παράγει ένα αποτέλεσμα με βάση την έκταση που της αναγνωρίζουμε, αλλά με βάση τις εντατικές διαδικασίες που δύναται να πυροδοτήσει αλλά και να δεχθεί. Οι αιτίες συνδέονται με τα αποτελέσματα, όχι με βάση τις ιδιότητές τους αλλά με βάση τις δυνατότητες και έτσι οι βρόχοι ανάδρασης ανατρέπουν την μηχανιστική σχέση αιτίου-αποτελέσματος. Η μη γραμμική διάσταση της αιτιότητας εξασφαλίζει την ισοδυναμία ανάμεσα στο μέρος και το όλον, ενώ παράλληλα η σχέση μεταξύ αιτίου και αποτελέσματος δεν περιορίζεται σε μια γραμμική αναπαράσταση, καθώς αναγνωρίζεται το ενδεχόμενο ότι πρόκειται για μια αμφίδρομη σχέση.

Στο πλαίσιο της μη γραμμικής προσέγγισης, αυτό που εκλαμβάνεται ως ισορροπία, σπανίως οφείλεται σε μια μόνο αιτία, διότι όπως είδαμε νωρίτερα, η ισορροπία ενός οικοσυστήματος δεν οφείλεται σε έναν παράγοντα, αλλά αντιθέτως είναι συνισταμένη πολλών δυναμικών συσχετισμών και περιβαλλοντικών παραγόντων (DeLanda 2013: 172). Ο DeLanda αποθεμελιώνει την αξιωματική παραδοχή της γραμμικής αιτιότητας μέσα από τους καταλύτες [Catalysts], οι οποίοι έχουν την ικανότητα να εντατικοποιούν τις υλικές διαδικασίες των συναρμολογημάτων μέσα από την εξοικονόμηση της ενέργειας. Η δράση των καταλυτών έγκειται στο γεγονός ότι διαμορφώνουν τις κατάλληλες συνθήκες έτσι ώστε να πραγματοποιηθούν οι υλικές διαδικασίες με την ελάχιστη δυνατή ενέργεια (DeLanda 2002: 406). Πρόκειται για παράγοντες οι οποίοι εάν δεν υπήρχαν θα χρειαζόταν πολύ μεγαλύτερη ποσότητα ύλης-ενέργειας για να διαμορφωθεί ένα αποτέλεσμα. Οι συγκεκριμένες μορφές αιτιότητας, αυξάνουν την ένταση με την οποία συσχετίζονται τα τμήματα του συναρμολογήματος και τους αναγνωρίζεται μια πραγματική διάσταση, καθώς δρουν πάνω στο συναρμολόγημα κατά περίπτωση, δίχως ωστόσο να έχουν κάποιον προδιαγεγραμμένο ρόλο.

Με βάση τα παραπάνω, οι καταλύτες αντικαθιστούν την μονοπαραγοντική αιτιότητα όπου μια αιτία παράγει ένα αποτέλεσμα, με μια μορφή πολυπαραγοντικής αιτιότητας, σύμφωνα με την οποία πολλές αιτίες διαμορφώνουν ένα αποτέλεσμα. Το χαρακτηριστικό παράδειγμα που αναφέρει ο στοχαστής είναι το κάπνισμα (DeLanda 2013: 168). Σύμφωνα με το γραμμικό μοντέλο, από τη στιγμή που γνωρίζουμε ότι το κάπνισμα προκαλεί καρκίνο του πνεύμονα, είμαστε σε θέση να διατυπώσουμε έναν κανόνα σύμφωνα με τον οποίο, όποιος καπνίζει θα πάθει τη συγκεκριμένη πάθηση. Μια τέτοια λογική όμως είναι προβληματική καθώς εφόσον μελετήσουμε μεγάλους πληθυσμούς καπνιστών, θα διαπιστώσουμε ότι μόνο ένα μέρος τους έχει προσβληθεί από τη συγκεκριμένη πάθηση. Άρα, δεν είναι εφικτό να γενικεύσουμε την αιτία σε τέτοιο βαθμό που θα ισχύει πάντα. Μια προσεκτικότερη παρατήρηση μπορεί να φέρει στην επιφάνεια μια σειρά άλλων παραγόντων, οι οποίοι παίζουν καταλυτικό ρόλο στην εκδήλωση της συγκεκριμένης πάθησης, όπως παραδείγματος χάρη η διατροφή, η ηλικία, η συχνότητα της άθλησης και ίσως και άλλοι βιολογικοί ή ακόμα και περιβαλλοντικοί παράγοντες.

Η εναλλακτική πρόταση που καταθέτει ο DeLanda, είναι η αντικατάσταση της αιτιοκρατικής σκέψης με την πιθανοκρατική προσέγγιση. Δεν έχει πλέον σημασία να διατυπώσουμε νόμους ως προς τη συμπεριφορά των φαινομένων με σκοπό την ακριβή

πρόβλεψη ή συσχέτιση μεταξύ μιας αιτίας και ενός αποτελέσματος. Το ζητούμενο είναι να εντοπίσουμε ποιοι παράγοντες δρουν καταλυτικά στο συναρμολόγημα αυξάνοντας τις πιθανότητες να δημιουργηθεί ένα αποτέλεσμα. Η αναγκαιότητα των αποτελεσμάτων κλονίζεται μέσα από τη δράση των καταλυτών. Το σημαντικότερο ερώτημα που προκύπτει σε αυτό το σημείο όμως είναι το εξής: κατά πόσο είναι εφικτό να εφαρμοστεί ο συγκεκριμένος τρόπος σκέψης σε μια κοινωνιολογική ανάλυση;

Ας εξετάσουμε την εντατική διάσταση της ανάδυσης στην κλίμακα των επιχειρήσεων, των θεσμών και των ιδρυμάτων. Η προσέγγιση ξεκινάει από κάτω προς τα πάνω και, στη συνέχεια εξετάζει την εδαφικοποίηση-απεδαφικοποίηση και την κωδικοποίηση-αποκωδικοποίηση των υλικών τμημάτων. Οι σχέσεις έντασης είναι ικανές να διαμορφώσουν διαφορετικούς τρόπους διαστρωμάτωσης και έτσι «εκτός από τη διαστρωματωμένη, επίσημη εξουσία, υπάρχει και η εξουσία του τύπου του πλεγματού συστήματος, δηλαδή μια μη διαστρωματωμένη εξουσία, η οποία λειτουργεί μέσω ανεπίσημων περιορισμών» (DeLanda 2002: 406).

Η χαρτογράφηση πραγματοποιείται με βάση την ετεροπάθεια των υλικών τμημάτων και ορίζεται ως δυνατότητα επιβολής και ως δυνατότητα υπακοής. Γι' αυτόν τον λόγο ο στοχαστής θέτει από τη μια πλευρά ως ένα άκρο τη νομιμοποίηση (Weber), ενώ από την άλλη πλευρά ως άλλο τον εξαναγκασμό (Foucault) (DeLanda 2010: 37). Για ποιον λόγο όμως υποστηρίζει ότι «η δημιουργία ενός πλεγματού συστήματος δεν σημαίνει ότι έχουμε δημιουργήσει μια λιγότερο καταπιεστική δομή σ' ένα τμήμα της κοινωνίας» (DeLanda 2002: 410); Με ποιον τρόπο πραγματοποιείται η εδαφικοποίηση-απεδαφικοποίηση και τι ρόλο έχει η μη γραμμική διάσταση της υλικότητας;

Ορισμένα από τα υλικά τμήματα που εντοπίζουμε σε αυτήν την κλίμακα συναρμολογημάτων είναι ο πληθυσμός ανθρώπων που εργάζεται σε μια επιχείρηση άλλα και ο ίδιος ο χώρος στον οποίο εδράζεται η εκάστοτε επιχείρηση (DeLanda 2006a: 72-73). Αυτά τα υλικά τμήματα έχουν τη δυνατότητα να ασκούν καταλυτική επίδραση ως προς την αποτελεσματικότερη λειτουργία της επιχείρησης και ως εκ τούτου, πραγματοποιείται μια ορθή κατανομή των ανθρώπων μέσα στον χώρο. Ο σκοπός είναι η εξοικονόμηση ενέργειας και η εντατικοποίηση της παραγωγικότητας. Όπως αναφέρει ο Foucault: «Οργανώνοντας “κελλιά”, “θέσεις” και “σειρές”, η πειθαρχία διαμορφώνει περίπλοκους χώρους: ταυτόχρονα αρχιτεκτονικούς, λειτουργικούς και ιεραρχικούς» (1989: 196). Έπειτα, με τον ίδιο τρόπο πραγματοποιείται και μια αντίστοιχη ρύθμιση

του χρόνου. Στη συνέχεια, η κανονικοποίηση δημιουργεί ένα πρότυπο συμπεριφορών που χρειάζεται να ακολουθούνται εντός του χώρου. Αυτός ο «μικρός ποινικός μηχανισμός» κατανέμει το ανθρώπινο σύνολο με βάση τις συμπεριφορές που θεωρούνται ορθές και αυτές που χρειάζονται πειθαρχία ή συμμόρφωση. Η τρίτη πτυχή αφορά την πρακτική της εξέτασης-καταγραφής. «Η εξέταση που τοποθετεί τα άτομα σε έναστη θέση πεδίο επιτήρησης, τα καθιστά ταυτόχρονα και μέσα σε ένα δίκτυο εγγραφών· τα εισάγει σε μια στοίβα από ντοκουμέντα που τα εντοπίζουν και τα προσδιορίζουν» (Φουκώ 1989: 250).

Στην περίπτωση που υπάρχει μεγάλος βαθμός εδαφικοποίησης το συναρμολόγημα θα λάβει τη μορφή μιας έντονης διαστρωμάτωσης, διαμορφώνοντας μια διακριτή και κάθετη μορφή ιεραρχίας. Εδώ η διάταξη του χώρου θα αντιστοιχεί στη διάταξη του ανθρώπινου πληθυσμού. Το βασικό χαρακτηριστικό της ιεραρχίας είναι ότι εκφράζει τη σταθερότητά της μέσα από τη νομιμοποίησή της και έτσι σύμφωνα με τον Weber υπάρχουν τρεις μορφές νομιμοποιημένης κυριαρχίας, η γραφειοκρατική-ορθολογική, η χαρισματική και η παραδοσιακή σχέση κυριαρχίας. Αυτό σημαίνει ότι η ιεραρχική δομή μπορεί να εκφράζεται μέσα από αφηγήσεις και πρακτικές νομιμοποίησης. Σε περίπτωση που υπάρχει μεγάλος βαθμός απεδδαφικοποίησης δημιουργείται μια μη διαστρωματωμένη και πιο ρευστή μορφή οργάνωσης υπό τη μορφή ενός δικτύου, η οποία θα αποσπά μέσα από έναν πιο ήπιο τρόπο την πειθαρχία των μελών του. Τι συμβαίνει όμως με το εκφραστικό τμήμα του συναρμολογήματος και με την κωδικοποίηση του;

Η νομιμοποίηση του ιεραρχικού φαινομένου αποτελεί το εκφραστικό τμήμα του συναρμολογήματος και μέσα από αυτήν την παράμετρο μπορούμε να αντιληφθούμε τον τρόπο με τον οποίο κωδικοποιούνται οι συμπεριφορές των ατόμων. Αυτό σημαίνει πως η ιεραρχική δομή παραμένει σταθερή στον βαθμό που οι υλικές τις ροές ακολουθούν ορισμένους κώδικες συμπεριφοράς ως προς τη δυνατότητα επιβολής και υπακοής. Η κυριαρχική σχέση λοιπόν κωδικοποιείται μέσα από τρεις τρόπους. Η πρώτη περίπτωση είναι η νομική μορφή νομιμοποίησης, όπου παρατηρείται διαχωρισμός ανάμεσα στη θέση και στο πρόσωπο που απασχολεί τη θέση. Εδώ η νομιμοποίηση προκύπτει μέσα από την πίστη στην ορθολογική οργάνωση ενός θεσμού και διατυπώνεται με σαφήνεια ένα σύνολο γραπτών κανόνων που περιγράφουν τις αρμοδιότητες της εκάστοτε θέσης. Η δεύτερη περίπτωση αφορά την παραδοσιακή μορφή νομιμοποίησης, η οποία απορρέει από την πίστη στην ιερότητα. Πρόκειται για μια μορφή νομι-

μοποίησης που βασίζεται σε άτυπες και όχι σε θεσμικές μορφές δικαίου, καθώς το κύρος του προσώπου που κυριαρχεί εντοπίζεται στις παραδοσιακές αρχές της κοινότητας. Η τρίτη περίπτωση αφορά τη χαρισματική μορφή νομιμοποίησης. Η κυριαρχία του απορρέει από το χάρισμα και ως τέτοιο αναγνωρίζεται η αυθεντία, η ικανότητα ή κάποια αρετή ενός ηγέτη. Αυτή η ποιότητα αποτελεί τη βάση της νομιμοποίησης, με αποτέλεσμα η χαρισματική κυριαρχία ενός ηγέτη να λειτουργεί ως προέκταση μιας συναισθηματικής και προσωπικής σχέσης, η οποία υφίσταται στον βαθμό που επιβεβαιώνεται καθημερινά.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι το ιεραρχικό φαινόμενο δεν οφείλεται σε μια αιτία αλλά σε μια σειρά αφηγήσεων και πρακτικών που νομιμοποιούν την κυριαρχική σχέση μεταξύ των ατόμων. Η αρχιτεκτονική του χώρου, τα έγγραφα, οι αξιολογήσεις, η επιτήρηση, η καταγραφή και η γνώση που παράγεται μέσα από τους θεσμούς ή τις επιχειρήσεις, δρουν καταλυτικά ως προς την εδαφικοποίηση του συναρμολογήματος. Έπειτα, η δημιουργία ενός βρόχου ανάδρασης μπορεί αυξήσει περισσότερο την εδαφικοποίηση του συναρμολογήματος, καθώς θα εντείνει περισσότερο τις «πειθαρχικές λειτουργίες της κατανομής και ταξινόμησης, της μεγαλύτερης δυνατής άντλησης δυνάμεων του χρόνου, της συνεχούς γενετικής σώρευσης, της βέλτιστης σύνθεσης των ικανοτήτων (Φουκώ 1989: 254). Συνεπώς παρατηρούμε ότι τα υλικά τμήματα των συναρμολογήσεων μπορούν να επηρεαστούν και να εντατικοποιηθούν από το ίδιο το συναρμολόγημα που απαρτίζουν, προκαλώντας μια πολλαπλασιαστική ισχύ των αποτελεσμάτων.

Εν κατακλείδι, η θεωρία της συναρμολόγησης εισάγει τη μη γραμμικότητα, η οποία σηματοδοτεί τη μετάβαση από μια γραμμική, στατική και προβλέψιμη πραγματικότητα, σε μια απροσδιόριστη κατάσταση των δυναμικών διαδικασιών. Η έκταση των συναρμολογημάτων διαμορφώνεται μέσα από εντατικές διαδικασίες τις οποίες χρειάζεται να χαρτογραφήσουμε, έτσι ώστε να μπορέσουμε να διακρίνουμε τις σχέσεις ετεροπάθειας μεταξύ των συναρμολογημάτων. Η υπέρβαση του «νευτώνειου» μοντέλου ανάλυσης μάς επιτρέπει να παρακάμψουμε τον δυϊσμό του παρατηρητή και του παρατηρούμενου φαινομένου, φέρνοντας στην επιφάνεια τις μορφογενετικές δυνατότητες της υλικότητας. Τα καινοφανή στοιχεία που εισάγει η θεωρία της συναρμολόγησης αναδεικνύουν το γεγονός ότι η κοινωνική πραγματικότητα δεν μπορεί να απλοποι-

ηθεί μέσα από την αναγωγιστική σκέψη διότι «η πολυπλοκότητα συμβαδίζει με τη σχετικοποίηση της αιτιότητας και, συνεπώς, αποδεικνύει ότι η αιτιοκρατία δεν αποτελεί a priori συνθήκη της επιστήμης» (Γεωργοπούλου 2010: 81).

3.3: Τοπολογικός τρόπος σκέψης: Χαρτογράφηση του δυνητικού χώρου

Σε αυτό το κεφάλαιο θα εστιάσουμε στα καινοφανή στοιχεία που εισάγει ο DeLanda μέσα από την τοπολογική διάσταση των συναρμολογημάτων, η οποία δεν αναφέρεται στη συμβατική κατανόηση του χώρου αλλά στον δυνητικό χώρο. Η θεωρία της συναρμολόγησης αντλεί στοιχεία από τα τοπολογικά μαθηματικά και πιο συγκεκριμένα από τη σκέψη του Henri Poincaré. Ο Γάλλος μαθηματικός επινόησε τον χώρο φάσεων, προκειμένου να μπορέσει να μελετήσει μη γραμμικές εξισώσεις μέσα από τους τοπολογικούς ελκυστές [attractors]. Οι ελκυστές δίνουν την ικανότητα να μελετηθούν οι τάσεις ενός συστήματος προς διαφορετικές μορφές ισορροπίας, όπως είναι η στατική, η ρυθμική και η πολύπλοκη κατάσταση (DeLanda 2010: 88). Ο Deleuze διέκρινε τις δυνατότητες που προσφέρει αυτός ο τρόπος σκέψης και επιχειρεί να αναδείξει τη δυναμική σχέση ανάμεσα στο δυνητικό και το πραγματικό. Λαμβάνοντας υπόψη την παραδοχή ότι η πραγματικότητα υπερβαίνει την εμπειρία μας, οδηγούμαστε στη μελέτη των τάσεων και των ενδεχομένων, καθώς η ακριβής πρόβλεψη δεν είναι εφικτή. Η πολυπλοκότητα αυξάνει την απροσδιοριστία του υλικού κόσμου και έτσι στερεί την ακρίβεια από την ανάλυσή μας.

Η εναλλακτική πρόταση που καταθέτει η θεωρία της συναρμολόγησης είναι να εξετάσουμε τις δυνατότητες που ενυπάρχουν σε κάθε υλική μορφή μέσα από την ενορατική σκέψη [speculative thought]. Τα υλικά τμήματα των συναρμολογημάτων έχουν τη δυνατότητα να εκφραστούν ενεργοποιώντας τις δυνατότητες που τους αναλογούν. Αυτό σημαίνει ότι μέσα από τον τοπολογικό τρόπο σκέψης μπορούμε να εξετάσουμε τον άξονα της κωδικοποίησης και της αποκωδικοποίησης, καθώς εκτιμώνται οι δυνατότητες που ενυπάρχουν σε κάθε κατάσταση. Ποια είναι όμως η διαδικασία που ενεργοποιεί τις πιθανότητες του δυνητικού χώρου και κατά πόσο αυτός ο τρόπος σκέψης συνδέεται με την κοινωνιολογική ανάλυση; Πώς συνδέεται η τοπολογική διάσταση των συναρμολογημάτων με την υλική πραγματικότητα, χωρίς να υποπέσει σε υπερβατολογικές αναλύσεις;

Ο DeLanda ακολουθώντας την προσέγγιση του Deleuze, πραγματοποιεί μια διάκριση ανάμεσα στο δυνητικό και το πραγματικό. Η πραγματικότητα γίνεται αντιληπτή ως το απόσταγμα του δυνητικού χώρου, καθότι το δυνητικό υλοποιείται μέσα από εντατικές διαδικασίες. Οι ιδιότητες των μορφών αντιμετωπίζονται ως υλοποιημένες πιθανότητες και έτσι «το δυνητικό δεν είναι το αντίθετο του πραγματικού. Το δυνητικό

κρύβεται εν δυνάμει σε μια οντότητα» (Γεωργοπούλου 2010: 207). Σε αντίθεση με τις ιδιότητες που είναι πάντοτε εν ενεργεία, οι τάσεις και οι δυνατότητες ενός όντος μπορεί να παραμείνουν ανενεργές (DeLanda 2009: 32). Αυτός είναι ο λόγος που η θεωρία της συναρμολόγησης δεν αποδίδει βαρύνουσα σημασία στη μορφή των οντοτήτων που αναδύονται στο πραγματικό, αλλά στη βαθύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο το δυνητικό διαμορφώνει τις ατομικές οντότητες (Harman 2008: 380). Μόνο υπό αυτούς τους όρους είμαστε σε θέση να εντοπίσουμε τα ενδεχόμενα των υλικών ροών.

Ο δυνητικός χώρος συνθέτει την έκταση της πραγματικότητας μέσα από τοπολογικές διαδικασίες και με αυτόν τον τρόπο διαμορφώνεται ο χώρος και ο χρόνος του πραγματικού. Κάθε υλική μορφή που αναδύεται μέσα στον χώρο του πραγματικού έχει προηγηθεί ως πιθανότητα στον τοπολογικό χώρο (DeLanda 2013: 77). Συνεπώς, η βασική διαφορά ανάμεσα στο δυνητικό και στο πραγματικό έγκειται στο ότι το πραγματικό αποτελεί μια συγκροτημένη μορφή, ενώ το δυνητικό συνιστά ένα άμορφο «γίγνεσθαι» (Van Wezemaal 2008: 173).

Ας ξεκινήσουμε με τη συμβατική αντίληψη του χώρου η οποία αντιμετωπίζει τον χώρο ως ένα εκτατικό μέγεθος. Στα πλαίσια αυτής της αντίληψης ο χώρος είναι μετρήσιμος [Metric space] και κατ' επέκταση, οι ιδιότητες αυτού του χώρου αφορούν την έκταση και τη μορφή μιας οντότητας. Σύμφωνα με τη συμβατική γεωμετρία, την λεγόμενη Ευκλείδεια γεωμετρία, μπορούμε πολύ εύκολα να διακρίνουμε ένα γεωμετρικό σχήμα, με βάση τις ιδιότητες του (DeLanda 2013: 17). Λόγου χάρη, το άθροισμα των γωνιών ενός τριγώνου ισούται με 180 μοίρες. Εφόσον λοιπόν η συμβατική αντίληψη του χώρου εστιάζει στα εκτατικά μεγέθη, είναι λογικό πως τα σχήματα που εντάσσονται σε αυτόν τον χώρο, μπορούν να διαιρεθούν σε μικρότερα μέρη, όπως για παράδειγμα η απόσταση μεταξύ δύο σημείων πάνω σε μια επιφάνεια νοούνται ως μια μετρήσιμη ιδιότητα. Ως απότοκο των παραπάνω δεδομένων προκύπτει ότι στα πλαίσια αυτής της γεωμετρίας, οι αλλαγές που πραγματοποιούνται, αφορούν μόνο την έκταση των σχημάτων. Τα γεωμετρικά σχήματα γίνονται αντιληπτά ως μορφές, ενώ η «ουσία» αυτών των μορφών απορρέει από τις ιδιότητές τους. Ο χώρος με βάση την κυρίαρχη αντίληψη είναι κατανεμημένος και διαστρωματωμένος, με αποτέλεσμα να αναλύουμε την πραγματικότητα με όρους ομοιογένειας και απλοποίησης. Πρόκειται λοιπόν για έναν χώρο που οι Guattari και Deleuze χαρακτηρίζουν ως «κλειστό για γραμμικά και στερεά πράγματα» (2017: 444).

Ο τοπολογικός χώρος αποτελεί ένα εύπλαστο περιβάλλον, το οποίο είναι ικανό να λάβει πολλαπλές πτυχώσεις και διαστάσεις, ανάλογα με την οντότητα που εξετάζουμε. Σε αντίθεση με τον ευκλείδειο χώρο, οι οντότητες δε διαφέρουν μεταξύ τους, λόγω κάποιων ιδιοτήτων ή λόγω κάποιας «ουσίας». Κατά συνέπεια, μια σφαίρα έχει τη δυνατότητα να μεταμορφωθεί σε έναν κύβο, χάρη στην ευπλαστότητα του τοπολογικού χώρου. Αυτή η μη συμβατική αντίληψη του χώρου χρησιμοποιείται για τη μελέτη των πιθανών καταστάσεων, των ενδεχομένων και των τάσεων που ενυπάρχουν σε μια υλική μορφή. Ως εκ τούτου, οι οντότητες διαφοροποιούνται μέσα από τον τρόπο με τον οποίο κατανέμονται οι μοναδικότητες τους [singularities]. Ο χώρος του δυνητικού δεν επιχειρεί να πραγματοποιήσει μια αντανάκλαση της πραγματικότητας, αλλά να δια φωτίσει τις πτυχώσεις ενός συναρμολογήματος. Με άλλα λόγια, εξετάζει τις πιθανές καταστάσεις μέσα από τις οποίες δύναται να αποκλίνει μια μορφή στον χώρο του πραγματικού [topological variance]. Ο μετρήσιμος χώρος νοείται ως μια έκταση η οποία γεννιέται μέσω εντατικών διαδικασιών του τοπολογικού χώρου (DeLanda 2013: 19). Με ποιον τρόπο πραγματοποιείται η ανάδυση από τον χώρο του δυνητικού στον χώρο του πραγματικού; Τι είναι η μοναδικότητα [singularity] και πώς μπορεί να καθορίσει τις τάσεις και τις μεταμορφώσεις ενός συναρμολογήματος;

Μέσα από την τοπολογική σκέψη μπορούμε να κατανοήσουμε με ποιον τρόπο ο μονισμός συνεπάγεται την πολλαπλότητα. Η συγκεκριμένη διαδικασία νοείται ως μια εξατομίκευση, καθώς μια ροή του άμορφου «γίνεσθαι» αποσπάται από τη μονιστική διαδικασία και κατευθύνεται προς την υλοποίηση συγκεκριμένων δυνατοτήτων. Η εξατομίκευση είναι ο τρόπος κατά τον οποίο η τοπολογική πορεία [trajectory] κατευθύνεται προς μια κατανομή πιθανοτήτων μέσα στο άμορφο «γίνεσθαι», προκειμένου να αναδυθεί ως «ατομική οντότητα» στον χώρο του πραγματικού. Η ανάδυση της «ατομικής οντότητας» γίνεται στα πλαίσια ορισμένων πιθανών αποκλίσεων. Αυτό σημαίνει ότι ένα συναρμολόγημα στο επίπεδο του πραγματικού δύναται να λάβει πολλαπλές μορφές ή αλλιώς έχει τη δυνατότητα να αποκλίνει κατά συγκεκριμένους τρόπους από τη μορφή του. «Το πολλαπλό πρέπει να γίνει όχι προσθέτοντας πάντα μια υψηλότερα διάσταση, αλλά μάλλον με τον απλούστερο των τρόπων, και όσο δυνατόν λιγότερα, στο επίπεδο των ήδη διαθέσιμων διαστάσεων -πάντα στην $n-1$, ο μόνος τρόπος για να ανήκει το ένα στην πολλαπλότητα είναι να αφαιρείται από αυτήν» (Deleuze & Guattari 2017: 19).

Ο τρόπος με τον οποίο μελετάμε τις τάσεις ενός δυναμικού συστήματος είναι μέσα από τους ελκυστές, οι οποίοι αποτελούν τοπολογικές δομές που ασκούν έλξη στην τοπολογική πορεία του συναρμολογήματος, με αποτέλεσμα να ενεργοποιούνται συγκεκριμένες δυνατότητες (Van Wezemaal 2008: 173). Χαρτογραφώντας την τοπολογική πορεία είμαστε σε θέση να εκτιμήσουμε τις εν δυνάμει αποκλίσεις των συναρμολογημάτων, δηλαδή αποκτούμε μια ενόραση ως προς τις ενδεχόμενες μορφές και συμπεριφορές που μπορεί να εκφράσει ένα συναρμολόγημα. Με άλλα λόγια, μέσα από αυτήν την παράμετρο μπορούμε να εξετάσουμε τον βαθμό κωδικοποίησης ενός συναρμολογήματος και έτσι κάθε πιθανή κατάσταση θεωρείται ως μια μοναδικότητα. Τι σημαίνει όμως ότι οι ελκυστές ασκούν έλξη στην τοπολογική πορεία και πώς υπερβαίνουν την ντετερμινιστική σκέψη;

Στην περίπτωση όπου μια επιφάνεια του τοπολογικού χώρου διαθέτει μόνο έναν ελκυστή, αυτό θα σημαίνει ότι η εξέλιξη του συναρμολογήματος μπορεί να υλοποιηθεί μόνο μέσα από έναν τρόπο. Εάν ωστόσο υπάρχουν πολλαπλοί ελκυστές τότε η τοπολογική πορεία φτάνει σε ένα σημείο διακλάδωσης [bifurcation point], όπου υπάρχει η δυνατότητα να «επιλέξει» μια συγκεκριμένη διαδρομή ανάμεσα από άλλες πιθανές διαδρομές. Η καταλληλότερη διαδρομή αναδεικνύεται μέσα από την τυχαιότητα και μέσα από τις υλικές ροές που έλκουν το συναρμολόγημα προς μια κατεύθυνση (DeLanda 2013: 29). Μέσα από αυτήν τη διαδικασία ενεργοποιούνται συγκεκριμένες μοναδικότητες στον τοπολογικό χώρο, οι οποίες καθορίζουν τις αποκλίσεις που μπορεί να λάβει η έκφραση των συναρμολογημάτων στον χώρο του πραγματικού.

Το σημαντικό στοιχείο που προκύπτει είναι πως προκαλείται ρήξη του ντετερμινισμού, καθώς μια αιτία μπορεί να συνδέεται με μια πολλαπλότητα αποτελεσμάτων. Όταν προβληματιζόμαστε ως προς τη λύση ενός προβλήματος, υπάρχει μια πληθώρα ισοδύναμων λύσεων [equipfinality] και έτσι η υλικότητα δεν περιορίζεται σε έναν κλειστό χώρο αιτίου-αποτελέσματος αλλά δύναται να εκφραστεί μέσα από μια πολλαπλότητα ενδεχομένων. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο «τα προβλήματα όχι μόνο είναι ανεξάρτητα από τις λύσεις τους αλλά έχουν και μια γενετική σχέση μαζί τους. Η άρθρωση ενός προβλήματος συνεπάγεται τη δημιουργία των πιθανών τρόπων επίλυσής του, μέσα από τη σταδιακή και σαφή διατύπωση των συνθηκών που το διαμορφώνουν» (DeLanda 2010: 151).

Ας δούμε συνοπτικά πώς εξατομικεύεται το νερό από το άμορφο «γίγνεσθαι» και αναδύεται ως συναρμολόγημα στο πραγματικό. Αρχικά, μια ποσότητα ύλης, δηλαδή ένα πλήθος ατόμων υδρογόνου και οξυγόνου, έλκονται μεταξύ τους και εν συνεχεία, πυροδοτούν τη μοναδικότητα που αντιστοιχεί στη μορφή του νερού. Το νερό μέσα από τη διαδικασία εξατομίκευσης δύναται να αποκλίνει μέσα από ορισμένους πιθανούς τρόπους, καθώς μπορεί να λάβει στέρεα, υγρή ή ακόμα και αέρια μορφή. Βασική προϋπόθεση είναι ότι οι αντίστοιχες διαδικασίες ανάδυσης έχουν προηγηθεί και για τα υπόλοιπα υλικά του τμήματα. Έτσι το συναρμολόγημα υπάρχει εν δυνάμει στα συνθετικά του στοιχεία και βρίσκεται εν ενεργεία παρά μόνο όταν υλοποιηθούν συγκεκριμένοι υλικοί συσχετισμοί. Τι συμβαίνει όμως εάν έχουμε εκτιμήσει λάθος τις αποκλίσεις που μπορεί να λάβει ένα συναρμολόγημα;

Η διάψευση αποτελεί ένα κομβικό σημείο, διότι χρειάζεται να αποδειχθεί εμπειρικά και δεν είναι εξαρτημένη από τον νου του ανθρώπου. Η επιστημονική γνώση διαφοροποιείται μέσα από ιστορικές διαδικασίες αναδύσεων και είναι έγκυρη μόνο για μια περιορισμένη έκταση των δυνατοτήτων που έχουμε χαρτογραφήσει. Με αυτόν τον τρόπο η διαψευσιμότητα παύει να αποτελεί μια *a priori* θεμελιώδη ουσία της επιστημονικής εγκυρότητας και αντιμετωπίζεται ως μια ενδεχομενική κατάσταση (Gaffney 2010: 330). Η επιστημονική εγκυρότητα αναδύεται μέσα από τη συσσώρευση και τη διαστρωμάτωση των γνώσεων που εξατομικεύονται από την πραγματικότητα. Λόγου χάρη, η διάψευση της ύπαρξης του νερού προϋποθέτει ότι μπορεί πρώτα να διαψευστεί εμπειρικά η διαδικασία ανάδυσης του υδρογόνου και του οξυγόνου.

Γι' αυτόν τον λόγο, ο DeLanda κάνει μια «έκκληση για πιο πειραματική στάση απέναντι στην πραγματικότητα και για αυξημένη επίγνωση του ενδεχόμενου αυτο-οργάνωσης, που είναι εγγενής ακόμα και στις πιο ταπεινές μορφές της ύλης-ενέργειας» (DeLanda 2002: 411). Η νομοθετική ικανότητα των επιστημόνων εξασθενεί μπροστά στην πολλαπλότητα και την πολυπλοκότητα της πραγματικότητας με αποτέλεσμα η διάκριση ανάμεσα στον παρατηρητή και το φαινόμενο να μην εξασφαλίζει μια κριτική στάση απέναντι στην πραγματικότητα. Η αναγωγιστική σκέψη δεν είναι σε θέση να καλύψει όλο το εύρος του πραγματικού. Η θεωρία της συναρμολόγησης διαμορφώνει μια προσέγγιση όπου η ενδεχόμενη επαλήθευση ή διάψευση των προσεγγίσεων μας δεν αναιρεί την υπόσταση του πραγματικού αλλά ούτε και μειώνει την αυτονομία των μορφογενετικών διαδικασιών, αντιθέτως μας ωθεί σε μια καλύτερη διατύπωση των

προβληματικών. Με ποιον τρόπο όμως είναι εφικτό να εφαρμοστεί αυτός ο τρόπος σκέψης σε μια κοινωνιολογική προσέγγιση;

Ας εξετάσουμε πως αναδύεται το ιεραρχικό φαινόμενο μέσα από την τοπολογική διάσταση. Εδώ ο βασικός στόχος δεν είναι η αναζήτηση της «ουσίας» που λαμβάνει η έκταση του ιεραρχικού φαινομένου, αλλά η χαρτογράφηση των παραγόντων που έλκουν έναν πληθυσμό ανθρώπων προς αυτήν τη μορφή οργάνωσης. Στην προηγούμενη ενότητα παρακολουθήσαμε με ποιους τρόπους μπορεί να εδαφικοποιηθεί ένα συναρμολόγημα δημιουργώντας μια ιεραρχική δομή στην κλίμακα των θεσμών, των επιχειρήσεων και των ιδρυμάτων. Η ανάδυση της ιεραρχίας μέσα από τα υλικά της τμήματα σημαίνει ότι χαρτογραφώντας την ιστορική τους πορεία θα μπορούσαμε να βρούμε μέσα από ποιες δυνατότητες μπόρεσε να γεννηθεί αυτό το φαινόμενο. Ποιες είναι λοιπόν οι ιστορικές υλικές διαδικασίες που διαμόρφωσαν τις κατάλληλες συνθήκες για την ανάδυση της ιεραρχίας μέσα στον χώρο παραγωγής;

«Η πειθαρχία αυξάνει τις δυνάμεις του σώματος με όρους οικονομικής χρησιμότητας και μειώνει τις ίδιες δυνάμεις με όρους υπακοής» (Φουκώ 1989: 184). Πώς όμως ενεργοποιήθηκε αυτή η δυνατότητα συμμόρφωσης και εντατικοποίησης; Ο DeLanda υιοθετεί την άποψη του Foucault σύμφωνα με την οποία «οι στρατιωτικοί θεσμοί θα πρέπει να θεωρηθούν μέρος της ιστορίας των οικονομικών θεσμών» όσο αφορά την οργάνωση και την πειθαρχία των εργασιακών διαδικασιών (Hall, Žižek, Mouffe, Wallerstein, Hardt, Negri, DeLanda & Laclau 2010:138). «Σε μια μεγάλη βιοτεχνία, όλα εκτελούνται στον ήχο ενός κώδωνα, οι εργάτες πιέζονται και κατασαδιάζονται. Οι υπάλληλοι, με ύφος υπεροπτικό και αυταρχικό - απαραίτητο όταν έχει να κάνει κανείς με το πλήθος-τους μεταχειρίζονται σκληρά ή περιφρονητικά· γι' αυτό και οι εργάτες ζητούν μεγαλύτερες αμοιβές ή μένουν πολύ λίγο στην επιχείρηση» (Φουκώ 1989: 184). Συνεπώς, το ιεραρχικό φαινόμενο έλκεται από τη δυνατότητα εκγύμνασης και υπακοής ενός πληθυσμού και δεν αποτελεί ούτε «ουσία» κάποιας ιστορικής περιόδου ούτε κάποιας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής.

Χαρτογραφώντας τις συγκεκριμένες πρακτικές πειθαρχίας μέσα στο ιστορικό «γίγνεσθαι», εντοπίζουμε τη δυνατότητα εντατικοποίησης της εργασίας στον Ολλανδό κυβερνήτη Μαυρίκιου του Νασάου τη δεκαετία του 1560. Ο συγκεκριμένος στρατιωτικός είχε καταγράψει και είχε αναλύσει τις μικρές και απλές κινήσεις της διαδικασίας

γεμίματος-πυροδότησης όπλου. Στη συνέχεια, πειθάρχησε το σύνολο των στρατιωτών μέσα από την εκγύμναση τους στην υπακοή σε εντολές που σηματοδοτούσαν την υλοποίηση πολλών μικρών και απλών κινήσεων. Το αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας ήταν ότι μέσα από τον συνδυασμό της καταλυτικής λειτουργίας του συντονισμού και του συγχρονισμένου πυροβολισμού, δημιουργείται «ένα συμπαγές τείχος από μεταλλικά βλήματα», αυξάνοντας έτσι την παραγωγικότητα των στρατιωτών. «Οι στρατιώτες είχαν μεν αυξήσει τη δύναμή τους, αλλά ατομικά είχαν χάσει εντελώς τη δύναμή τους στο πεδίο της μάχης» (DeLanda 2002: 239). Αυτό σημαίνει ότι μια ιστορική διαφοροποίηση των πρακτικών που εντατικοποιούν την εργασία ανατρέπει τη συμβατική αντίληψη σύμφωνα με την οποία η μαζική παραγωγή και η οργάνωση των εργοστασίων προέκυψε από τον φορντισμό και πλέον εντοπίζεται ένα πλήθος αντίστοιχων πρακτικών στα στρατόπεδα της Γαλλίας του 18^ο αιώνα (Φουκώ 1989: 183).

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, η νομιμοποίηση της κυριαρχίας αποτελεί τον δεύτερο άξονα του συναρμολογήματος. Το εκφραστικό τμήμα της κυριαρχικής σχέσης νομιμοποιείται είτε μέσα από τη χαρισματική σχέση, είτε μέσα από την παράδοση ή αλλιώς μέσα από τη γραφειοκρατία. Μέσα λοιπόν από αυτήν τη λογική το ιεραρχικό φαινόμενο κωδικοποιείται μέσα από τρεις ενδεχόμενους τρόπους και είμαστε σε θέση να εκτιμήσουμε ότι ως συναρμολόγημα δύναται να εκφραστεί μέσα από μια πολλαπλότητα μορφών. Με ποιον τρόπο όμως;

Όσον αφορά τη νομιμοποίηση της ιεραρχικής δομής είναι κομβικό σημείο το γεγονός ότι οι τρεις μορφές που αναφέρει ο Weber αντιμετωπίζονται ως τοπολογικές αποκλίσεις της ιεραρχικής δομής και όχι ως a priori ιδέες. Οι μορφές της ιεραρχικής δομής δεν προκύπτουν από τη λογική κατηγοριοποίηση που εντοπίζεται στο «είναι» τους, αλλά εξατομικεύονται μέσα από τον ιστορικό χρόνο και μπορούν να εξεταστούν εμπειρικά. Η θεωρία της συναρμολόγησης αντιμετωπίζει τις μορφές νομιμοποίησης ως μοναδικότητες που ασκούν έλξη στο συναρμολόγημα. Έτσι, οι πτυχές της ιεραρχίας δεν εξαντλούν όλη την έκταση του φαινομένου, αλλά αναλογούν στην ελάχιστη γνώση που έχουμε ως προς την έκταση του φαινομένου (DeLanda 2006α: 30-31). Εν τούτοις, χρειάζεται να προβληματιστούμε και να αποκτήσουμε μια ενόραση ως προς άλλες ενδεχόμενες αποκλίσεις που μπορεί να λάβει το ιεραρχικό φαινόμενο μέσα από την ετεροπάθεια και άλλων υλικών παραγόντων.

Ο προσδιορισμός ενός ιστορικού φαινομένου μόνο με βάση την πρόσβαση που έχουμε στην πραγματικότητα αποκρύπτει την πολλαπλότητα των δυνατοτήτων έκφρασής του. Η πραγματικότητα δεν οργανώνεται με βάση τα ορθολογικά μας κριτήρια, αλλά με βάση τις μορφογενετικές δυνατότητες της ύλης. Η ταξινόμηση των κοινωνικών φαινομένων με γνώμονα την έκτασή τους, είτε είναι χωρική είτε χρονική, αποτελεί μια κατανομή με όρους ομοιογένειας και συσκοτίζει την πολυπλοκότητα και την ετερογένεια των φαινομένων. «Η ιδέα ότι μπορούμε να διαιρέσουμε την ιστορία σε εσωτερικά ομοιογενείς περιόδους, τη φεουδαρχία και τον καπιταλισμό, ή την εποχή της γεωργίας και την εποχή της βιομηχανίας, και την εποχή της πληροφορίας, αποκαλύφτηκε ότι ήταν μύθος» (Hall, Žižek, Mouffe, Wallerstein, Hardt, Negri, DeLanda & Laclau 2010:138).

Στο πλαίσιο της ενορατικής σκέψης ο άξονας της ανάλυσης μετατοπίζεται από τη διαδικασία της εποπτείας και των ιδιοτήτων στην απόκλιση που μπορούν να λάβουν οι μορφές των συναρμολογημάτων μέσα από τις δυναμικές διαδικασίες. Ο στόχος της επιστημονικής σκέψης επικεντρώνεται στην εκτίμηση των ενδεχομενικών τρόπων συμπεριφοράς ενός συστήματος και όχι στην πρόβλεψη (DeLanda 2010: 92). Η εγκυρότητα και η αυστηρότητα της επιστημονικής γνώσης δεν απορρέει πλέον από κάποιο κανονιστικό ή αξιωματικό πλαίσιο, αλλά από τον εμπειρικό έλεγχο των κατά προσέγγιση εκτιμήσεών της. Έτσι, πραγματοποιείται η υπέρβαση των αξιωματικών παραδοχών και στη θέση τους τοποθετούνται νέες προβληματικές, όπου «προωθώντας μια αντιθεμελιωτική λογική η επιστήμη αποκτά επίγνωση των ορίων της» (Γεωργοπούλου 2010: 141).

Ο τοπολογικός χώρος προσφέρει τη δυνατότητα να αντιληφθούμε τη μη γραμμική συμπεριφορά των συναρμολογημάτων και συγχρόνως εξασφαλίζει ότι η γνώση που έχουμε για το πραγματικό περιορίζεται μέσα από έναν κλειστό χώρο της αναπαραστατικής λογικής. Οι μοναδικότητες, οι ελκυστές και τα σημεία διακλάδωσης περιγράφουν τις δυναμικές διαδικασίες ανάδυσης των συναρμολογημάτων. Η μορφογενετική διαδικασία εκτυλίσσεται σε μια επίπεδη οντολογία όπου κάθε οντότητα εξατομικεύεται από το υλικό «γίγνεσθαι» και ταυτοχρόνως αντιστοιχεί σε μια πολλαπλότητα.

Ο Van Wezemaal επηρεασμένος από τον Deleuze, επισημαίνει ότι όσον αφορά την πολιτική και την ιστορική σκέψη, χρειάζεται προσοχή να μην περιορίζουμε την έκταση των δυνατοτήτων στην εν ενεργεία μορφή τους. Ο δυναμικός χαρακτήρας του

κοινωνικού δια φωτίζει έναν χώρο, όπου μπορεί να καλλιεργηθεί ένας προβληματισμός πέραν από το status quo. Οι δυϊσμοί, η αναγωγιστική σκέψη και οι ουσιολογικές προσεγγίσεις αποτελούν αναπαραστάσεις των δράσεων και των δυνατοτήτων που ενυπάρχουν στην ιστορία, στις επιστήμες και στην πολιτική, διότι δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να εξαντλήσουν την πολλαπλότητα του πραγματικού.

Εν κατακλείδι, ο DeLanda μέσα από την τοπολογική διάσταση δια φωτίζει τόσο το πλαίσιο των επιστημονικών μας γνώσεων, όσο και τον βαθμό της άγνοιας μας, ενώ παράλληλα «παραχωρεί στις κοινωνικές οντότητες την αυτονομία της ύπαρξής τους και αναγνωρίζει το γεγονός ότι οι θεωρίες, τα μοντέλα και οι κατηγοριοποιήσεις που χρησιμοποιούμε για τη μελέτη των κοινωνικών οντοτήτων, ενδέχεται να είναι αντικειμενικά λάθος» (DeLanda 2006α: 1). Αυτού του είδους η επιστημονική μετριοφροσύνη, ίσως να είναι το αντίδοτο στην απολυτότητα του κυρίαρχου επιστημονικού λόγου.

Επίλογος

Η θεωρία της συναρμολόγησης συνιστά μια κοινωνική προσέγγιση που εκτυλίσσεται με όρους πολυπλοκότητας. Ο DeLanda υιοθετεί τη μονιστική προσέγγιση των Deleuze & Guattari προκειμένου να αναπτύξει μια κριτική στάση απέναντι στην κοινωνική πραγματικότητα. Ο βασικότερος στόχος είναι να διαμορφωθεί μια μεθοδολογία όπου η υλικότητα αποτελεί τη μοναδική διάσταση του πραγματικού. Η συγκεκριμένη παραδοχή επιτρέπει στην κοινωνιολογική σκέψη να υπερβεί την αναπαραστατική σκέψη και να οδηγηθεί σε μια ερμηνεία της πραγματικότητας καθαυτής.

Αναλύθηκε ο τρόπος με τον οποίο η μορφογενετική διαδικασία τοποθετεί τις οντότητες σε ένα πεδίο όπου η πραγματικότητα βρίσκεται σε ένα συνεχές «γίνεσθαι». Η υπέρβαση της δυϊστικής λογικής αποσταθεροποιεί την αναπαράσταση του πραγματικού. Η υλικότητα παρουσιάζεται ως ενεργός δράστης ως προς τη διαμόρφωση του «κοινωνικού» και αντικαθιστά την ιδέα της διχοτόμησης. Η διάκριση ανάμεσα στο υποκείμενο και το αντικείμενο υπήρξε η ρίζα της συμβατικής κοινωνικής σκέψης, η οποία εδραίωσε την ανθρωποκεντρική εκδοχή ως κοινή παραδοχή στις παραδοσιακές προσεγγίσεις. Οι νεο-υλιστικές θεωρίες δίνοντας έμφαση στις μορφογενετικές δυνατότητες της υλικότητας, ανοίγουν τον δρόμο για μια παράλληλη ερμηνεία ανάμεσα στον άνθρωπο και την ύλη. Εδώ πλέον η ουσία ενός ενεργού παρατηρητή και η ουσία ενός παθητικού υλικού κόσμου απορρίπτεται και έτσι αναδεικνύεται η αλληλεπίδραση μεταξύ της φύσης και του πολιτισμού.

Η επίπεδη οντολογική προσέγγιση ορίζει τη συναρμολόγηση ως τον κεντρικό άξονα του πραγματικού. Όλες οι οντότητες συναρμολογούνται μέσα από τις ανοιχτές σχέσεις των υλικών τους τμημάτων και ως εκ τούτου κάθε οντότητα συνιστά ένα συναρμολόγημα. Οι εντατικές και οι δυναμικές διαδικασίες καθορίζουν τις μορφές των συναρμολογημάτων ανεξάρτητα από το μέγεθός τους και έτσι δεν είναι εφικτό να απλοποιήσουμε τις αλληλεπιδράσεις τους. Οι ουσιοκρατικές αντιλήψεις σύμφωνα με τις οποίες η κοινωνία «είναι» το άθροισμα των ατομικών δράσεων ή των δομών, οδηγούν στην αναπαράσταση της ολότητας. Η θεωρία της συναρμολόγησης παρουσιάζει μια πραγματικότητα η οποία δεν μπορεί να αναχθεί σε κανένα μικρο/μακρο επίπεδο εξήγησης. Η ιδέα της ιεράρχησης των οντοτήτων αντικαθίσταται με την ισοδυναμία μεταξύ των μερών και του όλου και έτσι χρειάζεται να τοποθετούμε την ανάλυση του κοινωνικού στη σωστή κλίμακα εξήγησης. Ο αντιουσιοκρατικός

χαρακτήρας των συναρμολογημάτων δεν είναι συμβατός με την ταξινομητική λογική και έτσι χρειάζεται να ανιχνεύουμε τις υλικές ροές.

Στο μέτρο που οι επιστήμες υιοθετούν ένα συμβατικό οντολογικό πλαίσιο όπου η πραγματικότητα εκτυλίσσεται μέσα από όρους ευταξίας, προβλεψιμότητας και μηχανιστικότητας υποκύπτουν σε μια αναγωγιστική λογική. Η επιστήμη μέσα από αυτό το πρίσμα ανάλυσης υιοθετεί έναν νομοθετικό ρόλο απέναντι στην πραγματικότητα και δημιουργεί την εικόνα ενός σταθερού και γραμμικού κόσμου. Η θεωρία της συναρμολόγησης εισάγοντας καινοφανή στοιχεία από επιστήμες της πολυπλοκότητας, διαμορφώνει μια μεθοδολογία η οποία εκκινεί από την υλικότητα που διακρίνει κάθε οντότητα και ακολουθεί την πορεία των υλικών ροών. Η ανίχνευση της υλικότητας και των μοναδικοτήτων της θέτει ως επιτακτική την ανάγκη της υιοθέτησης μη γραμμικών ερμηνειών, καθώς οι υλικές μορφές προσδιορίζονται μέσα από διαφορετικές ταχύτητες και κινήσεις. Η έκταση των υλικών σωμάτων αλλά και της ίδιας της πραγματικότητας προκύπτει μέσα από τις εντατικές διαδικασίες, οι οποίες υπερβαίνουν την αντίληψη των ανθρώπων και γι' αυτόν τον λόγο χρειάζεται μια διαφορετικού τύπου εκτίμηση ως προς τις δυνατότητες των συναρμολογημάτων.

Κατά την γνώμη μου, η θεωρία της συναρμολόγησης δεν θεμελιώνεται πάνω σε κάποια ιδέα γύρω από το τι «είναι» η κοινωνιολογία. Αντιθέτως, η σκέψη του DeLanda αναδύεται μέσα από έναν προβληματισμό που θέτει ως κεντρικό ζήτημα, τι «δύναται» να κάνει η επιστήμη της κοινωνιολογίας. Τα καινοφανή στοιχεία που εισάγει ο στοχαστής δίνουν έμφαση στις εντατικές και δυναμικές διαδικασίες της πραγματικότητας καθαυτής. Ταυτόχρονα όμως καλλιεργείται μια κριτική στάση απέναντι στην πραγματικότητα καθώς προσδιορίζεται ο τρόπος με τον οποίο εξασφαλίζουμε την πρόσβαση στο πραγματικό. Το συναρμολόγημα κινείται με άξονα την ετερογένεια, την πολλαπλότητα και την πολυπλοκότητα της «κοινωνίας». Εν τέλει, αποδεσμεύει τη σύγχρονη κοινωνιολογική σκέψη από την αναπαραστατική λογική, αποκαλύπτοντας ένα νέο πλαίσιο δυνατοτήτων όπου χρειάζεται να δοθεί έμφαση στην πολυπλοκότητα και στη δυναμικό χαρακτήρα της κοινωνικής πραγματικότητας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Γεωργοπούλου, Π. (2010). *Η στροφή της σκέψης στις επιστήμες της πολυπλοκότητας*. Αθήνα: Κριτική
- Μαρξ, Κ. & Ένγκελς, Φ. (1997). *Η Γερμανική Ιδεολογία-1ος τόμος*. Αθήνα: Gutenberg. (Μετάφραση Κ. Φιλίνη)
- Μάρξ, Κ. (2002). *Το κεφάλαιο: Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*. Αθήνα: Σύγχρονη εποχή. (Μετάφραση Π. Μαυρομμάτης)
- Μάρξ, Κ. (2002). *Μανιφέστο του κομμουνιστικού κόμματος*. (Μετάφραση, Κ. Κουτσουρέλης), Αθήνα: Νεφέλη. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1848).
- Μονό, Ζ. (1971). *Τύχη και αναγκαιότητα: Δοκίμιο για τη φυσική φιλοσοφία της νεότερης βιολογίας*. (Μετάφραση, Ν. Παπαδόπουλος), Αθήνα: Κέδρος. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1970).
- Ντελέζ, Ζ. (2000). *Η κριτική φιλοσοφία του Καντ: Η θεωρία των ικανοτήτων*. Μετάφραση, Ε. Περδικούρη), Αθήνα: Βιβλιοπωλείων της Εστίας. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1963).
- Ντελέζ, Ζ. (1996). *Σπινόζα Πρακτική φιλοσοφία*. (Μετάφραση, Κ. Καψαμπέλη). Αθήνα: Νήσος. (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1981).
- Ξανθόπουλος, Χ. (2011). *Νέα κοινωνιολογία της γνώσης: Μια φιλοσοφική θεώρηση*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Ξανθόπουλος, Χ. (2015). *Συμβολές στην κοινωνική θεωρία της γνώσης*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Τσίρος, Ν. (2014). *Η ανάδυση του πολιτικού στοιχείου στην κοινωνιολογία του Max Weber*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Φουκώ, Μ. (1989). *Επιτήρηση και τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής*. (Μετάφραση, Κ. Χατζηδήμου, Ι. Ράλλη), Αθήνα: Ράππα. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1975).
- Craib, I. (2012). *Κλασική κοινωνική θεωρία*. (Μετάφραση, Π. Λεκκάς), Αθήνα: Παπαζήση. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1997).

- Craib, I. (2011). *Σύγχρονη κοινωνική θεωρία*. (Μετάφραση, Π. Λέκκας), Αθήνα: Τόπος. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1992).
- DeLanda, M. (2002). *Χίλια χρόνια μη γραμμικής ιστορίας*. (Μετάφραση, Μ. Βαΐνας), Αθήνα: Κριτική. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1997).
- Durkheim, E. (1978). *Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου*. (Μετάφραση, Λ. Μουσούρου), Αθήνα: Gutenberg. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1895).
- Deleuze, G. & Guattari, F. (2017). *Καπιταλισμός και Σχιζοφρένεια 2: Χίλια πλατώματα*. (Μετάφραση, Β. Πατσογιάννης), Αθήνα: Πλέθρον. (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1980).
- Hall, S., Žižek, S., Mouffe, C., Wallerstein, I., Hardt, M., Negri, A., DeLanda, M. & Laclau, E. (2010). *Η Απραγματοποίηση Δημοκρατία*. (Μετάφραση, Ε. Πανάγου), Αθήνα: Futura. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 2001).
- Mayr, E. (2001). *Ο Δαρβίνος και η Γένεση της Σύγχρονης Εξελικτικής Σκέψης*. (Μετάφραση, Σ. Σφενδουράκης), Αθήνα: Σύνασμα. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1991).
- Laclau, E. (1997). *Για την επανάσταση της εποχής μας: Κοινωνική εξάρθρωση, Ηγεμονία και ριζοσπαστική δημοκρατία*. (Μετάφραση Γ. Σταυρακάκης), Αθήνα: Νήσος. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1990).
- Thom, R. (1985). *Μαθηματικά πρότυπα της μορφογένεσης*. (Μετάφραση, Σ. Πνευματικός), Αθήνα: Γ. Α. Πνευματικού. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1980).
- Weber, M. (2010). *Η προτεσταντική ηθική και το πνεύμα του καπιταλισμού*. Μετάφραση, Δ. Κούρτοβικ), Αθήνα: Δημοσιογραφικός οργανισμός Λαμπράκη. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1905)
- Weber, M. (2005). *Οικονομία και κοινωνία: Ά τόμος: Κοινωνιολογικές έννοιες*. (Θ. Γκιούρας, μετάφραση.). Αθήνα: Σαββάλας. (το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε 1922).

Ξενόγλωσση

- Braidotti, R. (2013). Posthuman humanities. *European Educational Research Journal*, 12(1), 1-19
- Bryant, L., Srnicek, N., & Harman, G. (2011). Towards a Speculative Philosophy. *The Speculative Turn: Continental Realism and Materialism*, 261-279.

- Coole, D. & Frost, S. (2010). Introducing the New materialisms. *New Materialisms: Ontology, Agency and Politics*. Duke University Press, 1-40.
- Cudworth, E., & Hobden, S. (2015). Liberation for Straw Dogs? Old Materialism, New Materialism, and the Challenge of an Emancipatory Posthumanism. *Globalizations*, 12, 134–148.
- DeLanda, M. (2006α). *A new philosophy of society: Assemblage theory and social complexity*. London. Continuum.
- DeLanda, M. (2006β). Deleuzian Social Ontology and Assemblage Theory. Deleuze and the Social (σ. 250-267). Edinburgh University Press.
- DeLanda, M. (2010). *Deleuze: History and Science*. Atropos Press
- DeLanda, M. (2009). Ecology and realist ontology. *Deleuze, Guattari & Ecology*, 23-41.
- DeLanda, M. (2011), Emergence, causality and realism. *The speculative turn: Continental Materialism and Realism*, 381-392.
- DeLanda, M. (2013). *Intensive Science and Virtual Philosophy*. London: Bloomsbury.
- DeLanda, M. (2005). Space: Extensive and Intensive, Actual and Virtual. *Deleuze and Space*, 80–87.
- DeLanda, M., Protevi, J., Thanem, T. (2005). Deleuzian Interrogations: A Conversation with Manuel DeLanda and John Protevi. *Tamara: Journal of Critical Postmodern Organization Science*, 3, 65–89.
- Deleuze, G. (1994). *Difference and repetition*. New York: Columbia university press.
- Dolphijn, R., & Tuin, I. van der. (2012). *New Materialism: Interviews & Cartographies*. Open humanity press.
- Fox, N. J., & Alldred, P. (2017). Social structures, power and resistance in monist sociology: (New) materialist insights. *Journal of Sociology*.
- Gaffney, P. (2010). *The force of the virtual: Deleuze, science, and philosophy*. University of Minnesota Press. The force of the virtual: Deleuze, science, and philosophy. University of Minnesota Press.

- Harman, G. (2013). Conclusions: Assemblage Theory and Its Future. In *Reassembling International Theory*. Palgrave Pivot, 118-130.
- Harman, G. (2008). DeLanda's ontology: Assemblage and realism. *Continental Philosophy Review*, 41(3), 367–383.
- Harman, G. (2010). I am also of the opinion that materialism must be destroyed. *Environment and Planning: Society and Space*, 2, 772–790.
- Levi R. Bryant, (2011). The Ontic Principle: Outline of an Object-Oriented Ontology. *The Speculative Turn: Continental Realism and Materialism*.
- Protevi, J. (2011). Ontology, biology and history of affect. *The speculative turn: Continental Materialism and Realism*. 393-405.
- Sobert, E. (2018). Evolution, Population Thinking and Essentialism. *The University of Chicago Press on behalf of the Philosophy of Science Association*, 47(3), 350–383.
- Van Wezemaal, J. (2008). The Contribution of Assemblage Theory and Minor Politics for Democratic Network Governance. *Planning Theory*, 7(2), 165–185.